

Interreg Polen-Sachsen

Europäischer Fonds für regionale Entwicklung

EUROPÄISCHE
UNION

PROJEKT

Smart Integration

Grenzraumstudie für den
Sächsisch-Niederschlesischen
Grenzraum

Saksońsko-Dolnośląskie
Studium Pogranicza

Bearbeitung und Kartografie

INFRASTRUKTUR & UMWELT

Professor Böhm und Partner, Darmstadt/Potsdam
in Zusammenarbeit mit Katrin Soschinski Kartografie Geodesign, Berlin

Auftraggeber

Sächsisches Staatsministerium des Innern
Wilhelm-Buck-Straße 2
01097 Dresden

Nachdruck und Vervielfältigung

Alle Rechte vorbehalten. Nachdruck und Vervielfältigung nur mit schriftlicher Genehmigung des Auftraggebers gestattet.

Druck

AQRAT Wrocław

Die Grenzraumstudie für den sächsisch-niederschlesischen Grenzraum entstand im Rahmen des Projektes Smart Integration.

Das Projekt Smart Integration wird von der Europäischen Union aus Mitteln des Europäischen Fonds für Regionale Entwicklung im Rahmen des Kooperationsprogramms INTERREG Polen – Sachsen 2014-2020 finanziert.

Erste Auflage
500 Exemplare

Kostenloses Exemplar

Opracowanie i mapy

INFRASTRUKTUR & UMWELT

Professor Böhm und Partner, Darmstadt / Poczdam
we współpracy z Katrin Soschinski Kartografie Geodesign, Berlin

Zleceniodawca

Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Wilhelm-Buck-Straße 2
01097 Dresden

Przedruk i powielanie

Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk i powielanie dozwolone tylko tylko za pisemną zgodą Zleceniodawcy

Druk

AQRAT Wrocław

Saksońsko-Dolnośląskie Studium Pogranicza powstało w ramach projektu Smart Integration.

Projekt Smart Integration jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy INTERREG Polska – Saksonia 2014-2020.

Pierwsze wydanie
500 egzemplarzy

Kopia bezpłatna

Inhaltsverzeichnis

Spis treści

Einführung Wprowadzenie	3
Methodische Herangehensweise und Ergebnisse Podejście metodyczne i wyniki	6
Handlungsfeld 1: Daseinsvorsorge und Zugang zu Gütern und Dienstleistungen Obszar działań 1: Dostęp do dóbr i usług	9
Handlungsfeld 2: Verkehrliche Erreichbarkeit Obszar działań 2: Dostępność komunikacyjna	25
Handlungsfeld 3: Wirtschaft & Innovation Obszar działań 3: Gospodarka & innowacyjność	39
Handlungsfeld 4: Tourismus, Kultur & natürliche Umwelt Obszar działań 4: Turystyka, kultura & środowisko naturalne	55
Ausblick Perspektywa	71

Einführung Wprowadzenie

Die Sächsisch-Niederschlesische Grenzraumstudie, die auch das Siedlungsgebiet der Sorben in der Oberlausitz berührt, richtet sich an lokale und regionale Akteure. Sie zeigt Potenziale und Entwicklungsmöglichkeiten des grenzüberschreitenden Verflechtungsraumes auf, liefert Inspirationen zur Nutzung der Potenziale und Entwicklungsmöglichkeiten und regt Zusammenarbeit und Austausch an.

Dabei verfolgt sie zwei strategische Ziele:

- a) **Förderung der gegenseitigen Unterstützung und des gegenseitigen Austausches bei der Bewältigung gemeinsamer Herausforderungen**
- b) **Stärkung der grenzüberschreitenden Verflechtungen**

Die Grenzraumstudie fügt sich in den Rahmen ein, der durch das Gemeinsame Zukunftskonzept für den deutsch-polnischen Verflechtungsraum – Vision 2030 (GZK 2030) gesetzt wird. Sie spezifiziert die Ziele und Leitlinien, die im Gemeinsamen Zukunftskonzept vereinbart wurden, und untersetzt sie durch konkrete Projekte und Vorhaben im Verflechtungsraum zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie.

Während der Bearbeitung der Sächsisch-Niederschlesischen Grenzraumstudie hat die Diskussion um die Einhaltung der Klimaziele von Paris und die Zukunft der Kohleverstromung in Deutschland deutlich an Dynamik gewonnen. Im Ergebnis dieser Diskussion wurde beschlossen, die Kohleverstromung – und damit auch die Braunkohleförderung in der Lausitz – bis 2038 zu beenden. Der erforderliche Strukturwandel soll insbesondere durch eine angebotsorientierte Politik über den gesamten Zeitraum befördert und aktiv gestaltet werden.

Aus diesem Strukturwandel, dessen genaue Gestalt in einem laufenden Prozess ausgehandelt wird, sind viele Impulse für die Verflechtungen zwischen Deutschland und Polen zu erwarten, die insbesondere auch für den sächsisch-niederschlesischen Grenzraum neue Möglichkeiten und Chancen eröffnen. Wo möglich, wurden die bereits bekannten Eckpunkte des Strukturwandels in die Grenzraumstudie eingeflochten. Die weitere Begleitung des Strukturwandels wird auch aus Sicht der deutsch-polnischen Zusammenarbeit eine Daueraufgabe sein.

Die Sächsisch-Niederschlesische Grenzraumstudie baut auf der sehr erfolgreichen Zusammenarbeit im Dreiländer-

Saksońsko-Dolnośląskie Studium Pogranicza, dotykające również obszaru osadnictwa Serbołużyczan na Górnych Łużycach, skierowane jest do podmiotów lokalnych i regionalnych. Studium przedstawia potencjały i możliwości rozwoju transgranicznego obszaru powiazań, dostarcza inspiracji do wykorzystania potencjałów i możliwości rozwoju oraz zachęca do współpracy i wymiany.

Studium ma dwa cele strategiczne:

- a) **promowanie wzajemnego wsparcia i wzajemnej wymiany w pokonywaniu wspólnych wyzwań**
- b) **intensyfikacja powiazań transgranicznych**

Studium Pogranicza wpisuje się w ramy stworzone przez Wspólną Koncepcję Przyszłości dla polsko-niemieckiego obszaru powiazań – Wizja 2030 (WKP 2030). Podejmuje ono cele i kierunki rozwoju uzgodnione we Wspólnej Koncepcji Przyszłości i przekłada je na konkretne projekty i przedsięwzięcia w obszarze powiazań między Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim.

W czasie prac nad Saksońsko-Dolnośląskim Studium Pogranicza wyraźnie zwiększyła się dynamika dyskusji na temat dochowania celów paryskiego porozumienia klimatycznego oraz przyszłości energetyki opartej na spalaniu węgla brunatnego i kamiennego w Niemczech. W rezultacie tej dyskusji uzgodniono wygaszenie energetyki węglowej i tym samym wydobycia węgla brunatnego na Łużycach do roku 2038. Konieczne przemiany strukturalne mają być napędzane i aktywnie kształtowane poprzez politykę podażową (tworzącą podstawy nowych możliwości rozwoju) przez cały okres zmian.

Z tego procesu restrukturyzacji, którego dokładny kształt uzgadniany jest w ramach bieżącego dialogu, oczekiwana jest liczna ilość impulsów dotyczących powiazań między Polską a Niemcami, które otwierają nowe możliwości i szanse również w szczególności dla pogranicza saksońsko-dolnośląskiego. Tam gdzie było to możliwe, znane już główne założenia restrukturyzacji zostały włączone do Studium Pogranicza. Dalsze monitorowanie przemian strukturalnych również z perspektywy współpracy polsko-niemieckiej będzie zadaniem ciągłym.

Saksońsko-Dolnośląskie Studium Pogranicza opiera się na fundamencie bardzo owocnej współpracy na trój-

eck zwischen Deutschland, Polen und Tschechien auf, die seit nunmehr knapp drei Jahrzehnten gepflegt wird. Erwähnt seien in diesem Zusammenhang vor allem die Trägervereine und Geschäftsstellen der Euroregion Neiße-Nisa-Nysa, der Regionale Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien und das Institut für Territoriale Entwicklung in Breslau (IRT, vormals Woiwodschaftsbüro für Urbanistik in Breslau) sowie die Interreg A-Programme zwischen Deutschland, Polen und Tschechien.

Die Grenzraumstudie soll einen Beitrag dazu leisten, diese Zusammenarbeit weiter zu unterstützen und zu vertiefen. Dabei kommt dem Interreg A-Programm zwischen Sachsen und Polen naturgemäß eine besondere Rolle zu. Die räumliche Abgrenzung der Grenzraumstudie entspricht dem aktuellen Fördergebiet dieses Programms, und es wäre wünschenswert, wenn viele Ansätze der Grenzraumstudie bei der Umsetzung zukünftiger Phasen dieses Förderprogrammes aufgegriffen und weiter ausgestaltet werden.

styku między Polską, Niemcami i Czechami, która jest rozwijana już od prawie trzech dziesięcioleci. Wskazać należy w tym kontekście przede wszystkim stowarzyszenia i biura Euroregionu Neiße-Nisa-Nysa, Regionalny Związek Planowania Górne Łużyce-Dolny Śląsk, Instytut Rozwoju Terytorialnego we Wrocławiu (IRT, dawniej Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu) oraz programy współpracy transgranicznej Interreg A między Polską, Niemcami i Czechami.

Studium Pogranicza ma stanowić wkład w dalsze wspieranie i pogłębianie współpracy. Szczególna rola przypada w tej współpracy w naturalny sposób Programowi Współpracy Interreg A Polska-Saksonia. Delimitacja przestrzenna Studium Pogranicza odpowiada aktualnemu obszarowi wsparcia tego Programu i byłoby pożądane, aby wiele założeń Studium mogło być wykorzystane i rozwijane we wdrażaniu przyszłych etapów tego Programu.

Auszug aus dem Leitbild zum Lausitzer Revier vom 14. März 2019:

Strukturentwicklung in der Lausitz

Das Lausitzer Revier ist seit Jahrzehnten Energieregion im Herzen Europas und ein Garant für Versorgungssicherheit in Deutschland. Es ist geprägt durch seine geografische Lage in Nachbarschaft zu Polen und Tschechien. Angesichts des bundespolitisch geplanten Ausstiegs aus der Braunkohleverstromung und der fortschreitenden Transformation des deutschen Energiesystems gilt es, sie für den zunehmend globalen Wettbewerb der Regionen mit Bundesmitteln zukunftsfähig aufzustellen und zu einer lebenswerten und innovativen Wirtschaftsregion weiterzuentwickeln. Besondere Bedeutung kommt dabei der zügigen, raumwirksamen Vernetzung des gesamten Reviers mit den Metropolen Berlin, Leipzig und Dresden sowie den regionsinternen Zentren zu. An bestehende Kompetenzen anknüpfend sollen vorhandene Standorte in ihrer Entwicklung gefördert bzw. innovativ revitalisiert werden, um die volkswirtschaftliche Leistungsfähigkeit des Lausitzer Reviers insgesamt nachhaltig zu sichern.

Europäische Modellregion für den Strukturwandel

Proaktiv die Zukunft gestalten

Eine grundständige Anzahl hochwertiger Industrie- und Dienstleistungsarbeitsplätze in Wissenschaft und Forschung, bei bestehenden und neuen Unternehmen sowie durch die Ansiedlung von Behörden soll das Revier in seiner Wertschöpfung stärken. Voraussetzung ist eine zügige, raumwirksame Vernetzung des gesamten Reviers mit den Metropolen Berlin, Leipzig und Dresden sowie eine rasche Erreichbarkeit innerhalb des Reviers. Die Lausitz soll als eine „Europäische Modellregion“ beispielgebend für einen gelungenen Strukturwandel sein.

Zentraler, europäischer Verflechtungsraum

Neue Verbindungen im Herzen Europas schaffen

Die zentrale innereuropäische Lage und die Mehrsprachigkeit der Region zwischen den Metropolen Dresden, Leipzig, Berlin, Wrocław/Breslau, Poznan/Posen und Praha/Prag verleiht ihr ein Alleinstellungsmerkmal. Die Grenzlage birgt Risiken und Nachteile, die es zu kompensieren gilt, und Chancen, die es zu nutzen gilt. [...]

Fragment Wizji Zagłębia Łużyckiego [Lausitzer Revier] z 14 marca 2019 r.:

Rozwój strukturalny na Łużycach

Zagłębie Łużyckie jest od dziesięcioleci regionem energetyki w centrum Europy, będąc gwarantem bezpieczeństwa energetycznego w Niemczech. Elementem jego charakterystyki jest położenie geograficzne w sąsiedztwie Polski i Czech. W obliczu planowanego w polityce Niemiec wyjścia z produkcji energii elektrycznej z węgla brunatnego oraz postępującej transformacji niemieckiego systemu energetycznego należy region ten – wykorzystując środki z budżetu federalnego – przystosować do wyzwań rosnącej globalnej konkurencji regionów w przyszłości oraz rozwijać go, aby stał się dobrym do życia i innowacyjnym regionem gospodarczym. Szczególne znaczenie ma w tym kontekście szybkie, skuteczne powiązanie całego zagłębia z metropoliami berlińską, lipską i drezdeńską a także z ośrodkami wewnątrz regionu. W nawiązaniu do posiadanych kompetencji należy wesprzeć istniejące lokalizacje gospodarcze w ich rozwoju lub innowacyjnie zrewitalizować, aby trwale zabezpieczyć całościowo ekonomiczną sprawność Zagłębia Łużyckiego.

Europejski modelowy region restrukturyzacji

Proaktywnie kształtować przyszłość

Podstawowa liczba wysokiej jakości przemysłowych i usługowych miejsc pracy w nauce i badaniach naukowych, w istniejących i nowych przedsiębiorstwach oraz poprzez lokalizację organów administracji powinna wzmocnić Łużyce w generowaniu wartości dodanej. Warunkiem jest szybkie, skuteczne powiązanie całego zagłębia z metropoliami berlińską, lipską i drezdeńską a także szybka dostępność komunikacyjna wewnątrz regionu. Łużyce powinny być jako „Europejski region modelowy” przykładem udanej restrukturyzacji.

Centralny, europejski obszar powiązań

Tworzyć nowe połączenia w sercu Europy

Centralne położenie w Europie oraz wielojęzyczność regionu między metropoliami Dreznem, Lipskiem, Berlinem, Wrocławiem, Poznaniem i Pragą nadaje regionowi unikalny charakter. Przygraniczne położenie oznacza ryzyka i wady, które trzeba skompensować, oraz szanse które należy wykorzystać. [...]

Methodische Herangehensweise und Ergebnisse

Podejście metodyczne i wyniki

Die Sächsisch-Niederschlesische Grenzraumstudie fasst die Schlussfolgerungen der im Rahmen des Projektes Smart Integration durchgeführten gemeinsamen Arbeit in Form von Handlungsbedarfen und Handlungsansätzen der Raum- und Regionalentwicklung zusammen. Sie ist in vier thematische Handlungsfelder untergliedert:

- **Handlungsfeld 1:** Daseinsvorsorge und Zugang zu Gütern und Dienstleistungen
- **Handlungsfeld 2:** Verkehrliche Erreichbarkeit
- **Handlungsfeld 3:** Wirtschaft & Innovation
- **Handlungsfeld 4:** Tourismus, Kultur & natürliche Umwelt

Das Handlungsfeld „Daseinsvorsorge und Zugang zu Gütern und Dienstleistungen“ schließt den Bereich „Bildung und interkulturelle Kompetenz“ mit ein.

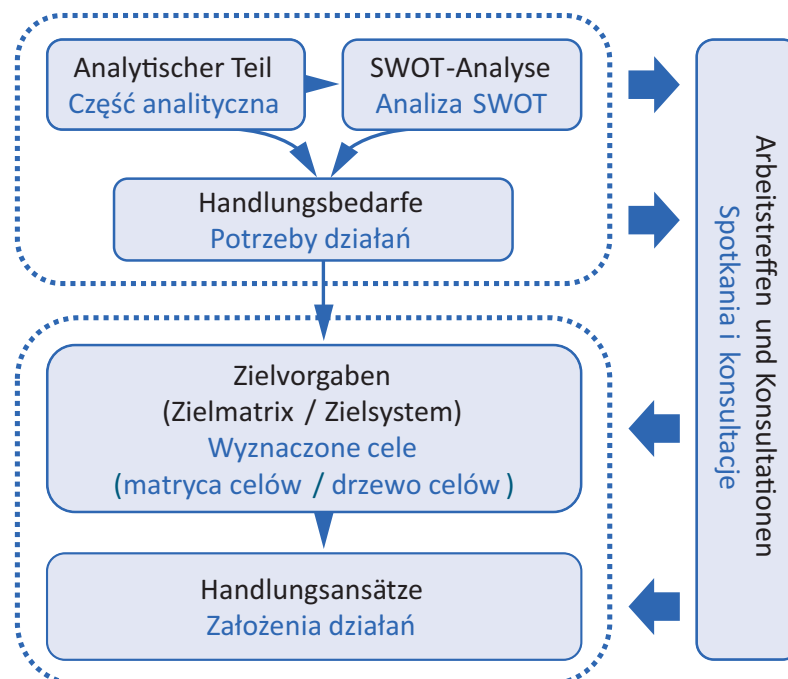
Die Handlungsbedarfe und Handlungsansätze der Raum- und Regionalentwicklung knüpfen an die Stärken und Schwächen des grenzüberschreitenden Verflechtungsraumes an, die im Ergebnis einer breit angelegten Regionalanalyse und einer Konsultation der Zwischenergebnisse der Grenzraumstudie von Juni bis September 2018 identifiziert wurden. Sie wurden anschließend in thematischen Workshops verifiziert und weiter untersetzt.

Saksońsko-Dolnośląskie Studium Pogranicza podsumowuje wnioski z wspólnych prac przeprowadzonych w ramach projektu Smart Integration w formie potrzeb działań i założeń działań rozwoju przestrzennego i rozwoju regionalnego. Studium podzielone jest na cztery obszary działań:

- **Obszar działań 1:** Dostęp do dóbr i usług
- **Obszar działań 2:** Dostępność komunikacyjna
- **Obszar działań 3:** Gospodarka & innowacyjność
- **Obszar działań 4:** Turystyka, kultura & środowisko naturalne

Obszar działań „Dostęp do dóbr i usług“ zawiera również obszar „Edukacja i kompetencje międzykulturowe“.

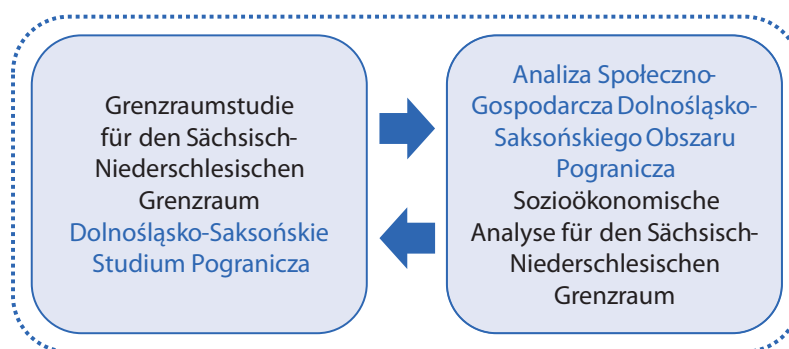
Potrzeby działań i założenia działań rozwoju przestrzennego i rozwoju regionalnego nawiązują do mocnych i słabych stron transgranicznego obszaru powiązań, które zostały zidentyfikowane w rezultacie szeroko zakrojonej analizy regionalnej oraz konsultacji wyników wstępnych Studium Pogranicza w okresie od czerwca do września 2018 r. Były one następnie weryfikowane i pogłębiane podczas warsztatów tematycznych.

Parallel wurde durch das Institut für Territoriale Entwicklung in Breslau (IRT) eine sozioökonomische Analyse erstellt, die wesentliche Trends im Verflechtungsraum zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie anhand der Auswertung und Visualisierung statistischer Daten sichtbar macht. Die Ergebnisse dieser sozioökonomischen Analyse werden in den thematischen Kapiteln der Grenzraumstudie aufgegriffen.

Równoległe Instytut Rozwoju Terytorialnego we Wrocławiu (IRT) prowadził prace nad analizą społeczno-gospodarczą, która przedstawia istotne trendy w obszarze powiązań między Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim w oparciu o analizę i wizualizację danych statystycznych. Wyniki analizy społeczno-gospodarczej są uwzględnione w Studium Pogranicza w odpowiednich merytorycznie rozdziałach.

Alle Arbeitsschritte wurden durch eine deutsch-polnische Expertenkommission begleitet, die von September 2017 bis Mai 2019 insgesamt sechs Mal tagte. Vertreterinnen und Vertreter folgender Institutionen waren in der Expertenkommission vertreten:

- Sächsisches Staatsministerium des Innern (SMI)
- Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien
- Marschallamt der Woiwodschaft Lubuskie
- Institut für Territoriale Entwicklung in Breslau (IRT)
- Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien
- Landesdirektion Sachsen

Im Rahmen der thematischen Workshops wurde die Expertenkommission um Fachleute und lokale und regionale Akteure erweitert, die ihr Wissen und ihre Erfahrungen in die gemeinsame Arbeit einbrachten.

In den nachfolgenden Kapiteln werden jeweils die wichtigsten Erkenntnisse der Regionalanalyse, der sozioökonomischen Analyse und des Austausches mit lokalen und regionalen Akteuren zusammengefasst. Anschließend werden die identifizierten Handlungsbedarfe und Handlungsansätze der Raum- und Regionalentwicklung vorgestellt. Dabei handelt es sich jeweils um Bündel von

Wszystkie etapy działań monitorowane były przez polsko-niemiecką Komisję Ekspertką, która odbyła łącznie sześć posiedzeń w okresie od września 2017 r. do maja 2019 r. W Komisji reprezentowane były wymienione poniżej instytucje:

- Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (SMI)
- Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
- Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
- Instytut Rozwoju Terytorialnego we Wrocławiu (IRT)
- Regionalny Związek Planowania Górne Łużyce-Dolny Śląsk
- Dyrekcja Krajowa Saksonii [Landesdirektion Sachsen]

W ramach warsztatów tematycznych Komisja Ekspertka była poszerzana o specjalistów oraz przedstawicieli podmiotów lokalnych i regionalnych, którzy wnosili swoją wiedzę i doświadczenie do wspólnego procesu prac.

W następnych rozdziałach podsumowane zostały najważniejsze wnioski z analizy regionalnej, analizy społeczno-gospodarczej oraz z dyskusji z podmiotami lokalnymi i regionalnymi. Następnie przedstawione są zidentyfikowane potrzeby i założenia działań rozwoju przestrzennego i rozwoju regionalnego. Są to zestawy działań, które są właściwe, aby pokonywać wspólne wyzwania oraz

Maßnahmen, die dazu geeignet sind, gemeinsame Herausforderungen zu bewältigen und die grenzüberschreitenden Verflechtungen zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie zum gegenseitigen Vorteil zu stärken.

Die Umsetzung dieser Maßnahmen setzt eine enge Zusammenarbeit der zuständigen Akteure voraus. Diese Akteure werden jeweils benannt. Außerdem werden Hinweise auf räumliche Bezüge, mögliche Anknüpfungspunkte und praktische nächste Schritte gegeben. Alle Maßnahmen stehen darüber hinaus unter dem Vorbehalt einer gesicherten Finanzierung.

Die Grenzraumstudie ist handlungsorientiert angelegt. Sie hat einen synoptischen Charakter und berücksichtigt auch das Erfahrungswissen der beteiligten Akteure, das nicht immer durch detaillierte Belege untersetzt ist. Wir hoffen aber, dass sie die Situation im sächsisch-niederschlesischen Grenzraum dennoch hinreichend genau beschreibt und überzeugend aufzeigt, welche Chancen eine weitere Stärkung der grenzüberschreitenden Verflechtungen bietet.

wzmacniać transgraniczne powiązania między Saksonią a Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim z korzyścią dla obu stron.

Implementacja tych przedsięwzięć wymaga ścisłej współpracy odpowiedzialnych podmiotów. Podmioty te są wskazane w Studium. Ponadto Studium zawiera informacje o wymiarze przestrzennym, powiązanych (istniejących) przedsięwzięciach i dokumentach oraz następnych praktycznych krokach. Wszystkie działania stoją pod strzeżeniem zapewnienia finansowania.

Studium Pogranicza jest dokumentem koncentrującym się na działaniach. Studium ma charakter synoptyczny i uwzględnia również doświadczenia zaangażowanych podmiotów, co nie zawsze jest poparte szczegółowymi źródłami. Mamy jednak nadzieję, że Studium opisuje wystarczająco dokładnie sytuację na pograniczu saksońsko-dolnośląskim i w przekonujący sposób pokazuje, jaką szansę stanowi dalsze wzmacnianie powiązań transgranicznych.

HANDLUNGSFELD 1 OBSZAR DZIAŁAŃ 1

Daseinsvorsorge und Zugang zu Gütern und Dienstleistungen Dostęp do dóbr i usług

Siedlungs- und Zentrensystem – Versorgung mit Gütern und Dienstleistungen – Soziale und demografische Herausforderungen – Wahrnehmung der Grenzlage

Układ osadniczy i sieć ośrodków miejskich – Zaopatrzenie w dobra i usługi – Wyzwania społeczne i demograficzne – Postrzeganie położenia przygranicznego

SIEDLUNGS- UND ZENTRENSYSTEM

Der sächsisch-niederschlesische Grenzraum zeichnet sich durch eine historisch gewachsene polyzentrale Siedlungsstruktur mit einem Netz kleiner und mittlerer Städte und einem hohen Landschafts-, Erholungs- und Wohnwert aus. Diesen Städten kommt traditionell eine wichtige Rolle als Standorte von Handwerk und Gewerbe und urbane Zentren im ländlichen Raum zu. Darüber hinaus gibt es in ihm eine Reihe großer regionaler Zentren und Mittelzentren mit teils oberzentralen Funktionen (vgl. Anlage, Thematische Karte I).

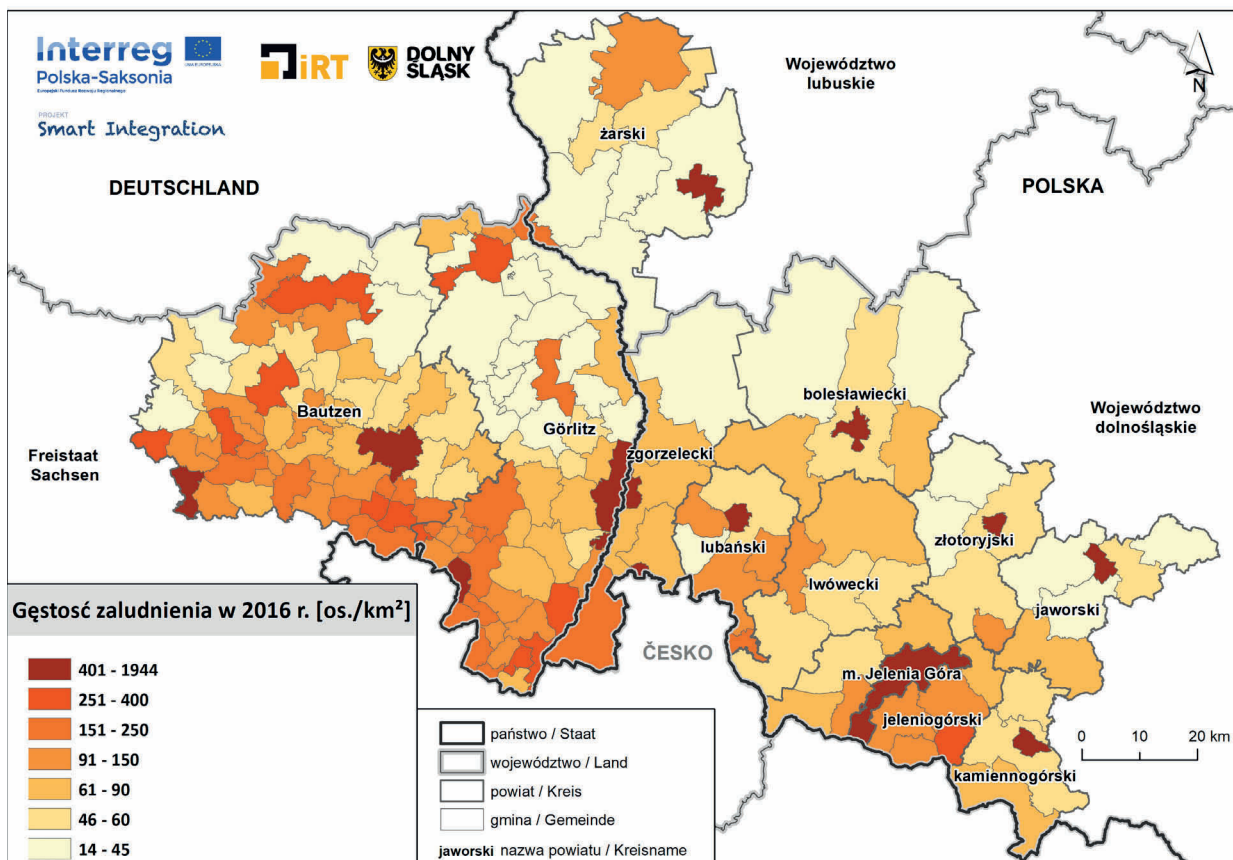
Sowohl der deutsche als auch der polnische Teil des Untersuchungsraumes weist eine deutlich geringere Bevölkerungsdichte als die jeweils übergeordnete territoriale Einheit (Freistaat Sachsen, Województwo Niederschlesien) auf. Dabei ist die Siedlungsdichte auf der deutschen Seite höher als auf der polnischen Seite. Noch stärker ins Gewicht fallen allerdings die Unterschiede der Siedlungsdichte innerhalb der Teilräume: Während die urbanen Zentren und der Siedlungsgürtel entlang der Gebirgszüge im Süden der Region eine relativ hohe Bevölkerungsdichte aufweisen, ist diese im Norden sehr niedrig (vgl. Abbildung 1).

UKŁAD OSADNICZY I SIEĆ OŚRODKÓW MIEJSKICH

Dolnośląsko-saksońskie pogranicze wyróżnia się historycznie wykształconym policentrycznym układem osadniczym z siecią małych i średnich miast oraz wysokimi wartościami krajobrazowymi, rekreacyjnymi i mieszkaniowymi. Miasta te pełnią tradycyjnie ważną rolę jako ośrodki rzemiosła i działalności gospodarczej oraz ośrodki miejskie na obszarach wiejskich. Poza tym istnieje tu szereg dużych ośrodków regionalnych i ośrodków pełniących częściowo funkcje ośrodków regionalnych (por. załącznik, mapa tematyczna I).

Zarówno polska, jak i niemiecka część obszaru analizowanego wykazuje wyraźnie niższą gęstość zaludnienia niż właściwa nadrzędna jednostka terytorialna (Saksonia, Województwo Dolnośląskie). Gęstość zaludnienia po stronie niemieckiej jest przy tym wyższa niż po stronie polskiej. Jeszcze mocniejsze są jednak różnice gęstości zaludnienia na poziomie podregionów: Podczas gdy ośrodki miejskie i pas osadnictwa wzdłuż pasm górskich na południu obszaru wykazują stosunkowo wysoką gęstość zaludnienia, jest ona bardzo niska na północy (por. ilustracja 1).

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 1: Bevölkerungsdichte im Jahr 2016 (Personen / km²) / Gęstość zaludnienia w 2016 r. (osoby / km²)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 1.1; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 1.1; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

VERSORGUNG MIT GÜTERN UND DIENSTLEISTUNGEN

In vielen ländlichen Gebieten der Region ist der Zugang zu Dienstleistungen unzureichend. In peripher gelegenen Orten des ländlichen Raums manifestieren sich überdies die Folgen der großen Entfernung zu den regionalen Oberzentren und den Wachstumspolen Dresden und Breslau. In diesen Bereichen gibt es teilweise einen hohen Wohnungsleerstand und niedrige Immobilienpreise.

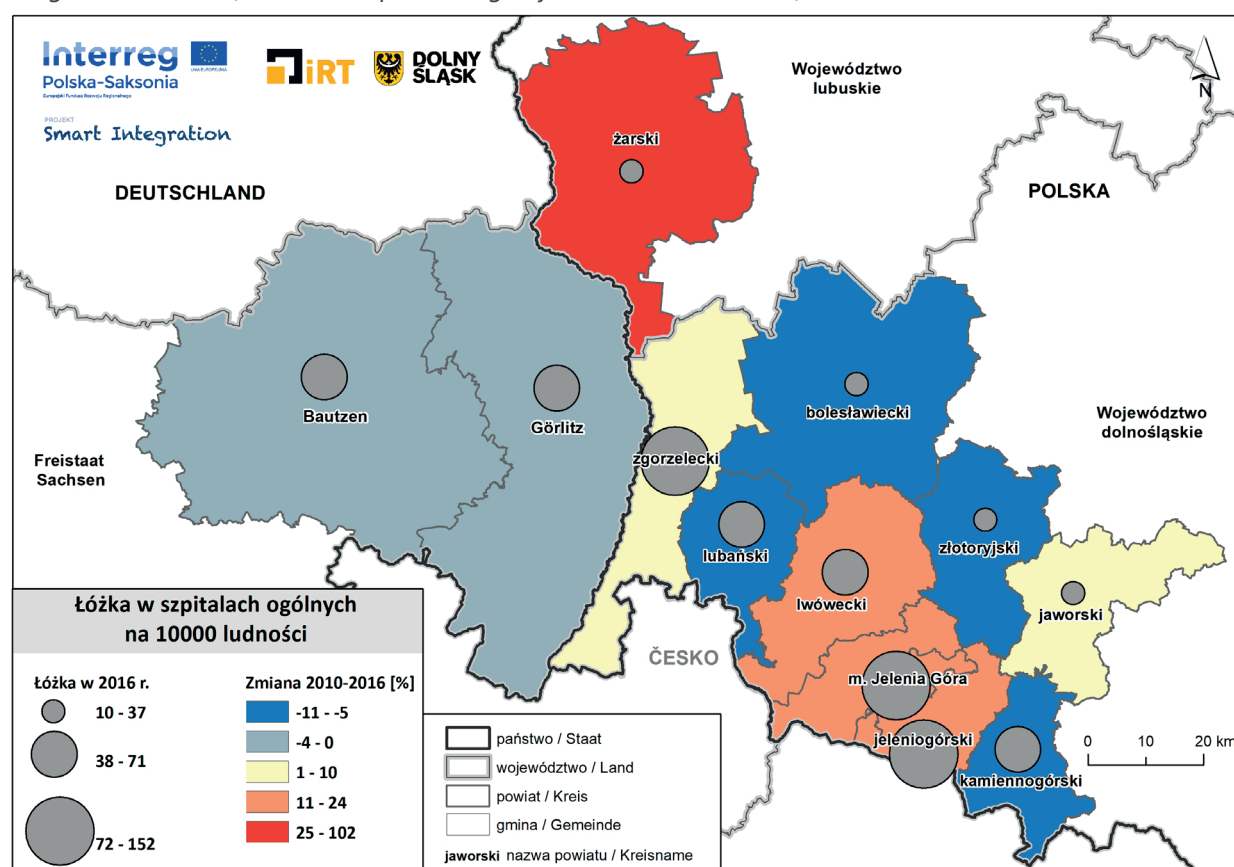
Bedeutsame Einrichtungen der Daseinsvorsorge wie hochrangige Bildungs- und Gesundheitseinrichtungen konzentrieren sich, genauso wie die kulturelle Infrastruktur, in den Mittel- und Oberzentren der Region. Außerhalb derselben sind sie fast ausschließlich in einer Reihe größerer Orte im dichter besiedelten Süden des sächsisch-niederschlesischen Grenzraumes angesiedelt (vgl. Anlage, Thematische Karte I). Entsprechende Einrichtungen sind in großen Teilen des dünn besiedelten Nordens der Region somit nur schlecht erreichbar, dies gilt insbesondere auch für die polnische Seite.

ZAOPATRZENIE W DOBRA I USŁUGI

Na licznych obszarach wiejskich regionu dostęp do usług jest niedostateczny. W miejscowościach obszarów wiejskich, położonych na peryferiach widoczne są poza tym skutki dużej odległości od regionalnych ośrodków nadrzędnych i biegunów wzrostu Wrocławia i Drezna. Na tych obszarach istnieją częściowo znaczne zasoby pustośności oraz niskie ceny nieruchomości.

Ważne instytucje oferujące usługi użyteczności publicznej, jak wysokiej rangi placówki edukacyjne i ochrony zdrowia skoncentrowane są, podobnie jak i infrastruktura kulturalna, w większych ośrodkach regionu. Poza nimi znajdują się one prawie wyłącznie w szeregu większych miejscowości na gęsto zaludnionym południu pogranicza dolnośląsko-saksońskiego (por. załącznik, mapa tematyczna I). Odpowiednie instytucje są więc trudno dostępne na dużych terenach słabo zaludnionej północy regionu, dotyczy to też w szczególności strony polskiej.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 2: Betten in allgemeinen Krankenhäusern pro 10.000 Einwohner (Betten 2016 / Änderung 2010-2016 in %) / Łóżka w szpitalach ogólnych na 10.000 ludności (Łóżka w 2016 r. / Zmiana 2010-2016 w %)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 2.1; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 2.1; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

So zeigt sich z.B. anhand der Auswertung statistischer Daten im Rahmen der sozioökonomischen Analyse, dass in den nördlichen Landkreisen auf der polnischen Seite des Untersuchungsraumes pro 10.000 Einwohner deutlich weniger Betten in allgemeinen Krankenhäusern zur Verfügung stehen. Überdies hat die Anzahl der Betten in vier Landkreisen abgenommen (vgl. Abbildung 2, auf der deutschen Seite sind die räumlichen Unterschiede zwischen Nord und Süd aufgrund des Zuschnitts der verwendeten Daten nicht erkennbar).

SOZIALE UND DEMOGRAFISCHE HERAUSFORDERUNGEN

Die sich aus der Raumstruktur ergebenden Herausforderungen hinsichtlich der Daseinsvorsorge und des Zugangs zu Gütern und Dienstleistungen werden durch soziale und demografische Prozesse verschärft, die viele städtische Zentren in ihrer Funktionalität bedrohen.

Erhebliche Teile der Region, insbesondere ländliche Regionen im Norden und im Süden des deutschen Teilraums, aber auch einige Gebirgsregionen und städtische Zentren des polnischen Teilraums sind von einem erheblichen Bevölkerungsrückgang und einer deutlichen Zunahme des Anteils älterer Einwohner gekennzeichnet. Die Folgen dieser Prozesse sind im deutschen Teilraum bereits wesentlich stärker ausgeprägt als auf der polnischen Seite.

So verzeichneten im Zeitraum 2006-2016 alle Kommunen auf der deutschen Seite alle Kommunen eine sinkende Einwohnerzahl. Am geringsten war dieses Phänomen im Bereich der Städte Bautzen und Görlitz sowie im Umland von Dresden ausgeprägt. Hier hat sich die Einwohnerzahl in den letzten Jahren stabilisiert; teilweise ist sogar eine leichte Trendwende zu verzeichnen.

Auf der polnischen Seite war die Tendenz in den meisten Gemeinden ebenfalls negativ, allerdings fiel dort der Rückgang der Einwohnerzahl im Zeitraum 2006-2016 wesentlich geringer aus. Am höchsten war er unter anderem in den Städten Kamienna Góra, Jelenia Góra, Bogatynia und Zgorzelec sowie in weiteren Städten und Gemeinden im südlichen Teil des polnischen Teilraums (vgl. Abbildung 3).

Andererseits gab es auf der polnischen Seite einige Bereiche mit einem deutlichen Bevölkerungsanstieg. Dies war insbesondere in den Landgemeinden um Żary, Zgorzelec, Bolesławiec und Jelenia Góra der Fall, in geringerem Maße auch im Umland der anderen Städte und Zentren. Dieser Anstieg ist Ausdruck fortschreitender Prozesse der Suburbanisierung.

Na podstawie analizy danych statystycznych w ramach analizy społeczno-gospodarczej widać przykładowo, że w północnych powiatach po stronie polskiej obszaru analizowanego na 10 000 mieszkańców do dyspozycji jest wyraźnie mniej łóżek w szpitalach ogólnych. Poza tym w czterech powiatach liczba łóżek spadła (por. ilustracja 2, po stronie niemieckiej przestrzenne różnice pomiędzy północą i południem nie są rozpoznawalne z uwagi na strukturę stosowanych danych).

WYZWANIA SPOŁECZNE I DEMOGRAFICZNE

Wynikające ze struktury przestrzennej wyzwania odnośnie usług użyteczności publicznej i dostępu do dóbr i usług zaostrzane są przez procesy społeczne i demograficzne, które zagrażają funkcjonalności wielu ośrodków miejskich.

Znaczne części regionu, w szczególności obszary wiejskie na północy i południu niemieckiego podregionu, ale także niektóre regiony górskie i ośrodki miejskie polskiego podregionu charakteryzują się znacznym spadkiem liczby ludności oraz wyraźnym wzrostem udziału starszych mieszkańców. Skutki tych procesów są na terenie niemieckiego podregionu już znacznie bardziej widoczne niż po stronie polskiej.

W latach 2006-2016 wszystkie gminy po stronie niemieckiej odnotowały malejącą liczbę mieszkańców. Zjawisko to było najslabiej widoczne w rejonie miast Budziszyn i Görlitz oraz w okolicach Drezna. Tutaj liczba mieszkańców ustabilizowała się w ostatnich latach, a częściowo odnotowano nawet lekką zmianę trendów.

Po stronie polskiej tendencja była w większości gmin również negatywna, jednak spadek liczby mieszkańców był tam w latach 2006-2016 zdecydowanie mniejszy. Najwyższy był on między innymi w miastach Kamienna Góra, Jelenia Góra, Bogatynia i Zgorzelec oraz w innych miastach i gminach południowej części polskiego podregionu (por. ilustracja 3).

Z drugiej strony istniało po stronie polskiej kilka obszarów z wyraźnym wzrostem liczby mieszkańców. Były to w szczególności gminy wiejskie wokół Żar, Zgorzelca, Bolesławca i Jeleniej Góry, a w mniejszym stopniu także wokół innych miast i ośrodków. Wzrost ten jest wynikiem postępujących procesów suburbanizacji.

Veränderungen der Altersstruktur infolge des demografischen Wandels sind ebenfalls auf der deutschen Seite stärker ausgeprägt als auf der polnischen Seite. Sie weisen auf der deutschen Seite ein ähnliches räumliches Muster wie der Bevölkerungsrückgang auf, d.h. mit hohen Anteilen älterer Einwohner im dünn besiedelten Norden, aber auch im dichter besiedelten südlichen Bereich des deutschen Teilraums. Auf der polnischen Seite ist der Anteil von Einwohnern im Alter von 65 Jahren und mehr in den städtischen Zentren der Region sowie in den Gemeinden im südlichen Bereich des polnischen Teilraums am höchsten (vgl. Abbildung 4).

Auf der Grundlage von Bevölkerungsprognosen wird erwartet, dass die beobachteten Trends der Bevölkerungsabnahme und der Überalterung auch in den kommenden Jahren anhalten und sich insbesondere auf der polnischen Seite weiter verstärken werden.

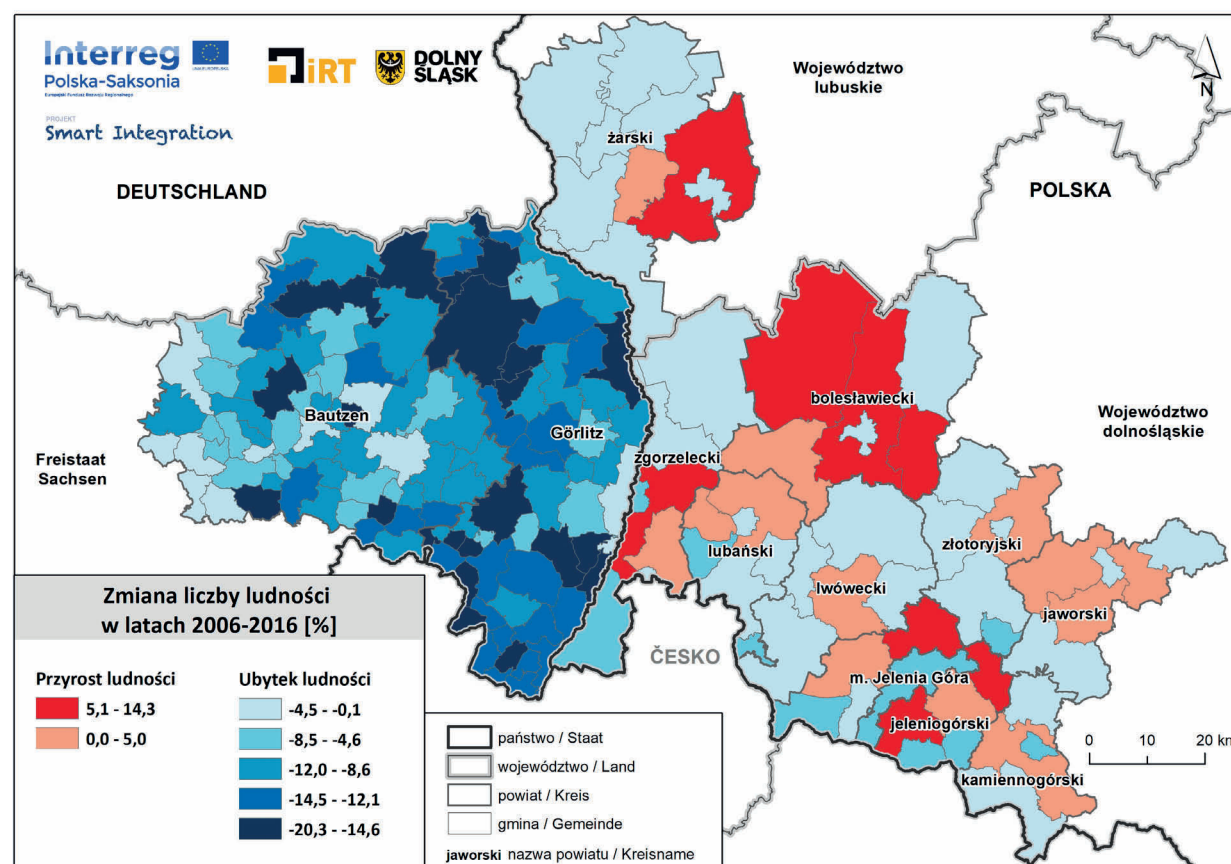
Wesentliche Ursachen der geschilderten Prozesse sind eine sinkende Geburtenrate und die Abwanderung vorwiegend junger und gut ausgebildeter Menschen, nicht zuletzt von Frauen. Dabei ist der Druck zur Abwande-

Zmiany struktury wiekowej w wyniku zmian demograficznych również są wyraźniejsze po stronie niemieckiej niż po stronie polskiej. Wykazują one po stronie niemieckiej podobny schemat przestrzenny jak spadek liczby ludności, tzn. z dużym udziałem starszych mieszkańców na słabo zaludnionej północy, ale także w gęściej zaludnionych południowych obszarach niemieckiego podregionu. Po stronie polskiej udział mieszkańców w wieku 65 lat i więcej najwyższy jest w miejskich ośrodkach regionu oraz w gminach w południowym obszarze polskiego podregionu (por. ilustracja 4).

Na podstawie prognoz demograficznych oczekuje się, że obserwowane trendy spadku liczby ludności oraz starzenia się społeczeństwa utrzymają się także w kolejnych latach i wzmocnią się dalej, w szczególności po stronie polskiej.

Istotnymi przyczynami opisanych procesów są spadek dzietności oraz migracja przede wszystkim młodych i dobrze wykształconych osób, a zwłaszcza kobiet. Przy tym presja na odpływ wykwalifikowanych specjalistów po stronie polskiej jest bardzo wysoka z uwagi na różnice

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 3: Veränderung der Einwohnerzahl in den Jahren 2006-2016 (%) / Zmiana liczby ludności w latach 2006-2016 (%)

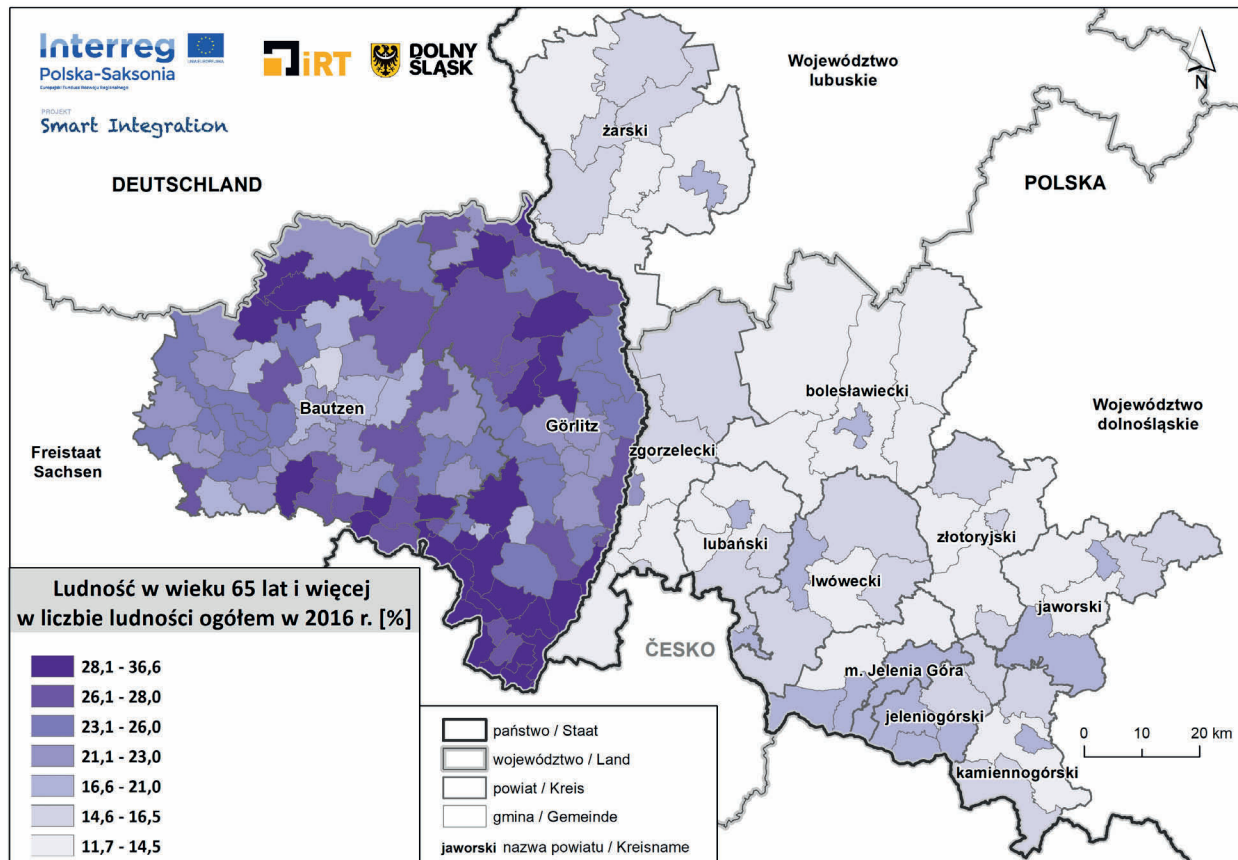

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 1.2; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 1.2; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

nung qualifizierter Fachkräfte auf der polnischen Seite aufgrund der Einkommensunterschiede zwischen Deutschland und Polen sehr hoch. Die aus der Abwanderung resultierende geringere Kaufkraft in der Region bewirkt aufgrund mangelnder Nachfrage zudem eine geringere Verfügbarkeit hochwertiger Dienstleistungen.

w dochodach pomiędzy Polską i Niemcami. Wynikająca z migracji niższa siła nabywcza w regionie prowadzi do braku popytu na usługi wysokiej jakości, co z kolei idzie w parze z niższą dostępnością tych usług.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 4: Anteil der Bevölkerung im Alter von 65 Jahren und älter an der Gesamtbevölkerung im Jahr 2016 (%) / Ludność w wieku 65 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w 2016 r. (%)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 1.9; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 1.9; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

WAHRNEHMUNG DER GRENZLAGE

Auch wenn die grenzüberschreitenden Verflechtungen in der Region beständig zunehmen, ist die grenzüberschreitende Integration öffentlicher Dienstleistungen in vielen Bereichen noch kaum entwickelt. Dies betrifft z.B. auch die Rettungsdienste und das Gesundheitswesen, wo nicht kompatible Strukturen und Vorschriften den Abschluss zusätzlicher Kooperationsvereinbarungen erfordern.

Vor allem auf der deutschen Seite ist eine hohe regionale Identität der Einwohner ausgeprägt, die auch mit einem hohen Maß an ehrenamtlichem Engagement und einer breit gefächerten Vereinsarbeit einhergeht. Zugleich wird die Lage der Region im Dreiländereck Polens, Deutschlands und Tschechiens auf der deutschen Seite oftmals als Randlage und Benachteiligung wahrgenommen, die sich in einem Gefühl des „Abgehängtseins“ und der Unterversorgung mit öffentlichen Dienstleistungen ausdrückt.

Dabei ist einerseits von Bedeutung, dass viele grenzüberschreitende Verflechtungen zwischen Deutschland und Polen aufgrund der hohen Einkommens- und Kaufkraftunterschiede eher einseitig ausgeprägt sind. Andererseits wird das Dreiländereck im Gegensatz zu den meisten anderen Grenzräumen in Europa von vergleichsweise jungen und harten Grenzen durchzogen. Diese Grenzen trennen kulturell ursprünglich zusammengehörige Gebiete, deren Entwicklung nach 1945 mit grundlegenden Veränderungen der Bevölkerungszusammensetzung verbunden war. Historisch vorhandene Gemeinsamkeiten konnten somit nicht unmittelbar überliefert werden, und der Austausch zwischen den Bewohnern der einzelnen Teilräume fand vor 1989/90 aus politischen Gründen kaum statt. Und auch heute kann sich der Austausch trotz gutnachbarschaftlicher Beziehungen und inzwischen deutlich positiverer Einstellungen zum Nachbarland und seinen Bewohnern aufgrund der Sprachbarriere nicht voll entfalten.

Die interkulturellen Unterschiede und die Sprachbarriere hemmen die grenzübergreifende Integration – geringe Kenntnisse der Nachbarsprachen bei weiten Teilen der Bevölkerung sind dafür ein wichtiger Indikator. Es gibt nur wenige zweisprachige Kindergärten und Schulen, und ein durchgängiger Erwerb der Nachbarsprache (insbesondere Polnisch) von der Kita bis zur Berufsausbildung bzw. bis zum Studium ist in der Regel nicht möglich. Stark voneinander abweichende und zum Teil im Umbruch befindliche Bildungssysteme kommen als erschwerende Rahmenbedingungen hinzu.

POSTRZEGANIE POŁOŻENIA PRZYGRANICZNEGO

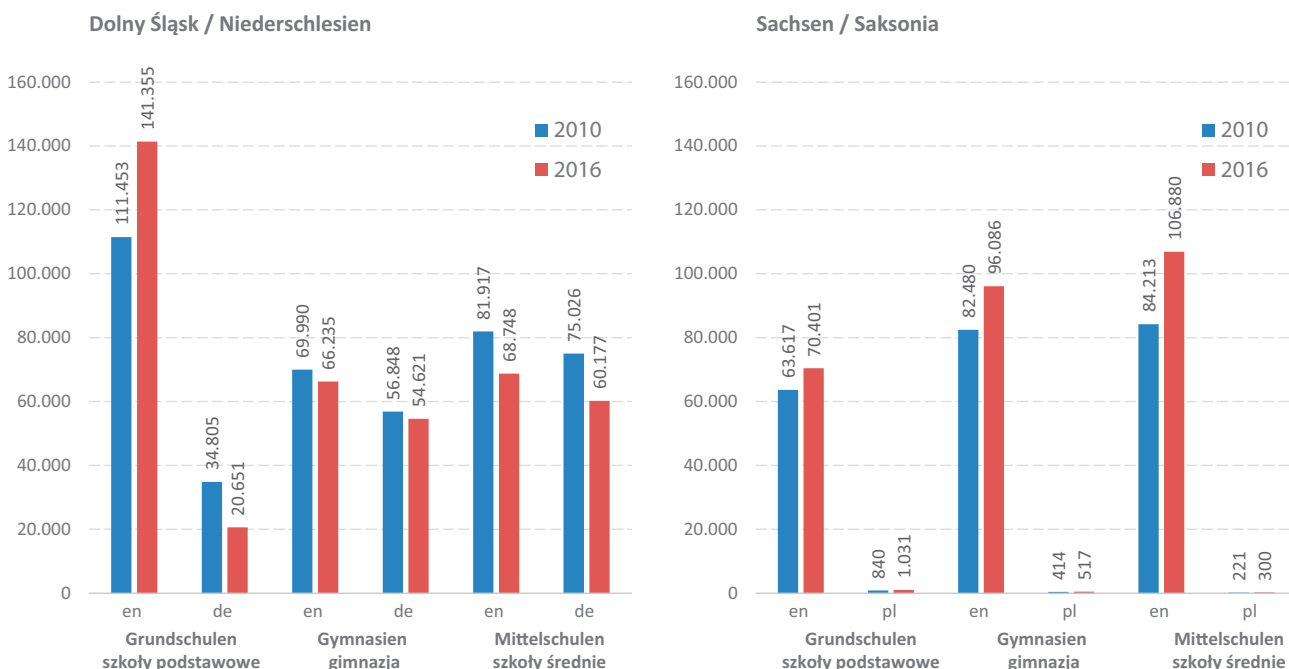
Nawet jeżeli transgraniczne powiązania w regionie stale rosną, to transgraniczna integracja usług publicznych w wielu obszarach jest jeszcze słabo rozwinięta. Dotyczy to na przykład również ratownictwa medycznego oraz służby zdrowia, gdzie niekompatybilne struktury i przepisy wymagają zawarcie dodatkowych porozumień o współpracy.

Szczególnie po stronie niemieckiej wykształcona jest wysoka tożsamość regionalna mieszkańców, idąca w parze z wysokim stopniem zaangażowania społecznego oraz pracy w stowarzyszeniach i organizacjach o szerokim spektrum działalności. Jednocześnie położenie regionu na trójstyku Polski, Niemiec i Czech postrzegane jest często po stronie niemieckiej jako peryferyjne i niekorzystne, co wyraża się w poczuciu „pozostawiania w tyle” oraz niedostatecznego zaopatrzenia w usługi publiczne.

Przy tym z jednej strony istotne jest, że wiele transgranicznych powiązań między Polską i Niemcami ma z powodu znacznych różnic w dochodach i sile nabywczej charakter raczej jednostronny. Z drugiej strony trójstyk, w przeciwieństwie do większości innych regionów przygranicznych w Europie, przecięty jest stosunkowo młodymi i twardymi granicami. Granice te przecinają pierwotnie powiązane kulturowo obszary, których rozwój po roku 1945 związany był z zasadniczymi zmianami składu ludnościowego. Istniejące w przeszłości wspólne elementy nie mogły więc być przekazywane bezpośrednio, a wymiana pomiędzy mieszkańcami poszczególnych podregionów przed rokiem 1989/90 z powodów politycznych właściwie nie istniała. Także dziś wymiana nie może się w pełni rozwijać, mimo dobrosąsiedzkich stosunków i wyraźnie z czasem bardziej pozytywnego nastawienia do sąsiedniego kraju i jego mieszkańców, z uwagi na barierę językową.

Różnice interkulturowe oraz bariera językowa hamują integrację transgraniczną – mała znajomość języków sąsiada dużych rzesz mieszkańców są tego wyraźnym wskaźnikiem. Istnieje niewiele dwujęzycznych przedszkoli i szkół, a ciągła nauka języka sąsiada (w szczególności języka polskiego) od przedszkola do kształcenia zawodowego lub studiów zazwyczaj nie jest możliwa. Utrudniają to jeszcze warunki ramowe, czyli mocno różniące się od siebie i częściowo właśnie reformowane systemy kształcenia.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 5: Fremdsprachen lernende Schülerinnen und Schüler nach Schultypen (2010, 2016) / Uczniowie uczący się języka obcego według typu szkół (2010, 2016)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Diagramm 2.2; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, wykres 2.2; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Zur Illustration der Bedeutung der Sprachgrenze mögen die Auswertungen im Rahmen der sozioökonomischen Analyse dienen, aus denen hervorgeht, dass in Niederschlesien im Jahr 2016 nur unwesentlich weniger Mittelschüler Deutsch in der Schule lernten als Englisch. Zur gleichen Zeit lag das Verhältnis von Mittelschülern mit Polnisch- zu jenen mit Englischunterricht in Sachsen bei etwa 1:300. Im Landkreis Görlitz, in dem alle betreffenden 300 Schüler mit Polnischunterricht beschult wurden, lag das Verhältnis bei 1:25. Dies zeigt deutlich, dass die mangelnde Durchlässigkeit der Sprachgrenze noch viel ausgeprägter ein Problem des deutschen Teilraums darstellt.

Auch vor diesem Hintergrund können die Chancen, die die Lage im Dreiländereck Polens, Deutschlands und Tschechiens und die grenzübergreifende Integration mit sich bringen, nur teilweise wahrgenommen und genutzt werden.

Aby zilustrować znaczenie granicy językowej posłużyć się można wynikami analizy społeczno-gospodarczej, z której wynika, że na Dolnym Śląsku w roku 2016 tylko nieznacznie mniej uczniów szkół średnich uczyło się w szkole języka niemieckiego niż angielskiego. W tym samym czasie stosunek uczniów szkół średnich uczących się języka polskiego do tych uczących się języka angielskiego wynosił w Saksonii około 1:300. W powiecie Görlitz, w którym naukę pobierali wszyscy uczniowie uczący się języka polskiego (300 uczniów), stosunek ten wynosił 1:25. Pokazuje to jasno, że brak przepuszczalności granicy językowej stanowi jeszcze dużo bardziej wyraźny problem dla podregionu niemieckiego.

Również z tego powodu szanse, które niosą ze sobą położenie na trójstyku Polski, Niemiec i Czech oraz transgraniczna integracja, mogą być tylko częściowo dostrzegane i wykorzystywane.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Im Ergebnis der Regionalanalyse, der sozioökonomischen Analyse und des Austausches mit lokalen und regionalen Akteuren wurden im Handlungsfeld „Daseinsvorsorge und Zugang zu Gütern und Dienstleistungen“ insgesamt sieben Maßnahmenbündel identifiziert, die dazu geeignet sind, gemeinsame Herausforderungen zu bewältigen und die grenzüberschreitenden Verflechtungen zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie zum gegenseitigen Vorteil zu stärken:

- **Verbesserung der Versorgung mit Gütern und Dienstleistungen** durch die Stärkung der Zusammenarbeit im ländlichen Raum (1.1) und die Stärkung der Zusammenarbeit im grenznahen Nachbarschaftsraum (1.2)
- **Stärkung des polyzentrischen Städtesystems** durch die Stärkung und Revitalisierung der sozioökonomischen Funktionen der Klein- und Mittelstädte (1.3)
- **Bewältigung sozialer und demografischer Herausforderungen** durch die Entwicklung und den Ausbau generationenübergreifender und flexibler Angebote der Daseinsvorsorge (1.4)
- **Überwindung der Randlagen-Wahrnehmung** durch die Stärkung der interkulturellen Kompetenzen und die Überwindung sprachlicher Barrieren (1.5), die Stärkung der Austausch- und Wechselbeziehungen zwischen den regionalen Zentren (1.6) und die Nutzung der überregionalen Ausstrahlungseffekte der Wachstumspole Dresden und Breslau (1.7)

Die zugehörigen Handlungsbedarfe und Handlungsansätze werden nachfolgend vorgestellt. Synergien mit dem Leitbild für die Strukturentwicklung in der Lausitz ergeben sich insbesondere hinsichtlich des Ziels einer Region mit hoher Lebensqualität und hinsichtlich der Förderung von innovativen Ansätzen der Daseinsvorsorge in der Gesundheitswirtschaft.

WNIOSKI

W wyniku analizy regionalnej, analizy społeczno-gospodarczej oraz dyskusji z podmiotami lokalnymi i regionalnymi zidentyfikowano łącznie siedem zestawów działań w obszarze działań „Dostęp do dóbr i usług”, które nadają się do przewyciężenia wspólnych wyzwań i wzmocnienia powiązań transgranicznych pomiędzy Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim z korzyścią dla obu stron:

- **Poprawa zaopatrzenia w dobra i usługi** poprzez intensyfikację współpracy na obszarach wiejskich (1.1) oraz intensyfikację współpracy w strefie sąsiedztwa blisko granicy (1.2)
- **Wzmocnienie policentrycznego systemu miast** poprzez wzmocnienie i rewitalizację funkcji społeczno-ekonomicznych miast małych i średnich (1.3)
- **Podejmowanie wyzwań społecznych i demograficznych** poprzez wypracowanie i rozbudowę elastycznej oferty dostępu do dóbr i usług dla różnych grup wiekowych (1.4)
- **Przełamanie postrzegania położenia jako peryferyjnego** poprzez wzmocnienie kompetencji interkulturowych oraz pokonanie barier językowych (1.5), wzmocnienie relacji wymiany i wzajemnych oddziaływań między ośrodkami regionalnymi (1.6) oraz wykorzystanie efektów oddziaływania ponadregionalnego biegunów wzrostu jakimi są Wrocław i Drezno (1.7)

Poniżej przedstawiono związane z tym potrzeby i propozycje działań. Synergie z wizją rozwoju strukturalnego na łożycach powstają w szczególności w odniesieniu do celu regionu o wysokiej jakości życia oraz promowania innowacyjnego podejścia do usług użyteczności publicznej w sektorze zdrowia.

Auszüge aus dem Leitbild zum Lausitzer Revier vom 14. März 2019:

Forschung, Innovation, Wissenschaft und Gesundheitsvorsorge

Den digitalen Wandel nutzen und neue Wachstumspfade eröffnen

[...] Der Aufbau einer digitalen, nachhaltigen medizinischen Versorgung und Ausbildung wird mit einem Next-Generation-Hospital und einer medizinischen Hochschulausbildung komplementiert. [...]

Region mit hoher Lebensqualität und kultureller Vielfalt

Kultur-, Natur- und Tourismuspotenziale hervorheben und die regionale Identität stärken

[...] Die Region will zudem für Familien attraktiver werden mit einem umfassenden Bildungsangebot, guten Betreuungs- und Studienbedingungen, einem vielseitigen Kulturangebot sowie Offenheit für digital-industrielle Arbeitsmodelle.

Fragment Wizji Zagłębia łużyckiego [Lausitzer Revier] z 14 marca 2019 r.:

Badania, innowacyjność, nauka i profilaktyka zdrowotna

Wykorzystać cyfrową transformację i otwierać nowe ścieżki wzrostu

[...] Rozwój cyfrowej, zrównoważonej opieki medycznej i edukacji medycznej zostanie uzupełniony przez szpital nowej generacji i uniwersytecką edukację medyczną. [...]

Region o wysokiej jakości życia i różnorodności kulturowej

Podkreślanie potencjałów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych oraz wzmacnianie tożsamości regionalnej

[...] Dodatkowo region stanie się bardziej atrakcyjny dla rodzin dzięki wszechstronnej ofercie edukacyjnej, dobrymi warunkami opieki nad dziećmi i możliwościami studiowania, bogatą ofertą kulturalną i otwartością na cyfrowo-przemysłowe modele pracy.

1.1

DIE VERSORGUNG MIT GÜTERN UND DIENSTLEISTUNGEN VERBESSERN
POPRAWA ZAOPATRZENIA W DOBRA I USŁUGI**Stärkung der Zusammenarbeit
im ländlichen Raum**

- » Bündelung von Angeboten der Daseinsvorsorge und der Nahversorgung in ländlichen Versorgungszentren, ländlichen Ergänzungsorten und Selbstversorgerorten (Kooperationsraumkonzept)
- » Ausrichtung von Mobilitätsangeboten auf ländliche Versorgungszentren, ländliche Ergänzungsorte und Selbstversorgerorte

**Intensyfikacja współpracy
na obszarach wiejskich**

- » Skoncentrowanie usług użyteczności publicznej i ofert zaopatrzenia lokalnego w wiejskich centrach zaopatrzenia, wiejskich ośrodkach uzupełniających i ośrodkach samowystarczalnych (koncepcja obszarów współpracy)
- » Ukierunkowanie ofert komunikacyjnych na wiejskie centra zaopatrzenia, wiejskie ośrodki uzupełniające i ośrodki samowystarczalne

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien / Regionalny Związek Planowania Górne Łużyce-Dolny Śląsk

Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) /

Związek Komunikacyjny Górne Łużyce-Dolny Śląsk (ZVON)

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Ländliche Versorgungszentren, ländliche Ergänzungsorte und Selbstversorgerorte /
wiejskie centra zaopatrzenia, wiejskie ośrodki uzupełniające i ośrodki samowystarczalne

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Ergebnisse des Modellvorhabens „Langfristige Sicherung von Mobilität und Daseinsvorsorge in ländlichen Räumen“, Modellregion Bautzen-Görlitz / Wyniki projektu modelowego „Długoterminowe zabezpieczenie mobilności i usług użyteczności publicznej na obszarach wiejskich“, region modelowy Bautzen-Görlitz

Nächste Schritte

Identifikation von Kooperationsräumen und grenzüberschreitenden Versorgungsfunktionen

Entwicklung integrierter Mobilitätskonzepte (Bahn- und Busverkehr, Rad- und Fußverkehr), die den Zugang zu Angeboten der Daseinsvorsorge und der Nahversorgung ermöglichen

Aufbau einer inter- und multimodalen Mobilitätszentrale

Następne kroki

Identyfikacja obszarów współpracy i transgranicznych funkcji zaopatrzeniowych

Opracowanie zintegrowanych koncepcji mobilności (transport kolejowy i autobusowy, ruch rowerowy i pieszy), które zapewniają dostęp do usług użyteczności publicznej i ofert zaopatrzenia lokalnego

Stworzenie inter- i multimodalnego centrum mobilności

1.2

DIE VERSORGUNG MIT GÜTERN UND DIENSTLEISTUNGEN VERBESSERN
POPRAWA ZAOPATRZENIA W DOBRA I USŁUGI

Stärkung der Zusammenarbeit im grenznahen Nachbarschaftsraum

- » Grenzüberschreitende Bereitstellung öffentlicher Dienstleistungen der Daseinsvorsorge
- » Erleichterung des gegenseitigen Zugangs zu Dienstleistungen und Angeboten

Intensyfikacja współpracy w strefie sąsiedztwa blisko granicy

- » Transgraniczne udostępnianie usług użyteczności publicznej
- » Ułatwienie wzajemnego dostępu do usług i ofert

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty
zuständige Fachverwaltungen und Ministerien / właściwe jednostki administracyjne i ministerstwa

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

ausgewählte Orte im grenznahen Nachbarschaftsraum / wybrane miejscowości w strefie sąsiedztwa blisko granicy, z.B. / np. Bad Muskau/Mużakow, Łęknica, Weißwasser (Oberlausitz)/Béła Woda; NeiBeaue, Pieńsk, Rothenburg (Oberlausitz); Görlitz, Zgorzelec; Zittau, Bogatynia, Liberec

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Ergebnisse der Expertise zu Möglichkeiten der grenzübergreifenden kommunalen Daseinsvorsorge im sächsisch-niederschlesischen Grenzraum unter Berücksichtigung von „Good practices“ anderer europäischer Grenzräume / Wyniki ekspertyzy na temat możliwości świadczenia transgranicznych usług użyteczności publicznej w regionie przygranicznym Saksonia-Dolny Śląsk z uwzględnieniem „dobrych praktyk“ z innych europejskich obszarów przygraniczny

Nächste Schritte

Erarbeitung eines Kataloges öffentlicher (kommunaler) Dienstleistungen, unter Einbezug qualitativer Kriterien
Vorbereitung und Umsetzung von Pilotprojekten

Następne kroki

Opracowanie katalogu usług publicznych (komunalnych), przy uwzględnieniu kryteriów jakości
Przygotowanie i realizacja projektów pilotażowych

1.3

DAS POLYZENTRISCHE STÄDTESYSTEM STÄRKEN
WZMOCNIENIE POLICENTRYCZNEGO SYSTEMU MIAST**Stärkung und Revitalisierung der sozioökonomischen Funktionen der Klein- und Mittelstädte**

- » Aktivierung der lokalen Arbeitsmärkte und Förderung der lokalen Ökonomie
- » flächendeckende Verbesserung des Niveaus und der Qualität der schulischen Infrastruktur
- » Sicherung und Entwicklung von Standortfaktoren für eine hohe Lebensqualität, z.B. Kultur und Sport, Naherholung, Gestaltung und Qualität öffentlicher Räume
- » Stärkung der historischen Stadtzentren

Wzmocnienie i rewitalizacja funkcji społeczno-ekonomicznych miast małych i średnich

- » Aktywizacja lokalnych rynków pracy i wspieranie ekonomii lokalnej
- » Kompleksowa poprawa poziomu i jakości infrastruktury szkolnej
- » Zabezpieczenie i rozwój czynników lokalizacyjnych dla zapewnienia wysokiej jakości życia, np. kultura i sport, rekreacja, jakość przestrzeni publicznej
- » Wzmocnienie historycznych centrów miast

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

zuständige Fachverwaltungen, Ministerien und Agenturen in den Bereichen Arbeitsmarkt, Wirtschaftsförderung und Bildung / właściwe jednostki administracyjne, ministerstwa i agencje w zakresie rynku pracy, rozwoju gospodarczego i edukacji

Kammern, Vereine und Verbände; lokale Bürgerschaft / izby, stowarzyszenia i zrzeszenia; miejskie społeczeństwo obywatelskie

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Klein- und Mittelstädte / miasta małe i średnie

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

REVIVAL! – Revitalisierung der historischen Städte in Niederschlesien und Sachsen / Rewitalizacja historycznych miast Dolnego Śląska i Saksonii

Nächste Schritte

Analyse und Aufbereitung von Beispielen guter Praxis
Umsetzung von Modellprojekten

Następne kroki

Analiza i opracowywanie przykładów dobrych praktyk
Realizacja projektów modelowych

1.4

SOZIALE UND DEMOGRAFISCHE HERAUSFORDERUNGEN BEWÄLTIGEN
 PODEJMOWANIE WYZWAŃ SPOŁECZNYCH I DEMOGRAFICZNYCH

**Entwicklung und Ausbau generationen-
 übergreifender und flexibler
 Angebote der Daseinsvorsorge**

- » Analyse der sozialen Problemlagen und Bedarfe in einzelnen Teilräumen, unter besonderer Berücksichtigung der Auswirkungen von Wanderungsprozessen und Prozessen der (Pendel-) Erwerbsmigration
- » Entwicklung abgestimmter Angebote der Daseinsvorsorge
- » Verbesserung des Zugangs zu gesundheitlichen und sozialen Dienstleistungen
- » Unterstützung ehrenamtlichen Engagements

**Wypracowanie i rozbudowa elastycznej
 oferty dostępu do dóbr i usług dla róż-
 nych grup wiekowych**

- » Analiza problemów i potrzeb społecznych w poszczególnych podregionach, ze szczególnym uwzględnieniem skutków procesów migracyjnych i mobilności zarobkowej
- » Wypracowanie skoordynowanych ofert dostępu do dóbr i usług
- » Poprawa dostępu do usług zdrowotnych i socjalnych
- » Wsparcie wolontariatu i zaangażowania społecznego

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty
 Lokale Aktionsgruppen (LAG) / Lokalne Grupy Działania (LGD)

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Ländliche Räume / obszary wiejskie

Nächste Schritte

Vergleich der sozialen Problemlagen und Bedarfe in deutschen und polnischen Teilräumen
 Austausch zu Möglichkeiten zur Verbesserung von Angeboten der Daseinsvorsorge

Następne kroki

Analiza porównawcza problemów i potrzeb społecznych w podregionach polskich i niemieckich
 Wymiana na temat możliwości poprawy oferty usług użyteczności publicznej

1.5

RANDLAGEN-WAHRNEHMUNG ÜBERWINDEN
PRZEŁAMANIE POSTRZEGANIA POŁOŻENIA JAKO PERYFERYJNEGO**Stärkung der interkulturellen Kompetenzen und Überwindung sprachlicher Barrieren**

- » Förderung des Einsatzes von nachbarsprachigem Personal in Verwaltung, Bildungseinrichtungen und Tourismus
- » Schaffung eines durchgängigen Angebots der Begegnung mit der Kultur des Nachbarlandes und des Erlernens der Nachbarsprache für alle, beginnend im Vorschulbereich
- » Aktives Werben für die Nachbarsprachen und deren Förderung, unter Einbezug der sorbischen Sprache

Wzmocnienie kompetencji międzykulturowych i pokonanie barier językowych

- » Zachęcanie do korzystania z usług użytkowników języka sąsiada w administracji, placówkach edukacyjnych i turystyce
- » Stworzenie ciągłej oferty spotkania z kulturą sąsiedniego kraju i nauki języka sąsiada dla wszystkich, począwszy od etapu przedszkolnego
- » Aktywna promocja języków sąsiednich i ich wsparcie, przy uwzględnieniu języka serbołużyckiego

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Zuständige Fachverwaltungen und Ministerien im Bereich Bildung / właściwe jednostki administracyjne i ministerstwa w zakresie edukacji

Regionale Wirtschafts-, Tourismus- und Marketingorganisationen, Euroregion Neiße-Nisa-Nysa / regionalne organizacje gospodarcze, turystyczne i marketingowe, Euroregion Neiße-Nisa-Nysa

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Grenznaher Nachbarschaftsraum / strefa sąsiedztwa blisko granicy

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

„Groß für Klein – Duzi dla małych“ – Grenzüberschreitende Zusammenarbeit zur Förderung der interkulturellen und nachbarsprachigen Bildung im Bereich der Vorschulerziehung / Transgraniczna współpraca dla wspierania edukacji przedszkolnej w zakresie kultury i języka sąsiada

Nächste Schritte

Umsetzung des Konzeptes der frühen nachbarsprachigen Bildung, beginnend in der Vorschulerziehung, in allen Städten und Gemeinden entlang der Lausitzer Neiße
Gemeinsame Qualifizierung des pädagogischen Personals
Förderung des Einsatzes von muttersprachlichem Personal für nachbarsprachige Bildungsangebote
Imagekampagne für das Leben und Arbeiten im Grenzraum
Sichtbarmachung der Mehrsprachigkeit im Grenzraum in allen Bereichen des öffentlichen Lebens

Następne kroki

Wdrażanie koncepcji wczesnej edukacji w zakresie języka sąsiada, począwszy od etapu przedszkolnego, na terenie wszystkich miast i gmin położonych wzdłuż Nysy Łużyckiej
Wspólne kwalifikowanie się personelu pedagogicznego
Zachęcanie do korzystania z usług pracowników posługujących się językiem ojczystym w ramach edukacji w zakresie języka sąsiada
Kampania na rzecz życia i pracy na pograniczu
Uwidocznienie wielojęzyczności regionu przygranicznego we wszystkich dziedzinach życia publicznego

1.6

RANDLAGEN-WAHRNEHMUNG ÜBERWINDEN
 PRZEŁAMANIE POSTRZEGANIA POŁOŻENIA JAKO PERYFERYJNEGO

<p>Stärkung der Austausch- und Wechselbeziehungen zwischen den regionalen Zentren</p> <p>» Ausbau und Profilierung der Stärken der regionalen Zentren vor dem Hintergrund der Wirkungen auf das jeweils benachbarte Ausland</p>	<p>Rozbudowa i profilowanie mocnych stron ośrodków regionalnych w kontekście oddziaływania na kraj sąsiada</p> <p>» Rozbudowa i profilowanie mocnych stron ośrodków regionalnych w kontekście oddziaływania na kraj sąsiada</p>
Federführende Akteure / Podmioty wiodące	
Regionale Zentren / ośrodki regionalne	
Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny	
Cottbus/Chóśebuz, Görlitz/Zgorzelec, Bautzen/Budyšin, Hoyerswerda/Wojerecy, Zittau, Zielona Góra, Żary/Żagań, Jelenia Góra, Bolesławiec, Legnica, Wałbrzych, Liberec/Jablonec nad Nisou	
Nächste Schritte	Następne kroki
Analyse der grenzüberschreitenden Wirkungen der regionalen Zentren	Analiza oddziaływania transgranicznego ośrodków regionalnych
Herausarbeitung der spezifischen Stärken der regionalen Zentren	Identyfikacja specyficznych mocnych stron ośrodków regionalnych

1.7

RANDLAGEN-WAHRNEHMUNG ÜBERWINDEN
 PRZEŁAMANIE POSTRZEGANIA POŁOŻENIA JAKO PERYFERYJNEGO

<p>Nutzung der überregionalen Ausstrahlungseffekte der Wachstumspole Dresden und Breslau</p> <p>» Nutzung möglicher Impulse durch die überregionale Attraktivität der Wachstumspole Dresden und Breslau</p> <p>» Stärkung der grenzüberschreitenden Verflechtungen</p> <p>» Vermarktung der gemeinsamen Region, Herausstellung komplementärer Stärken</p>	<p>Wykorzystanie efektów oddziaływania ponadregionalnego biegunów wzrostu jakimi są Wrocław i Drezno</p> <p>» Wykorzystanie potencjalnych impulsów wynikających z atrakcyjności ponadregionalnej biegunów wzrostu jakimi są Wrocław i Drezno</p> <p>» Wzmocnienie powiązań transgranicznych</p> <p>» Marketing wspólnego regionu, podkreślanie uzupełniających się mocnych stron</p>
Federführende Akteure / Podmioty wiodące	
Kommunen und Landkreise, regionale Zentren / gminy i powiaty, ośrodki regionalne	
Wissenschaft und Forschung, Politikberatung / nauka i badania naukowe, firmy konsultingowe	
Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny	
Netzwerk der Metropolen im deutsch-polnischen Verflechtungsraum / sieć metropolii w polsko-niemieckim obszarze powiązań	
Nächste Schritte	Następne kroki
Aufbau grenzüberschreitender Kooperationsnetzwerke	Rozwój sieci współpracy transgranicznej
Entwicklung von Strategien zur Vermarktung der gemeinsamen Region	Rozwój strategii marketingowych dla wspólnego regionu

HANDLUNGSFELD 2 OBSZAR DZIAŁAŃ 2

Verkehrliche Erreichbarkeit Dostępność komunikacyjna

Großräumige Einbindung – Straßeninfrastruktur – Schieneninfrastruktur – Regionale Erreichbarkeit – Grenzüberschreitender öffentlicher Verkehr – Erschließung des ländlichen Raumes – Tickets, Tarife und Angebotsqualität – Brücken über die Lausitzer Neiße

Połączenie z ponadregionalnym systemem transportowym – Infrastruktura drogowa – Infrastruktura kolejowa – Dostępność regionalna – Transgraniczny transport publiczny – Dostępność obszarów wiejskich – Bilety, taryfy i jakość ofert – Mosty na Nysie Łużyckiej

GROSSRÄUMIGE EINBINDUNG

Der sächsisch-niederschlesische Grenzraum ist in Ost-West-Richtung sehr gut in die großräumigen Verkehrsnetze eingebunden (vgl. Anlage, Thematische Karte II). Die Autobahn A4 ist Teil des Kernnetzes der transeuropäischen Verkehrsnetze (TEN-V) und verbindet Mitteldeutschland mit Südpolen und der Ukraine. Die aus Richtung Berlin über Cottbus/Chóšebuz kommende Autobahn A15 / A18 knüpft als Teil des Gesamtnetzes der TEN-V bei Bolesławiec an die A4 an. Weil die südliche Richtungsfahrbahn der A18 zwischen Olszyna und Golnice noch nicht modernisiert ist, ist die A18 in diesem Abschnitt derzeit als Nationalstraße (Droga krajowa, DK) klassifiziert. Problematisch ist die sehr große Belastung der Autobahn A4 mit dem Schwerverkehr, der im Grenzraum derzeit einen Anteil von ca. 20 % erreicht.

Die Einbindung ins europäische Schienennetz erfolgt über die Strecke E30/C-E30 Dresden-Bautzen/Budyšin-Görlitz/Zgorzelec-Węgliniec-Legnica-Breslau, die Teil des Kernnetzes der TEN-V ist. An diesen Korridor knüpft in Węgliniec die aus Richtung Magdeburg über Falkenberg (Elster), Hoyerswerda/Wojerecy und Horka kommende Niederschlesische Magistrale an, die neben der Strecke Berlin-Frankfurt (Oder)-Poznań die wichtigste und leistungsfähigste Güterverkehrsstrecke zwischen Deutschland und Polen ist. Diese Strecke ist ebenfalls Teil des Kernnetzes der TEN-V und wurde in den vergangenen Jahren grundlegend modernisiert und für Züge bis 740m Länge ausgebaut.

Die Anbindung aus Richtung Berlin erfolgt über die Strecken Cottbus/Chóšebuz-Görlitz (TEN-V Gesamtnetz) und Cottbus/Chóšebuz-Forst (Lausitz)/Barść (Łużyca)-Żary-Żagań-Legnica.

STRASSENINFRASTRUKTUR

In Nord-Süd-Richtung existieren im Vergleich zur Ost-West-Richtung nur wenige und weniger gut ausgebaute Verkehrsverbindungen. Die derzeit leistungsfähigsten Straßenverbindungen in Nord-Süd-Richtung sind die Autobahn A13 Berlin-Dresden und die Schnellstraße S3 Stettin-Zielona Góra-Legnica-Bolków, die die Region jeweils nur tangieren.

Die Schnellstraße S3 wird nach ihrer Fertigstellung zwischen Bolków, Kamienna Góra und Lubawka eine leistungsfähige Verknüpfung mit Tschechien herstellen. Gleiches gilt für die Bundesstraße B178n zwischen der Autobahn A4 und Zittau, die sich abschnittsweise noch in Bau bzw. in Planung befindet.

POŁĄCZENIE Z PONADREGIONALNYM SYSTEMEM TRANSPORTOWYM

Pogranicze dolnośląsko-saksońskie zintegrowane jest bardzo dobrze w kierunku Wschód-Zachód z tranzytowymi sieciami transportowymi (por. załącznik, mapa tematyczna II). Autostrada A4 jest częścią sieci bazowej transeuropejskich sieci transportowych (TEN-T) i łączy południową Polskę, środkowe Niemcy i Ukrainę. Autostrada A15 / A18 z Berlina przez Cottbus łączy się jako część sieci kompleksowej TEN-T w okolicy Bolesławca z autostradą A4. Ponieważ południowy pas autostrady A18 pomiędzy Olszyną i Golnicami nie jest jeszcze zmodernizowany, A18 sklasyfikowana jest na tym odcinku obecnie jako droga krajowa. Problematyczne jest bardzo duże obciążenie autostrady A4 ruchem samochodów ciężarowych, który osiąga obecnie w obszarze przygranicznym udział wysokości ok. 20 %.

Integracja z europejską siecią kolejową następuje poprzez linię E30/C-E30 Drezno-Budiszyn-Görlitz/Zgorzelec-Węgliniec-Legnica-Wrocław, która jest częścią sieci bazowej TEN-T. Korytarz ten łączy się w Węglińcu z Magistralą Dolnośląską przebiegającą z kierunku Magdeburga przez Falkenberg (Elster), Hoyerswerdę i Horkę, która jest obok linii kolejowej Berlin-Frankfurt nad Odrą-Poznań najważniejszą i najbardziej wydajną trasą towarową pomiędzy Polską i Niemcami. Linia ta jest również częścią sieci bazowej TEN-T i została w ostatnich latach gruntownie zmodernizowana i rozbudowana dla pociągów o długości do 740 m.

Połączenie z kierunku Berlina następuje poprzez linie Cottbus-Görlitz (sieć kompleksowa TEN-T) oraz Cottbus-Forst (Lausitz)-Żary-Żagań-Legnica.

INFRASTRUKTURA DROGOWA

W kierunku Północ-Południe istnieje w porównaniu do kierunku Wschód-Zachód jedynie kilka i mniej rozbudowanych połączeń transportowych. Obecnie najbardziej wydajnymi połączeniami drogowymi w kierunku Północ-Południe są autostrada A13 Berlin-Drezno oraz droga ekspresowa S3 Szczecin-Zielona Góra-Legnica-Bolków, które jedynie stykają się z regionem.

Droga ekspresowa S3 po ukończeniu jej odcinka pomiędzy Bolkowem, Kamienną Górą i Lubawką stanowić będzie wydajne połączenie z Czechami. To samo dotyczy drogi federalnej B178n między autostradą A4 i Żytawą, która obecnie jest jeszcze na niektórych odcinkach w fazie budowy lub planowania.

Während sich das überregionale Straßennetz auf der deutschen Seite – abgesehen von der als unzureichend empfundenen Leistungsfähigkeit in Nord-Süd-Richtung – in einem recht guten Ausbauzustand befindet, gibt es auf der polnischen Seite noch erhebliche Ausbaubedarfe. Die größten Engpässe bestehen entlang der Nationalstraßen zwischen Zgorzelec, Jelenia Góra und Wałbrzych (fehlende Ortsumgehungen).

SCHIENENINFRASTRUKTUR

Viele Schienenstrecken in der Region sind in ihrer Kapazität und Leistungsfähigkeit begrenzt. So sind folgende Strecken trotz ihrer Bedeutung für die großräumige Erschließung nicht elektrifiziert:

- Dresden-Görlitz/Zittau
- Cottbus/Chóšebuz-Görlitz-Zittau
- Cottbus/Chóšebuz-Legnica

Die Strecken Bischofswerda-Zittau, Cottbus/Chóšebuz-Görlitz-Zittau und Cottbus/Chóšebuz-Legnica sind außerdem bis auf einzelne Abschnitte (Mittelherwigsdorf-Zittau, Żary-Żagań) nur eingleisig.

Auf der polnischen Seite ist die Elektrifizierung weiter vorangeschritten als auf der deutschen Seite. Die Strecke Węglińiec-Zgorzelec wird derzeit elektrifiziert, zwischen Zgorzelec und Lubań ist die Elektrifizierung geplant. Andererseits sind nicht alle zentralen Orte auf der Schiene erreichbar, da die Strecken nach Złotoryja, Lwówek Śląski und Lubsko derzeit nicht im Personenverkehr betrieben werden.

Die Strecken Zittau-Hrádek nad Nisou und Zittau-Görlitz verlaufen teilweise über polnisches Territorium, so dass sich unterschiedliche Zuständigkeiten und zusätzliche Abstimmungsbedarfe für den Ausbau und die Unterhaltung dieser Strecken ergeben. Während die Strecke Zittau-Görlitz derzeit saniert wird, befindet sich die Strecke Zittau-Hrádek nad Nisou in einem schlechten technischen Zustand.

REGIONALE ERREICHBARKEIT

Im Straßenverkehr weisen die entlang der Autobahn A4 gelegenen Gebiete die beste überörtliche Erreichbarkeit auf. Ebenfalls gut erreichbar sind die Gebiete entlang der Autobahn A13 im Westen, der Autobahn A15/A18 im Norden und der Schnellstraße S3 im Osten. Die Gebirgsregionen im Süden sowie die dünn besiedelten Wald-

Podczas gdy ponadregionalna sieć dróg po stronie niemieckiej – abstrahując od odczuwanej jako niedostatecznej wydajności w kierunku Północ-Południe – jest w dość dobrym stanie, to po stronie polskiej istnieje jeszcze znaczna potrzeba modernizacji i rozbudowy. Największe wąskie gardła istnieją wzdłuż dróg krajowych pomiędzy Zgorzelcem, Jelenią Górą i Wałbrzychem (brak obwodnic).

INFRASTRUKTURA KOLEJOWA

Zdolność przewozowa i przepustowość wielu linii kolejowych w regionie są ograniczone. Następujące linie kolejowe mimo ich znaczenia dla transportu ponadregionalnego nie są zelektryfikowane:

- Drezno-Görlitz/Żytawa
- Cottbus-Görlitz-Żytawa
- Cottbus-Legnica

Linie kolejowe Bischofswerda-Żytawa, Cottbus-Görlitz-Żytawa i Cottbus-Legnica są poza tym – z wyjątkiem wybranych odcinków (Mittelherwigsdorf-Żytawa, Żary-Żagań) – jedynie jednotorowe.

Po stronie polskiej elektryfikacja jest bardziej zaawansowana niż po stronie niemieckiej. Linia kolejowa Węglińiec-Zgorzelec jest obecnie elektryfikowana, pomiędzy Zgorzelcem i Lubaniem elektryfikacja jest planowana. Z drugiej strony nie do wszystkich miejscowości ośrodkowych dotrzeć można koleją, ponieważ linie kolejowe do Złotoryi, Lwówka Śląskiego i Lubaska obecnie nie są eksploatowane w zakresie transportu osobowego.

Linie kolejowe Żytawa-Hrádek nad Nisou oraz Żytawa-Görlitz przebiegają częściowo przez terytorium Polski, z czego wynikają różne właściwości oraz dodatkowe potrzeby uzgodnień w zakresie modernizacji i utrzymania tych linii. Podczas gdy linia Żytawa-Görlitz jest obecnie remontowana, linia Żytawa-Hrádek nad Nisou jest w złym stanie technicznym.

DOSTĘPNOŚĆ REGIONALNA

W transporcie drogowym obszary położone wzdłuż autostrady A4 wykazują najlepszą dostępność. Równie dobrze dostępne są tereny wzdłuż autostrady A13 na zachodzie, autostrady A15 / A18 na północy oraz drogi ekspresowej S3 na wschodzie. Natomiast dotarcie do regionów górskich na południu oraz słabo zaludnionych

und Seengebiete im Norden sind hingegen nur mit erhöhtem Zeitaufwand erreichbar.

Aufgrund fehlender Angebote des Fernverkehrs ist die überörtliche Erreichbarkeit auf der Schiene deutlich schlechter als auf der Straße. So ist der deutsche Teilraum derzeit nur mittelbar über Dresden und Cottbus/Chóšebuz an den Fernverkehr angebunden. Im polnischen Teilraum verfügt nur Jelenia Góra über einen regelmäßigen Anschluss an den Fernverkehr. Darüber hinaus verkehren einzelne Fernverkehrszüge nach Węglińiec und Szklarska Poręba.

GRENZÜBERSCHREITENDER ÖFFENTLICHER VERKEHR

Grenzüberschreitende Angebote im Bahnverkehr gibt es in Forst (Lausitz)/Baršć (Łużyca), Görlitz/Zgorzelec und Zittau. Zwischen Zittau und Liberec sowie zwischen Görlitz und Zgorzelec verkehren jeweils bis zu 20 Zugpaare pro Tag, darunter auch Züge in Richtung Jelenia Góra und in Richtung Zielona Góra. Zwischen Forst (Lausitz)/Baršć (Łużyca) und Żary verkehren zwei Zugpaare pro Tag, die an Wochenenden von und nach Breslau verkehren.

Herausragende Angebote sind der Regionalexpress Dresden-Zittau-Liberec und der nur an Wochenenden verkehrende Kulturlzug Berlin-Breslau, der die Strecke Cottbus / Chóšebuz-Forst (Lausitz) / Baršć (Łużyca)-Żary-Żagań-Legnica nutzt. Die direkten Züge zwischen Dresden und Breslau mussten aufgrund hoher Fahrzeugkosten Ende 2018 eingestellt werden. Sie wurden durch Verbindungen mit Umstieg in Görlitz (bzw. Zgorzelec) und Węglińiec ersetzt.

Nach Fertigstellung der Elektrifizierung zwischen Zgorzelec und Węglińiec werden ab 2020 moderne und komfortable Elektrotriebwagen zwischen Zgorzelec und Breslau verkehren. Diese Züge können den Bahnhof Görlitz erst anfahren, wenn dieser teilweise mit dem polnischen Stromsystem elektrifiziert wird.

Grenzüberschreitende Buslinien sind – mit Ausnahme des Stadtverkehrs zwischen Görlitz und Zgorzelec – nicht vorhanden. Darüber hinaus findet kein grenzübergreifender Taxi-Betrieb deutscher Anbieter statt.

ERSCHLIESSUNG DES LÄNDLICHEN RAUMES

Die Angebotsqualität des öffentlichen Verkehrs ist im ländlichen Raum regional sehr unterschiedlich. Gebiete außerhalb der Hauptverkehrsachsen sind teilweise nur

terenów leśnych i pojezierzy na północy związane jest ze zwiększonym nakładem czasu.

Z uwagi na brak ofert kolejowego transportu dalekobieżnego dostępność ponadregionalnych połączeń kolejowych jest wyraźnie gorsza niż drogowych. Niemiecki podregion posiada obecnie połączenia dalekobieżne jedynie pośrednio, przez Drezno i Cottbus. W polskim podregionie tylko Jelenia Góra dysponuje regularnymi połączeniami dalekobieżnymi. Poza tym kursują pojedyncze pociągi dalekobieżne do Węglińca oraz Szklarskiej Poręby.

TRANSGRANICZNY TRANSPORT PUBLICZNY

Transgraniczne oferty w transporcie kolejowym dostępne są w Forst (Lausitz), Görlitz/Zgorzelec i Żytawie. Pomiędzy Żytawą i Libercem oraz Görlitz i Zgorzelcem kursuje dziennie do 20 par pociągów, w tym także pociągi w kierunku Jeleniej Góry oraz Zielonej Góry. Pomiędzy Forst (Lausitz) i Żarami jeżdżą dziennie dwie pary pociągów, które w weekendy kursują z i do Wrocławia.

Wyróżniającymi się ofertami są ekspres regionalny Drezno-Żytawa-Liberec oraz kursujący tylko w weekendy „Pociąg do Kultury” Wrocław-Berlin, który wykorzystuje linię kolejową Cottbus-Forst (Lausitz)-Żary-Żagań-Legnica. Bezpośrednie pociągi pomiędzy Wrocławiem i Dreznem musiały zostać wstrzymane na koniec 2018 roku z uwagi na wysokie koszty pojazdów. Zostały one zastąpione połączeniami z przesiadkami w Görlitz (lub Zgorzelcu) i Węglińcu.

Po ukończeniu elektryfikacji pomiędzy Zgorzelcem i Węglińcem od roku 2020 kursować będą między Zgorzelcem i Wrocławiem nowoczesne i komfortowe elektryczne zespoły trakcyjne. Pociągi te wjeżdżać będą mogły na dworzec Görlitz dopiero wtedy, gdy będzie on częściowo zelektryfikowany polskim systemem zasilania.

Transgraniczne linie autobusowe nie są dostępne, z wyjątkiem komunikacji miejskiej pomiędzy Görlitz i Zgorzelcem. Poza tym nie istnieje transgraniczny ruch taksówek niemieckich usługodawców.

DOSTĘPNOŚĆ OBSZARÓW WIEJSKICH

Jakość ofert transportu publicznego jest na obszarach wiejskich bardzo różna. Obszary poza głównymi osiami transportowymi są częściowo trudno dostępne. Albo

schlecht erreichbar. Entweder es existiert, wie in etlichen Orten auf der polnischen Seite, überhaupt kein Angebot des öffentlichen Verkehrs, oder aber Busse verkehren nur an Schultagen.

Kulturelle Angebote und öffentliche Dienstleistungen in zentralen Orten sind aus dem ländlichen Raum mit dem öffentlichen Verkehr entsprechend nur schwer oder gar nicht erreichbar. Gleiches gilt entsprechend für die Erreichbarkeit touristischer Angebote im ländlichen Raum.

TICKETS, TARIFE UND ANGEBOTSQUALITÄT

Die Region im Dreiländereck zwischen Deutschland, Polen und Tschechien kann auf eine langjährige und erfolgreiche grenzüberschreitende Zusammenarbeit im Rahmen der EURO-NEISSE-Tickets verweisen, die im Osten der Oberlausitz, im Westen und der Mitte des polnischen Teilraums, im Liberecký kraj sowie im äußersten Osten des Ústecký kraj (Schluckenauer Zipfel) gelten. Dieses Angebot ist im Maßstab des deutsch-polnischen Verflechtungsraumes aufgrund der Integration des Bahn- und Busverkehrs über mehrere Ländergrenzen hinweg einzigartig.

Parallel dazu gilt im Westen der Oberlausitz, im Elbtal und im Ústecký kraj das ebenfalls grenzüberschreitende Elbe-Labe-Ticket (vgl. Abbildung 6). In dieser Struktur spiegelt

nie ma, jak w kilku miejscowościach po stronie polskiej, żadnych ofert transportu publicznego, albo autobusy kursują tylko w dni szkolne.

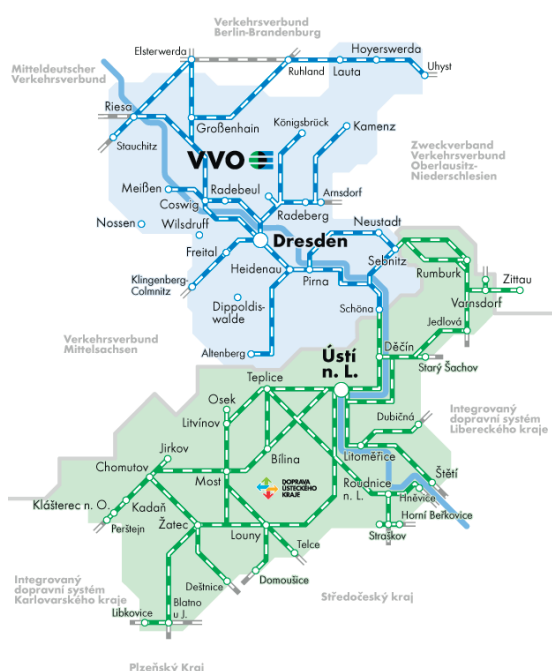
Oferty kulturalne oraz usługi publiczne w miejscowościach ośrodkowych są z obszarów wiejskich transportem publicznym w związku z tym trudno osiągalne lub w ogóle nieosiągalne. To samo dotyczy odpowiednio dostępności ofert turystycznych na obszarach wiejskich.

BILETY, TARYFY I JAKOŚĆ OFERT

W regionie na trójstyku Polski, Niemiec i Czech wskazać można na długoletnią i owocną współpracę transgraniczną w ramach Biletów EURO-NYSA obowiązujących na wschodzie Górnych Łużyc, na zachodzie i w centrum polskiego podregionu, w Libereckým kraju oraz na samym wschodzie Ústeckýho kraju (Worek szluknowski). Oferta ta jest unikalna w skali polsko-niemieckiego obszaru powiązań, z uwagi na integrację transportu kolejowego i autobusowego ponad granicami kilku krajów.

Równolegle obowiązuje na zachodzie Górnych Łużyc, w Dolinie Łaby oraz w Ústeckým kraju transgraniczny Bilet Elbe-Labe (por. ilustracja 6). W tej strukturze widoczny jest także podział niemieckiego podregionu na związki komunikacyjne Verkehrsverbund Oberelbe

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 6: Grenzübergreifende Tickets im Untersuchungsraum (links: Elbe-Labe-Ticket, rechts: EURO-NEISSE-Tickets) / Bilety transgraniczne w obszarze badanym (po lewej: Bilet Elbe-Labe, po prawej: Bilety EURO-NYSA)

Quellen / źródła: <https://www.vvo-online.de> (16.10.2019), <https://www.neisse-go.de> (16.10.2019)

sich auch die Aufteilung des deutschen Teilraums auf den Verkehrsverbund Oberelbe (VVO) im Westen und den Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) im Osten der Oberlausitz.

Die Verkehrsverbände in Deutschland und Tschechien sind ein Erfolgsfaktor für grenzüberschreitende Verkehrsangebote, denn sie eröffnen den regionalen Akteuren wichtige Handlungs- und Gestaltungsspielräume. Demgegenüber erweisen sich die fehlenden Verbundstrukturen auf der polnischen Seite angesichts einer Vielzahl von Aufgabenträgern im öffentlichen Verkehr als problematisch. Hier bieten die EURO-NEISSE-Tickets eine Grundlage für die weitere Integration.

Herausforderungen der zukünftigen Zusammenarbeit bestehen neben dem weiteren Ausbau grenzüberschreitender Angebote z.B. auch durch Kurzstrecken und Zeitkarten vor allem hinsichtlich der Einführung einheitlicher Standards der Fahrgastinformation und der Erhöhung des Reisekomforts im grenzüberschreitenden Bahnverkehr. Dies gilt insbesondere für Verbindungen mit Fernverkehrsfunktion wie z.B. zwischen Dresden und Breslau.

BRÜCKEN ÜBER DIE LAUSITZER NEISSE

Über die Lausitzer Neiße führen heute im Vergleich zur Situation vor dem zweiten Weltkrieg nur wenige Brücken, die sich in den Bereichen Bad Muskau/Mużakow-Łęknica, Görlitz-Zgorzelec und Zittau-Bogatynia konzentrieren. Daneben gibt es in Przewóz-Podrosche, Deschka-Pieńsk und Hagenwerder-Radomierzyce weitere Straßenbrücken, wobei die Brücke Deschka-Pieńsk nur für den Rad- und Fußverkehr zugelassen ist.

Weitere Brücken für den Rad- und Fußverkehr gibt es im Bereich der Kulturinsel Einsiedel und als Zuwegung von der Stadt Ostritz zum Bahnhof Krzewina Zgorzelecka an der Bahnstrecke Görlitz-Zittau. Bei dieser Brücke, die sanierungsbedürftig ist, muss die Zuständigkeit für die Unterhaltung dringend geklärt werden.

Neben diesen Brücken sind teilweise noch weitere Brücken vorhanden, die aufgrund ihres baulichen Zustandes aber nicht nutzbar sind. Bei der Diskussion um die Wiedereröffnung dieser Brücken und den Bau neuer Brücken müssen sowohl Aspekte des Hochwasserschutzes als auch Aspekte der Prävention und des Sicherheitsgefühls (z.B. durch die weitere Verbesserung der Zusammenarbeit der deutschen und polnischen Polizeibehörden) beachtet werden, um insbesondere auf deutscher Seite die notwendige Akzeptanz herzustellen.

(VVO) na zachodzie oraz Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) na wschodzie Górnych Łużyc.

Związki komunikacyjne w Niemczech i Czechach są czynnikiem sukcesu dla transgranicznych ofert komunikacyjnych, ponieważ otwierają one regionalnym podmiotom istotne pole manewru do działania i kształtowania ofert. Natomiast brak tego rodzaju struktur po stronie polskiej okazuje się problematyczny, z uwagi na wielość operatorów transportu publicznego. Tutaj podstawę dalszej integracji tworzą Bilety EURO-NYSA.

Wyzwania przyszłej współpracy dotyczą, obok dalszej rozbudowy transgranicznych ofert np. przez wprowadzenie biletów na krótkie przejazdy oraz biletów okresowych, przede wszystkim wprowadzenia jednolitego standardu informacji dla pasażerów oraz podwyższenia komfortu podróży w transgranicznym transporcie kolejowym. Dotyczy to w szczególności połączeń o funkcji przewozów dalekobieżnych jak np. w relacji Drezno-Wrocław.

MOSTY NA NYSIE ŁUŻYCKIEJ

Na Nysie Łużyckiej istnieje obecnie w porównaniu z sytuacją sprzed II wojny światowej jedynie niewiele mostów, które koncentrują się w rejonach Mużaków-Łęknica, Görlitz-Żytawa oraz Żytawa-Bogatynia. Oprócz tego istnieją dalsze mosty drogowe Przewóz-Podrosche, Deschka-Pieńsk i Hagenwerder-Radomierzyce, przy czym most Deschka-Pieńsk dopuszczony jest tylko do ruchu pieszego i rowerowego.

Dalsze kładki pieszo-rowerowe istnieją w rejonie Kulturinsel Einsiedel oraz na dojeździe z miasta Ostritz do dworca Krzewina Zgorzelecka na linii kolejowej Görlitz-Żytawa. W przypadku tego mostu, który wymaga remontu, pilnie musi być wyjaśnione, kto odpowiada za jego utrzymanie.

Oprócz tych mostów istnieją jeszcze dalsze mosty lub ich części, które mogą być użytkowane ze względu na ich stan techniczny. W dyskusji na temat ponownego otwarcia tych mostów oraz budowy nowych mostów muszą być uwzględnione zarówno aspekty ochrony przeciwpowodziowej jak i aspekty prewencji i poczucia bezpieczeństwa (np. poprzez dalszą poprawę współpracy polskich i niemieckich służb policyjnych), aby w szczególności po niemieckiej stronie uzyskać konieczną akceptację.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Im Ergebnis der Regionalanalyse, der sozioökonomischen Analyse und des Austausches mit lokalen und regionalen Akteuren wurden im Handlungsfeld „Verkehrliche Erreichbarkeit“ insgesamt sieben Maßnahmenbündel identifiziert, die dazu geeignet sind, gemeinsame Herausforderungen zu bewältigen und die grenzüberschreitenden Verflechtungen zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie zum gegenseitigen Vorteil zu stärken:

- **Das grenzüberschreitende Verkehrsnetz ausbauen und erhalten** durch die Beseitigung der Lücken und Engpässe im grenzüberschreitenden Verkehrsnetz (2.1), die langfristige Sicherung der Qualität des grenzüberschreitenden Straßennetzes (2.2) und die Prüfung des Baus weiterer (und tragfähigerer) Brücken über die Lausitzer Neiße (2.3)
- **Grenzüberschreitende Verknüpfungen verbessern** durch den weiteren Ausbau grenzüberschreitender Angebote im öffentlichen Verkehr (2.4)
- **Erschließung des ländlichen Raums verbessern** durch die Stärkung des Busverkehrs im ländlichen Raum (2.5) und die Steigerung der Attraktivität von Bahnhöfen und die bessere Verknüpfung mit anderen Verkehrsmitteln (2.6)
- **Großräumige Erschließungswirkungen nutzen** durch die Verbesserung der überregionalen Erreichbarkeit entlang transeuropäischer Korridore und Verkehrsachsen (2.7)

Die zugehörigen Handlungsbedarfe und Handlungsansätze werden nachfolgend vorgestellt. Synergien mit dem Leitbild für die Strukturentwicklung in der Lausitz ergeben sich insbesondere hinsichtlich des Ziels einer Verbesserung der infrastrukturellen Anbindung an die umliegenden Metropolräume und der Anknüpfung an übergeordnete europäische Verbindungskorridore.

WNIOSKI

W wyniku analizy regionalnej, analizy społeczno-gospodarczej oraz dyskusji z podmiotami lokalnymi i regionalnymi zidentyfikowano łącznie siedem zestawów działań w obszarze działań „Dostępność komunikacyjna”, które nadają się do przewyciężenia wspólnych wyzwań i wzmocnienia powiązań transgranicznych pomiędzy Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim z korzyścią dla obu stron:

- **Rozbudowa i utrzymanie transgranicznej sieci transportowej** poprzez usunięcie wąskich gardeł i wypełnienie luk w transgranicznej sieci transportowej (2.1), długotrwałe zabezpieczenie jakości transgranicznej sieci drogowej (2.2) oraz ocenę potrzeby budowy kolejnych mostów (i mostów o większej nośności) na Nysie łużyckiej (2.3)
- **Poprawa powiązań transgranicznych** poprzez dalszy rozwój transgranicznych połączeń transportu publicznego (2.4)
- **Poprawa dostępności obszarów wiejskich** poprzez wzmocnienie komunikacji autobusowej na obszarach wiejskich (2.5) oraz podniesienie atrakcyjności dworców i lepsze powiązanie z innymi rodzajami transportu (2.6)
- **Wykorzystanie ponadregionalnych efektów poprawy dostępności** poprzez poprawę ponadregionalnej dostępności wzdłuż transeuropejskich korytarzy i osi transportowych (2.7)

Poniżej przedstawiono związane z tym potrzeby i propozycje działań. Synergie z wizją rozwoju strukturalnego na łożycach powstają w szczególności w odniesieniu do celu poprawy połączeń infrastrukturalnych z pobliskimi obszarami metropolitalnymi oraz powiązań z nadrzędnymi europejskimi korytarzami połączeń.

Auszug aus dem Leitbild zum Lausitzer Revier vom 14. März 2019:

Zentraler, europäischer Verflechtungsraum

Neue Verbindungen im Herzen Europas schaffen

[...] Der Verbesserung der infrastrukturellen Anbindung an die umliegenden Metropolräume wird hohe Priorität eingeräumt. Über die Verbindungsachsen Dresden-Görlitz-Breslau sowie Berlin-Cottbus-Weißwasser-Görlitz soll eine Anknüpfung an übergeordnete europäische Verbindungskorridore geschaffen werden.

Anknüpfungspunkte aus dem Entwurf des Strukturstärkungsgesetzes Kohleregionen vom 27. August 2019:

- Erweiterung der Autobahn A4 zwischen Dresden und der deutsch-polnischen Grenze auf sechs Fahrstreifen
- Ausbau einer Bundesstraßenverbindung Mitteldeutschland – Lausitz (MiLau) und einer Bundesstraßenverbindung zwischen den Autobahnen A4 und A15
- zweigleisiger Ausbau und Elektrifizierung der Strecke Berlin-Cottbus-Weißwasser-Görlitz (-Breslau) für 160 km/h bzw. 200 km/h
- Ausbau und Elektrifizierung der Strecke Dresden-Bautzen-Görlitz (-Zittau) für bis zu 160 km/h
- Ausbau und Elektrifizierung der Strecke Dresden-Bischofswerda-Wilthen-Zittau für Flügelverkehre Dresden-Görlitz/Zittau
- Ausbau und Elektrifizierung der Strecke Arnsdorf-Kamenz-Hosena (-Hoyerswerda-Spremberg) für bis zu 160 km/h
- Weitere Ausbauten und Maßnahmen für den Güterverkehr, unter anderem Bau von 740 m-Gleisen

Fragment Wizji Zagłębia Łużyckiego [Lausitzer Revier] z 14 marca 2019 r.:

Centralny, europejski obszar powiązań

Stworzyć nowe połączenia w sercu Europy

[...] Poprawie infrastrukturalnego powiązania z otaczającymi obszarami metropolitarnymi przyznano wysoki priorytet. Przez osie połączeń Drezno-Görlitz-Wrocław oraz Berlin-Cottbus-Weißwasser-Görlitz stworzone będzie powiązanie z nadrzędnymi europejskimi korytarzami połączeń.

Odniesienia z projektu Ustawy w sprawie wzmocnienia struktur gospodarczych regionów węglowych z dnia 27 sierpnia 2019 r.:

- Rozbudowa autostrady A4 między Dreznem a granicą polsko-niemiecką do sześciu pasów
- Modernizacja połączenia drogami federalnymi między Niemcami Środkowymi a Łużycami (MiLau) oraz między autostradami A4 i A15
- Dwutorowa rozbudowa i elektryfikacja linii kolejowej Berlin-Cottbus-Weißwasser-Görlitz (-Wrocław) do 160 km/h lub 200 km/h
- Rozbudowa i elektryfikacja linii kolejowej Drezno-Budziszyn-Görlitz (-Żytawa) do prędkości 160 km/h
- Rozbudowa i elektryfikacja linii kolejowej Drezno-Bischofswerda-Wilthen-Żytawa dla połączeń zintegrowanych Drezno-Görlitz/Żytawa
- Rozbudowa i elektryfikacja linii kolejowej Arnsdorf-Kamenz-Hosena (-Hoyerswerda-Spremberg) do prędkości 160 km/h
- Dalsze inwestycje na rzecz przewozów towarowych, m.in. na potrzeby długich składów (sieć 740 metrów)

2.1

DAS GRENZÜBERSCHREITENDE VERKEHRSNETZ AUSBAUEN UND ERHALTEN
ROZBUDOWA I UTRZYMANIE TRANSGRANICZNEJ SIECI TRANSPORTOWEJ**Beseitigung der Lücken und Engpässe im grenzüberschreitenden Verkehrsnetz**

- » Beseitigung der identifizierten Engpässe im überregionalen Straßennetz
- » Schließung der Elektrifizierungslücken im Schienennetz
- » Sanierung grenzüberschreitender Schienenstrecken

Usunięcie wąskich gardeł i wypełnienie luk w transgranicznej sieci transportowej

- » Usunięcie zidentyfikowanych wąskich gardeł w ponadregionalnej sieci drogowej
- » Wypełnienie luk w elektryfikacji sieci kolejowej
- » Modernizacja transgranicznych linii kolejowych

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI), DB Netz / Ministerstwo Infrastruktury (MI), PKP PLK
Sächsisches Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr (SMWA) / Saksońskie Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Transportu
Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

überregionales Straßennetz / ponadregionalna sieć drogowa
Schienennetz / sieć kolejowa

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Ausbau und Elektrifizierung Węgliniec-Knappenrode/Hórnikcey / rozbudowa i elektryfikacja linii Węgliniec-Knappenrode
Elektrifizierung Węgliniec-Zgorzelec / elektryfikacja linii Węgliniec-Zgorzelec

Nächste Schritte

B178n Weißenberg-Zittau, A18 Olszyna-Golnice, DK 30 Zgorzelec-Jelenia Góra
Elektrifizierung des Bahnhofs Görlitz mit dem polnischen Stromsystem
Ausbau und Elektrifizierung Dresden-Görlitz, Elektrifizierung Cottbus/Chósebuz-Görlitz
Sanierung und Elektrifizierung Zgorzelec-Lubań
Sanierung Görlitz-Zittau, Zittau-Hrádek nad Nisou und Forst (Lausitz)/Baršć (Łużyca)-Miłkowice

Następne kroki

B178n Weißenberg-Żytawa, A18 Olszyna-Golnice, DK 30 Zgorzelec-Jelenia Góra
Elektryfikacja dworca w Görlitz polskim systemem zasilania
Rozbudowa i elektryfikacja linii Drezno-Görlitz, elektryfikacja linii Cottbus-Görlitz
Modernizacja i elektryfikacja linii Zgorzelec-Lubań
Modernizacja linii Görlitz-Żytawa, Żytawa-Hrádek nad Nisou oraz Forst (Lausitz)-Miłkowice

2.2

DAS GRENZÜBERSCHREITENDE VERKEHRSNETZ AUSBAUEN UND ERHALTEN
ROZBUDOWA I UTRZYMANIE TRANSGRANICZNEJ SIECI TRANSPORTOWEJ**Langfristige Sicherung der Qualität des grenzüberschreitenden Straßennetzes**

- » Entwicklung gemeinsamer Strategien für den Ausbau, den Unterhalt und die Nutzung des grenzüberschreitenden Straßennetzes, einschließlich der Brücken über die Lausitzer Neiße
- » Schaffung und Erhaltung der notwendigen Infrastruktur für den grenzüberschreitenden ÖPNV

Długotrwałe zabezpieczenie jakości transgranicznej sieci drogowej

- » Wypracowanie wspólnych strategii rozbudowy, utrzymania i wykorzystania transgranicznej sieci drogowej, wraz z mostami przez Nysę Łużycką
- » Stworzenie i utrzymanie niezbędnej infrastruktury dla transgranicznego transportu publicznego

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Landesamt für Straßenbau und Verkehr (LASuV) / Dolnośląska Służba Dróg i Kolei (DSDiK)
Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI) / Ministerstwo Infrastruktury (MI)
Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

grenzüberschreitendes Straßennetz, einschließlich der Brücken über die Lausitzer Neiße /
transgraniczna sieć drogowa, wraz z mostami przez Nysę Łużycką

2.3

DAS GRENZÜBERSCHREITENDE VERKEHRSNETZ AUSBAUEN UND ERHALTEN
ROZBUDOWA I UTRZYMANIE TRANSGRANICZNEJ SIECI TRANSPORTOWEJ**Prüfung des Baus weiterer (und tragfähigerer) Brücken über die Lausitzer Neiße**

- » Analyse der Mobilitätsbedürfnisse im grenznahen Nachbarschaftsraum hinsichtlich des gegenseitigen Zugangs zu Gütern und Dienstleistungen, der Anforderungen des grenzüberschreitenden ÖPNV und der Entwicklung touristischer Wege und Routen

Ocena potrzeby budowy dalszych mostów (i mostów o większej nośności) przez Nysę Łużycką

- » Analiza potrzeb mobilności w przygranicznej strefie sąsiedztwa w zakresie wzajemnego dostępu do dóbr i usług, wymogów transgranicznego transportu publicznego oraz rozwoju szlaków turystycznych

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Landesamt für Straßenbau und Verkehr (LASuV) / Dolnośląska Służba Dróg i Kolei (DSDiK)
Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI) / Ministerstwo Infrastruktury (MI)
Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Brücken und Mobilitätsbedarfe entlang der Lausitzer Neiße / mosty i potrzeby mobilności wzdłuż Nysy Łużyckiej

Anknüpfungspunkte

Straßenbrücken: Lodenau-Sobolice, Deschka-Pieńsk, Hirschfelde-Trzciniec
Rad- und Fußwege mit Straßenbrücken: Görlitz (Neiße-park), Ostritz-Marienthal, Zittau (Rosenthal, Neißegasse)
Fuß- und Fahrradbrücke neben dem Eisenbahnviadukt Görlitz-Zgorzelec, Fuß- und Fahrradbrücke im Dreiländereck zwischen Deutschland, Polen und Tschechien

Odniesienia

Mosty drogowe: Lodenau-Sobolice, Deschka-Pieńsk, Hirschfelde-Trzciniec
Ścieżki rowerowe i piesze z mostami drogowymi: Görlitz (Neiße-park), Ostritz-Marienthal, Żytawa (Rosenthal, Neißegasse)
Kładka pieszo-rowerowa obok wiaduktu kolejowego Görlitz-Zgorzelec, most pieszo-rowerowy na trójstyku granic Polski, Czech i Niemiec

2.4

GRENZÜBERSCHREITENDE VERKNÜPFUNGEN VERBESSERN
POPRAWA POWIĄZAŃ TRANSGRANICZNYCH**Weiterer Ausbau grenzüberschreitender Angebote im öffentlichen Verkehr**

- » Aufbau eines gut funktionierenden Systems aufeinander abgestimmter Bahnverbindungen mit attraktiven Umsteigemöglichkeiten
- » Verknüpfung des grenzüberschreitenden Verkehrs mit Tourismusangeboten
- » Aufbau mehrsprachiger Fahrgastservice-Systeme, auch unter Beachtung der sorbischen Sprache
- » Ausbau der Barrierefreiheit und Berücksichtigung der Bedarfe verschiedener Nutzergruppen
- » Erleichterung grenzüberschreitender Fahrten von Taxiunternehmen

Dalsza rozbudowa transgranicznych połączeń transportu publicznego

- » Stworzenie dobrze funkcjonującego układu skoordynowanych połączeń kolejowych z atrakcyjnymi możliwościami przesiadek
- » Powiązanie transgranicznego transportu z ofertami turystycznymi
- » Tworzenie wielojęzycznych systemów informacji i obsługi pasażerów, również z uwzględnieniem języka serbołużyckiego
- » Zwiększenie dostępu bez barier i uwzględnienie potrzeb różnych grup użytkowników
- » Ułatwienie transgranicznego kursowania taksówek

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON), Verkehrsverbund Oberelbe (VVO), Verkehrsverbund Berlin-Brandenburg (VBB) / Związek Komunikacyjny Górne Łużyce-Dolny Śląsk (ZVON), Związek Komunikacyjny Górnej Łąby (VVO), Związek Komunikacyjny Berlin-Brandenburgia (VBB)

Sächsisches Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr (SMWA) / Saksońskie Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Transportu

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie

Verkehrsunternehmen / przedsiębiorstwa transportowe

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

grenzübergreifendes Schienennetz mit Verknüpfungsstellen / transgraniczna sieć kolejowa z punktami przesiadkowymi

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

NEISSE:GO – Ausflugsplaner mit Herz für den ÖPNV / Nawigacja turystyczna z transportem publicznym w sercu

Weiterentwicklung der EURO-NEISSE-Tickets – ENT FUTURE 2020 / Dalszy rozwój biletów EURO-NYSA – ENT FUTURE 2020

Nächste Schritte

Einbezug der polnischen Seite in die Arbeiten zur Weiterentwicklung der EURO-NEISSE-Tickets
Sicherung attraktiver Umsteigemöglichkeiten im Knoten Görlitz/Zgorzelec

Następne kroki

Włączenie strony polskiej w prace nad dalszym rozwojem biletów EURO-NYSA
Zapewnienie atrakcyjnych możliwości przesiadkowych na stacji węzłowej Görlitz/Zgorzelec

2.5

ERSCHLIESSUNG DES LÄNDLICHEN RAUMS VERBESSERN
POPRAWA DOSTĘPNOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH

Stärkung des Busverkehrs im ländlichen Raum

- » Einführung einer dreistufigen Netzhierarchie aus Hauptnetz (Studentakt), Grundnetz (2-Stunden-Takt) und Ergänzungsnetz (flexible Angebote)
- » Einführung innovativer Angebote und Tarifmodelle
- » Sicherung von Anschlüssen, Schaffung verlässlicher Umsteigemöglichkeiten zwischen Bahn und Bus
- » Aufbau eines interkommunalen Verkehrsverbunds mit integrierten Tickets auf polnischer Seite

Wzmocnienie komunikacji autobusowej na obszarach wiejskich

- » Wprowadzenie trójstopniowej sieci połączeń składającej się z sieci głównej (takt godzinny), sieci podstawowej (takt dwugodzinny) oraz sieci uzupełniającej (oferta elastyczna)
- » Wprowadzenie ofert innowacyjnych
- » Gwarancja połączeń przesiadkowych, wprowadzenie niezawodnych możliwości przesiadki pomiędzy pociągiem a autobusem
- » Stworzenie ponadgminnego związku komunikacyjnego z biletami zintegrowanymi po polskiej stronie

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON), Verkehrsverbund Oberelbe (VVO) / Związek Komunikacyjny Górne Łużyce-Dolny Śląsk (ZVON), Związek Komunikacyjny Górnej Łąby (VVO)

Sächsisches Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr (SMWA) / Sakońskie Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Transportu

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie

Verkehrsunternehmen / przedsiębiorstwa transportowe

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

grenzübergreifendes Netz der Bahn- und Busverbindungen / transgraniczna sieć połączeń kolejowych i autobusowych

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Abschlussbericht der Strategiekommission für einen leistungsfähigen ÖPNV/SPNV in Sachsen / Raport końcowy Komisji Strategicznej ds. wydajnego systemu transportu publicznego w Saksonii

Nahverkehrspläne der Aufgabenträger im Bahn- und Busverkehr / plany transportowe organizatorów transportu kolejowego i autobusowego

Nächste Schritte

- Umsetzung der wichtigsten Empfehlungen der ÖPNV-Strategiekommission
- Abstimmung der grenzüberschreitenden Verknüpfungen zwischen den Busnetzen

Następne kroki

- Wdrażanie najważniejszych zaleceń Sakońskiej Komisji Strategicznej ds. transportu publicznego
- Koordinacja powiązań transgranicznych między sieciami autobusowymi

2.6

ERSCHLIESSUNG DES LÄNDLICHEN RAUMS VERBESSERN
POPRAWA DOSTĘPNOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH**Steigerung der Attraktivität von Bahnhöfen, bessere Verknüpfung mit anderen Verkehrsmitteln**

- » Sanierung, Revitalisierung und Umnutzung von Bahnhofsgebäuden
- » Umgestaltung und Aufwertung des Umfeldes von Bahnhöfen und Haltepunkten
- » Bau zusätzlicher Haltepunkte und Verknüpfungstellen
- » Bau von Parkplätzen für Park+Ride und Bike+Ride mit sicheren Abstellmöglichkeiten und Ladestationen
- » Errichtung dynamischer Fahrgastinformationssysteme

Podniesienie atrakcyjności dworców, lepsze powiązanie z innymi rodzajami transportu

- » Modernizacja, rewitalizacja i wprowadzenie nowych funkcji budynków dworcowych
- » Przebudowa i modernizacja otoczenia dworców i przystanków
- » Budowa dodatkowych przystanków i węzłów (punktów przesiadkowych)
- » Budowa miejsc parkingowych typu Park+Ride i Bike+Ride, wraz z możliwością bezpiecznego parkowania i stacjami ładowania pojazdów elektrycznych
- » Budowa dynamicznych systemów informacji pasażerskiej

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

DB Netz, DB Immobilien, DB Station & Service / PKP PLK, PKP Nieruchomości

Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON), Verkehrsverbund Oberelbe (VVO) / Związek Komunikacyjny Górne Łużyce-Dolny Śląsk (ZVON), Związek Komunikacyjny Górnej Łąby (VVO)

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Bahnhöfe und Haltepunkte / dworce i przystanki

Nächste Schritte

Analyse und Aufbereitung von Beispielen guter Praxis
Umsetzung von Modellprojekten

Następne kroki

Analiza i opracowywanie przykładów dobrych praktyk
Realizacja projektów modelowych

2.7

GROSSRÄUMIGE ERSCHLIESSUNGSWIRKUNGEN NUTZEN
WYKORZYSTANIE PONADREGIONALNYCH EFEKTÓW POPRAWY DOSTĘPNOŚCI**Verbesserung der überregionalen Erreichbarkeit entlang transeuropäischer Korridore und Verkehrsachsen**

- » Sicherung und Verbesserung der Qualität der überregionalen Erschließung
- » Entwicklung gemeinsamer Konzepte zur Förderung des grenzüberschreitenden Fernverkehrs und des intermodalen Gütertransports

Poprawa dostępności ponadregionalnej wzdłuż transeuropejskich korytarzy i osi transportowych

- » Zapewnienie i poprawa jakości dostępności ponadregionalnej
- » Wypracowanie wspólnych koncepcji wspierania transgranicznych połączeń międzynarodowych oraz multimodalnego transportu towarowego

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI), DB Netz, DB Fernverkehr / Ministerstwo Infrastruktury (MI), PKP PLK, PKP Intercity

Sächsisches Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr (SMWA) / Saksońskie Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Transportu

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie
Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Transeuropäische Verkehrsnetze / Transeuropejskie Sieci Transportowe

Nächste Schritte

Ausbau der Autobahn A4, Abschnitte Dresden-Görlitz und Krzyżowa-Breslau

Aufnahme der Fernverkehrsverbindung (Leipzig-) Dresden-Breslau-Krakau (-Lemberg)

Aufnahme der Fernverkehrsverbindung Berlin-Breslau-Krakau/Wien sowohl über Zielona Góra als auch über Cottbus/Chóšebuz-Görlitz

Następne kroki

Rozbudowa autostrady A4 na odcinkach Drezno-Görlitz oraz Krzyżowa-Wrocław

Uruchomienie połączenia dalekobieżnego (Lipsk-) Drezno-Wrocław-Kraków (-Lwów)

Uruchomienie połączenia dalekobieżnego Berlin-Wrocław-Kraków/Wiedeń przez Zieloną Górę oraz Cottbus-Görlitz

HANDLUNGSFELD 3 OBSZAR DZIAŁAŃ 3

Wirtschaft & Innovation Gospodarka & innowacyjność

Hochschulen, Forschung & Entwicklung – Wirtschaftsstruktur und Arbeitsplatzschwerpunkte – Makroökonomische Daten und Einkommenssituation – Fachkräfte und Arbeitsmarkt – Ressourcen und Energiewirtschaft

Wyższe uczelnie, badania & rozwój – Struktura gospodarki i główne ośrodki zatrudnienia – Dane makroekonomiczne i sytuacja dochodowa – Wykwalifikowane kadry i rynek pracy – Zasoby i energetyka

HOCHSCHULEN, FORSCHUNG & ENTWICKLUNG

Innerhalb des Untersuchungsraumes gibt es eine Reihe von Hochschulstandorten, die die Bildungslandschaft im grenzüberschreitenden Verflechtungsraum prägen (vgl. Anlage, Thematische Karte III):

- Jelenia Góra: Staatliche Hochschule Karkonosze (Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa), Technische Hochschule Breslau (Politechnika Wrocławska) – Auswärtiges Bildungszentrum in Jelenia Góra, Wirtschaftshochschule Breslau (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu) – Fakultät für Wirtschaft, Management und Tourismus in Jelenia Góra
- Görlitz/Zittau: Hochschule Zittau/Görlitz (FH), Internationales Hochschulinstitut Zittau (IHI)
- Rothenburg/O.L.: Hochschule der Sächsischen Polizei (FH)
- Bautzen: Staatliche Studienakademie
- Żary: Lausitzer Hochschule (Łużycka Szkoła Wyższa)

Teilweise bieten die Hochschulen auch gemeinsame Studiengänge an, so z.B. im Rahmen der Neisse University, einer Kooperation der Hochschule Zittau / Görlitz mit der Technischen Hochschule Breslau (Politechnika Wrocławska) und der Technischen Universität in Liberec.

Darüber hinaus gibt es mit Dresden, Breslau, Cottbus/Chósebusz-Senftenberg, Zielona Góra, Legnica, Wałbrzych und Liberec eine Reihe größerer und hochrangiger Hochschulstandorte in unmittelbarer Nachbarschaft der Region, die aus dem sächsisch-niederschlesischen Grenzraum gut erreichbar sind.

Außeruniversitäre Forschungseinrichtungen in der Region umfassen unter anderem das Fraunhofer Kunststoffzentrum Oberlausitz in Zittau, das Interdisziplinäre Zentrum für ökologischen und revitalisierenden Stadtumbau (IZS) in Görlitz, die Fraunhofer-Forschungsgruppe IT-Sicherheit (Lernlabor Cybersicherheit) und die Senckenberg Gesellschaft für Naturforschung in Görlitz, das Sorbische Institut/Serbški Institut in Bautzen/Budyšin und das Helmholtz-Zentrum Dresden-Rossendorf.

Dazu kommen Einrichtungen des Technologie- und Wissenstransfers wie das Technologie- und Gründerzentrum in Bautzen/Budyšin, das Lausitzer Technologiezentrum in Hoyerswerda/Wojerecy und das Rossendorfer Technologiezentrum in Radeberg.

WYŻSZE UCZELNIE, BADANIA & ROZWÓJ

W obrębie obszaru analizowanego znajduje się szereg ośrodków akademickich kształtujących krajobraz edukacyjny w transgranicznym obszarze powiązań (por. załącznik, mapa tematyczna III):

- Jelenia Góra: Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa, Politechnika Wrocławska – Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Jeleniej Górze, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu – Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze
- Görlitz/Żytawa: Szkoła Wyższa Żytawa/Görlitz (Hochschule Zittau/Görlitz), Międzynarodowy Instytut Uniwersytecki w Żytawie (Internationales Hochschulinstitut Zittau, IHI)
- Rothenburg/O.L.: Wyższa Szkoła Saksońskiej Policji (Hochschule der Sächsischen Polizei)
- Budziszyn: Państwowa Akademia Zawodowa (Staatliche Studienakademie)
- Żary: Łużycka Szkoła Wyższa

Niektóre uczelnie oferują również wspólne kierunki studiów, np. w ramach Neisse University – kooperacji Szkoły Wyższej Żytawa/Görlitz, Politechniki Wrocławskiej i Politechniki w Libercu.

Ponadto w Dreźnie, Wrocławiu, Cottbus-Senftenbergu, Zielonej Górze, Legnicy, Wałbrzychu i Libercu znajduje się szereg większych, wysokiej rangi ośrodków akademickich w bezpośrednim sąsiedztwie regionu, dobrze osiągalnych z pogranicza dolnośląsko-saksońskiego.

Do pozauniwersyteckich placówek badawczych w regionie należą między innymi Ośrodek Tworzyw Sztucznych Fraunhofera Górne Łużyce (Fraunhofer Kunststoffzentrum Oberlausitz) w Żytawie, Interdyscyplinarne Centrum Ekologicznej Rewitalizacji Miast (Interdisziplinäres Zentrum für ökologischen und revitalisierenden Stadtumbau, IZS) w Görlitz, Grupa Badawcza Fraunhofera ds. Bezpieczeństwa IT, Laboratorium Cyberbezpieczeństwa (Fraunhofer-Forschungsgruppe IT-Sicherheit, Lernlabor Cybersicherheit) oraz Towarzystwo Senckenberga ds. Badań Przyrodniczych (Senckenberg Gesellschaft für Naturforschung) w Görlitz, Instytut Łużycki (Sorbisches Institut/Serbški Institut) w Budziszynie oraz Centrum Helmholtza w Dreźnie (Helmholtz-Zentrum Dresden-Rossendorf).

Do tego dochodzą ośrodki transferu technologii i wiedzy, takie jak Centrum Innowacji i Transferu Technologii (Technologie- und Gründerzentrum) w Budziszynie, Łużyckie Centrum Technologiczne (Lausitzer Technologiezentrum)

Auf der polnischen Seite gibt es zwei Technologieparks in Legnica und in Szczawno-Zdrój bei Wałbrzych, die knapp außerhalb des Untersuchungsraums liegen.

Auf der deutschen Seite wächst die Zahl von Forschungs- und Wissenschaftsinstitutionen und es ist bereits eine Reihe von Kooperationen zum Technologietransfer vorhanden. Insgesamt sind die Aufwendungen von Unternehmen für Forschung und Entwicklung vergleichsweise niedrig. Eine stärkere Vernetzung zwischen den regionalen Unternehmen ist erstrebenswert und die Gründungsaktivität in Bezug auf innovative, zukunftssträchtige Wirtschaftsbereiche muss gesteigert werden. Auf der deutschen Seite erweist sich der schleppende Breitbandausbau dabei als Standortnachteil.

WIRTSCHAFTSSTRUKTUR UND ARBEITSPLATZSCHWERPUNKTE

Die Unternehmensstruktur im Untersuchungsraum ist von einer hohen Anzahl kleiner und mittlerer Unternehmen (KMU) gekennzeichnet, die oft historisch gewachsenen Industriezweigen zuzurechnen sind. Das dichte Netz von Klein- und Mittelstädten wirkt sich dabei positiv auf die Entwicklung von Industrie und Handwerk aus.

Zugleich wird in der Region ein bedeutsamer Teil der Wirtschaftsleistung an wenigen Standorten großer Unternehmen und Konzerne erbracht, was zu Abhängigkeit von Entscheidungen führt, die außerhalb der Region gefällt werden und die Entwicklungsmöglichkeiten für Zulieferer und Dienstleister in der Region begrenzt. Eine Abhängigkeit von externen Faktoren ergibt sich auch aus dem Umstand, dass insbesondere auf der polnischen Seite viele Arbeitsplätze auf ausländische Investitionen zurückgehen und in vielen Bereichen eine hohe Exportorientierung herrscht.

Auf der polnischen Seite gibt es im Untersuchungsraum derzeit 24 Standorte, die im Rahmen von insgesamt vier Sonderwirtschaftszonen (SWZ) vermarktet werden. 15 Standorte gehören zur SWZ mit Sitz in Kamienna Góra und konzentrieren sich im Süden des Untersuchungsraums. Zwei weitere SWZ haben ihren Sitz in Legnica und in Wałbrzych, mit jeweils vier Standorten im Untersuchungsraum. Die SWZ mit Sitz in Kostrzyn hat einen Standort im Untersuchungsraum, in der Gemeinde Lubsko im Landkreis Żary. Die Auslastung der genannten Standorte reicht von der Vollbelegung bis hin zu noch völligem Leerstand.

w Hoyerswerda oraz Centrum Technologiczne Rossendorf (Rossendorfer Technologiezentrum) w Radebergu.

Po stronie polskiej istnieją dwa parki technologiczne w Legnicy i Szczawnie-Zdroju koło Wałbrzycha, leżące nieco poza obszarem badanym.

Po stronie niemieckiej liczba instytucji naukowo-badawczych rośnie i istnieje już szereg kooperacji do transferu technologii. Jednak ogółem wydatki przedsiębiorstw na badania i rozwój są stosunkowo niskie. Intensywniejsza współpraca w sieci firm regionalnych jest pożądana, a liczba startupów w innowacyjnych, przyszłościowych branżach powinna być zwiększona. W tym kontekście powolna rozbudowa łączy szerokopasmowych po stronie niemieckiej okazuje się być czynnikiem niekorzystnym.

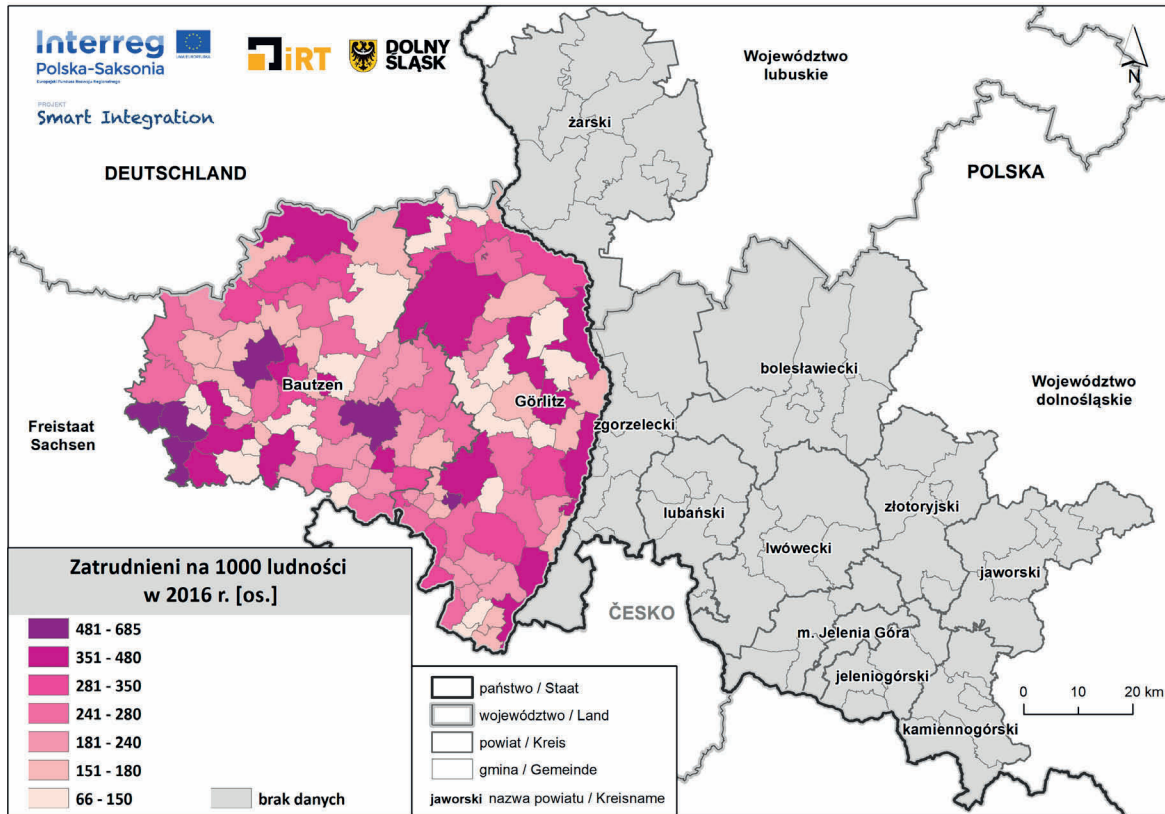
STRUKTURA GOSPODARKI I GŁÓWNE OŚRODKI ZATRUDNIENIA

Struktura podmiotów gospodarczych w badanym obszarze charakteryzuje się dużą liczbą małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), które często należą do tradycyjnie występujących tu gałęzi przemysłu. Gęsta sieć małych i średnich miast ma przy tym pozytywny wpływ na rozwój przemysłu i rzemiosła.

Jednocześnie znaczna część produkcji gospodarczej regionu jest generowana w kilku lokalizacjach dużych firm i koncernów, co prowadzi do uzależnienia od decyzji podejmowanych poza regionem, które ogranicza możliwości rozwoju poddostawców i usługodawców w regionie. Uzależnienie od czynników zewnętrznych wynika również z faktu, że szczególnie po polskiej stronie wiele miejsc pracy związane jest z inwestycjami zagranicznymi a w wielu dziedzinach dominuje nastawienie na eksport.

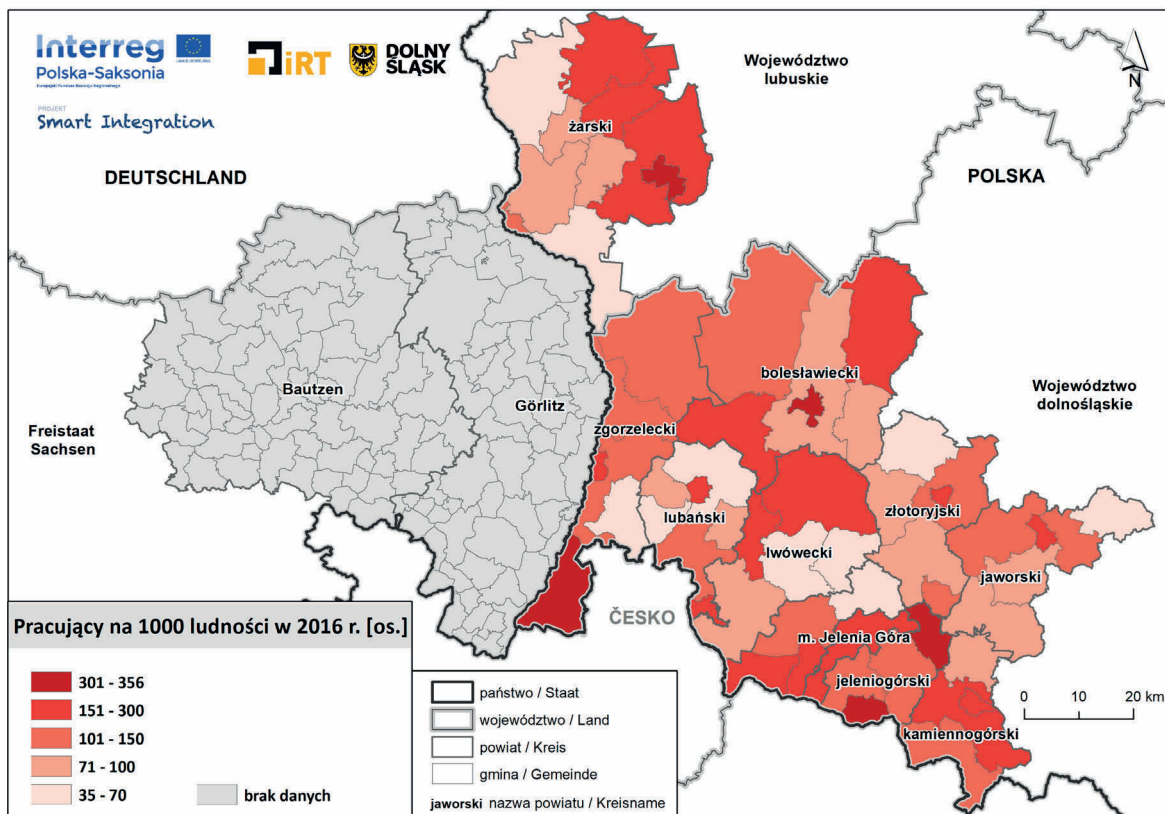
Po stronie polskiej na badanym obszarze znajdują się obecnie 24 lokalizacje, oferowane w obrębie czterech Specjalnych Stref Ekonomicznych (SSE). 15 lokalizacji należy do Kamiennogórskiej SSE i skoncentrowanych jest na południu badanego obszaru. Dwie kolejne SSE mają swe siedziby w Legnicy i Wałbrzychu, każda z czterema lokalizacjami w badanym obszarze. Kostrzyńsko-Słubicka SSE ma również swe tereny w badanym obszarze, w gminie Lubsko w powiecie żarskim. Wykorzystanie powierzchni wymienionych lokalizacji waha się od całkowitego obłożenia aż po dostępność całego terenu.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 7: Beschäftigte je 1.000 Einwohner im Jahr 2016 (Anzahl Personen, deutscher Teil des Untersuchungsraumes) / Zatrudnieni na 1.000 ludności w 2016 r. (osoby, część niemiecka obszaru badanego)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 3.4; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten der Bundesagentur für Arbeit / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 3.4; opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Agencji Pracy

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 8: Berufstätige je 1.000 Einwohner im Jahr 2016 (Anzahl Personen, polnischer Teil des Untersuchungsraums) / Pracujący na 1.000 ludności w 2016 r. (osoby, część polska obszaru badanego)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 3.2; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 3.2; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Die höchsten Beschäftigtenzahlen weisen auf der deutschen Seite Bautzen/Budyšin, Görlitz, Hoyerswerda/Wojerecy, Zittau und Radeberg auf. Auf der polnischen Seite dominieren Jelenia Góra, Bolesławiec und Żary die Beschäftigtenstatistik. Überdurchschnittliche Beschäftigungszahlen weisen auf der deutschen Seite darüber hinaus Gemeinden im Dresdner Umland und die ehemaligen Kreisstädte auf.

Auf der polnischen Seite konzentrieren sich die Arbeitsplatzschwerpunkte in den Kreisstädten und in Gemeinden, in denen sich große Industrie- und Gewerbestandorte bzw. Sonderwirtschaftszonen (SWZ) befinden. Die Anzahl der Beschäftigten bzw. Berufstätigen im Verhältnis zur Einwohnerzahl der jeweiligen Gemeinden kann den Abbildungen 7 und 8 entnommen werden.

MAKROÖKONOMISCHE DATEN UND EINKOMMENSITUATION

Das Bruttoinlandsprodukt pro Kopf belief sich im polnischen Teil des Untersuchungsraumes auf 55 % des europäischen Durchschnitts (vgl. Abbildung 9). Im deutschen Teil des Untersuchungsraumes erreichte es zu diesem Zeitpunkt 82 % des europäischen Durchschnitts. In beiden Teilräumen lag das Bruttoinlandsprodukt unter dem jeweiligen Durchschnittswert für die Woiwodschaft Niederschlesien (76 %) und den Freistaat Sachsen (94 %).

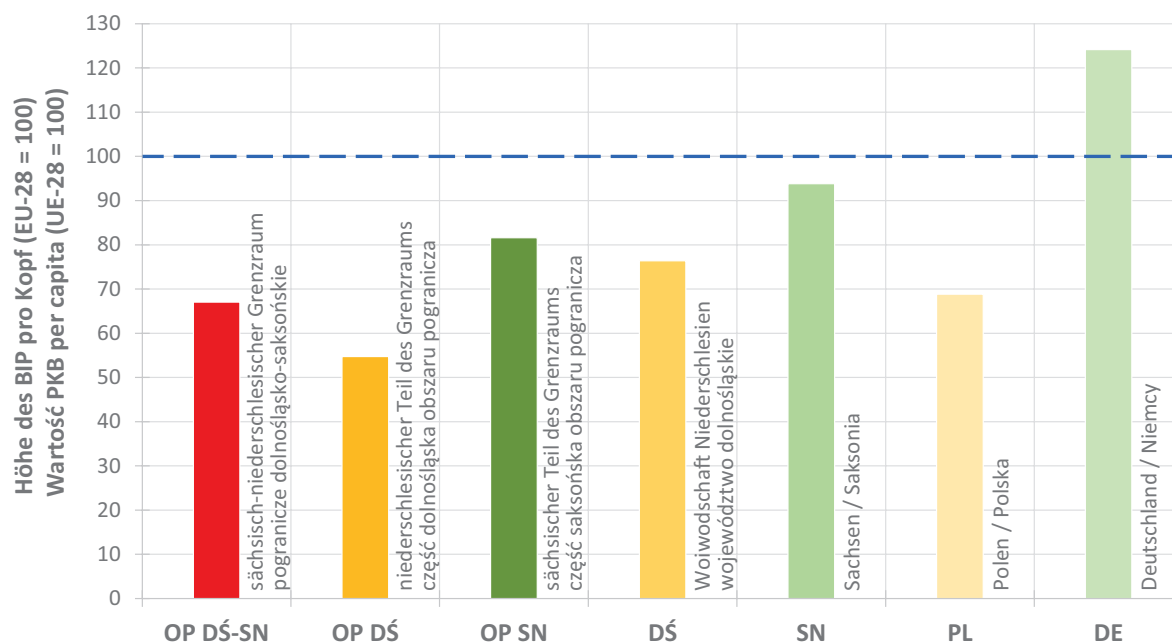
Najwyższe liczby zatrudnionych po stronie niemieckiej wykazuje Budziszyn, Görlitz, Hoyerswerda, Żytawa i Radeberg. Po polskiej stronie w statystykach zatrudnienia dominuje Jelenia Góra, Bolesławiec oraz Żary. Ponadprzeciętne liczby zatrudnionych po stronie niemieckiej wykazują ponadto gminy w sąsiedztwie Dreżna oraz byłe miasta powiatowe.

Po polskiej stronie skupiska miejsc pracy koncentrują się w miastach powiatowych i gminach, w których znajdują się ośrodki przemysłu i działalności gospodarczej czy też podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych. Ilustracje 7 i 8 pokazują liczbę osób zatrudnionych lub pracujących w stosunku do liczby ludności poszczególnych gmin.

DANE MAKROEKONOMICZNE I SYTUACJA DOCHODOWA

Produkt krajowy brutto na mieszkańca w polskiej części obszaru badanego wynosił 55 % średniej europejskiej (por. ilustracja 9). W niemieckiej części badanego obszaru wskaźnik ten osiągnął w tym samym czasie 82 % średniej europejskiej. W obu podregionach produkt krajowy brutto był poniżej odpowiednich wartości średnich dla województwa dolnośląskiego (76 %) oraz dla Saksonii (94 %).

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 9: Bruttoinlandsprodukt pro Kopf im Vergleich zur regionalen und zur nationalen Ebene (2016) / Produkt krajowy brutto na mieszkańca na tle regionalnym i krajowym (2016)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Diagramm 3.1; eigene Darstellung auf Grundlage von EUROSTAT-Daten / Analiza społeczno-gospodarcza, wykres 3.1; opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

Das Bruttoinlandsprodukt pro Kopf ist zwischen 2014 und 2016 sowohl im deutschen als auch im polnischen Teil des Untersuchungsraumes gestiegen (vgl. sozioökonomische Analyse). Dabei war das Wachstum auf der deutschen Seite mit 6,1 % deutlich höher als auf der polnischen Seite mit gerade einmal 0,2 %. Auf der polnischen Seite lag dieser Wert deutlich unter dem Durchschnittswert für die Woiwodschaft Niederschlesien mit 5,8 % (Freistaat Sachsen: 6,2 %).

Aus diesen Daten, die auch dadurch zu erklären sind, dass die wichtigsten Wachstumspole in Niederschlesien (Breslau, Kupferrevier Legnica-Głogów, Wałbrzych-Świdnica) außerhalb des Untersuchungsraumes liegen, ergeben sich deutliche Hinweise auf die Strukturschwäche im polnischen Teilraum. Nicht zuletzt vor diesem Hintergrund stellt sich die Frage, wie die attraktive Lage der Region am Schnittpunkt dreier Staaten und Absatzmärkte besser genutzt werden kann und wie eine weitere wirtschaftliche Verflechtung sinnvolle Impulse liefern kann.

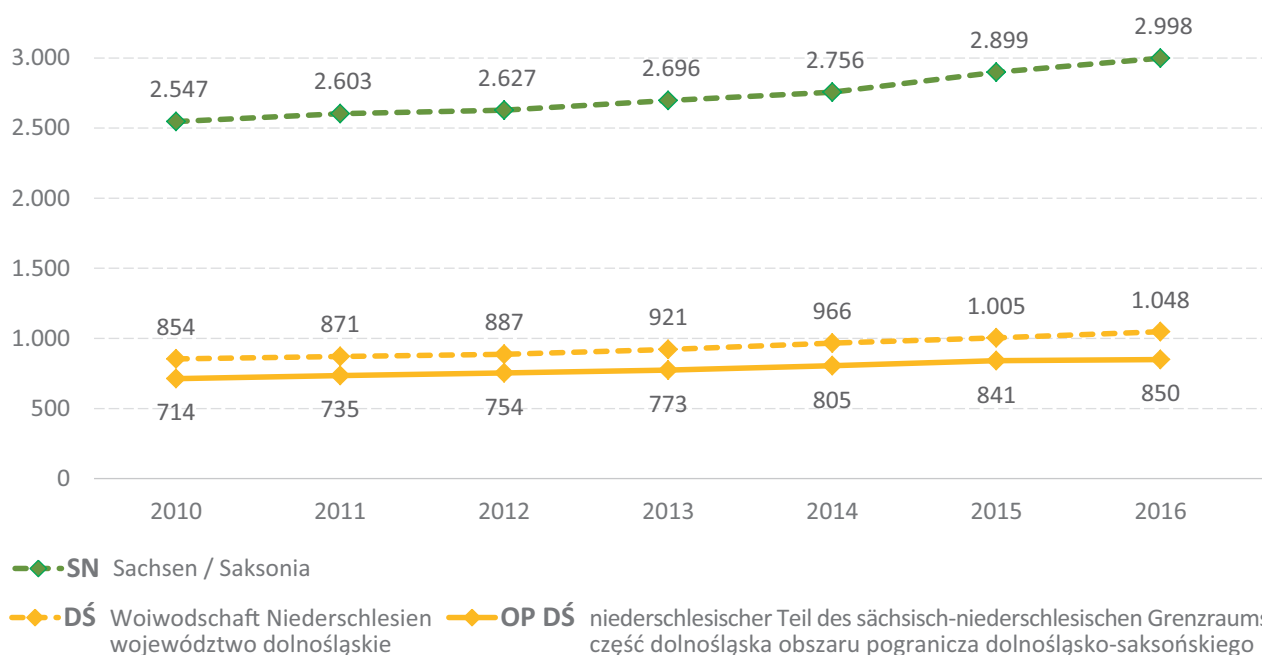
Im Untersuchungsraum herrscht ein im jeweiligen nationalen Vergleich niedriges Lohnniveau. Dies gilt insbesondere für den Dienstleistungssektor, der in den vergangenen Jahren die größten Beschäftigungszuwächse erfahren hat. Die Einkommenssituation in der Industrie stellt sich hingegen günstiger dar.

Produkt krajowy brutto na mieszkańca wzrósł w latach 2014-2016 zarówno w niemieckiej, jak i polskiej części obszaru objętego badaniem (por. analiza społeczno-gospodarcza). Przy czym wzrost po stronie niemieckiej, wynoszący 6,1 %, był znacznie wyższy niż po stronie polskiej, który wyniósł zaledwie 0,2 %. Po stronie polskiej był to wynik znacznie poniżej średniej 5,8 % dla województwa dolnośląskiego (Saksonia: 6,2 %).

Dane te, które można również wytłumaczyć faktem, że najważniejsze bieguny wzrostu na Dolnym Śląsku (Wrocław, Zagłębie Miedziowe Legnica-Głogów, Wałbrzych-Świdnica) leżą poza obszarem analizowanym, świadczą o słabości strukturalnej polskiego podregionu. Również w związku z tym powstaje pytanie, jak można lepiej wykorzystać atrakcyjne położenie regionu na styku trzech państw i rynków zbytu i w jaki sposób dalsze pogłębienie powiązań gospodarczych może dostarczyć cennych bodźców.

Poziom płac w badanym obszarze jest niski w porównaniu z odpowiednim poziomem krajowym. Dotyczy to w szczególności sektora usług, który w ostatnich latach odnotował największy wzrost zatrudnienia. Natomiast sytuacja dochodowa w przemyśle prezentuje się korzystniej.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 10: Durchschnittliches monatliches Bruttoeinkommen in Euro (2010-2016) / Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Euro (2010-2016)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Diagramm 2.4; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, wykres 2.4; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Das durchschnittliche monatliche Bruttoeinkommen stieg in den vergangenen Jahren langsam an (vgl. Abbildung 10). Eine Konvergenz der Einkommen ist kaum zu erkennen, was auch mit der schwächeren Wachstumsdynamik im polnischen Teil des Untersuchungsraumes und der Abwanderung erklärt werden kann, die aus den großen Einkommensunterschieden zwischen Deutschland und Polen resultiert.

FACHKRÄFTE UND ARBEITSMARKT

Sowohl im deutschen als auch im polnischen Teilraum herrscht ein Mangel an Fachkräften. Zugleich sind die Arbeitskräfte in der Region gut ausgebildet und qualifizierte Fachkräfte schließen jedes Jahr ihre Ausbildung an den Hochschulen im Untersuchungsraum und Bildungseinrichtungen ab. Sollen diese Menschen in der Region verbleiben, müssen sie nach Abschluss ihrer Ausbildung adäquate und attraktive Stellenangebote vorfinden.

Die begrenzte Auswahl an Studienrichtungen an den Hochschulen im Untersuchungsraum wirkt sich in diesem Zusammenhang nachteilig aus. Werden stattdessen Ausbildungsangebote an anderen Hochschulen in Anspruch genommen, erleichtert dies die Entscheidung zur Abwanderung.

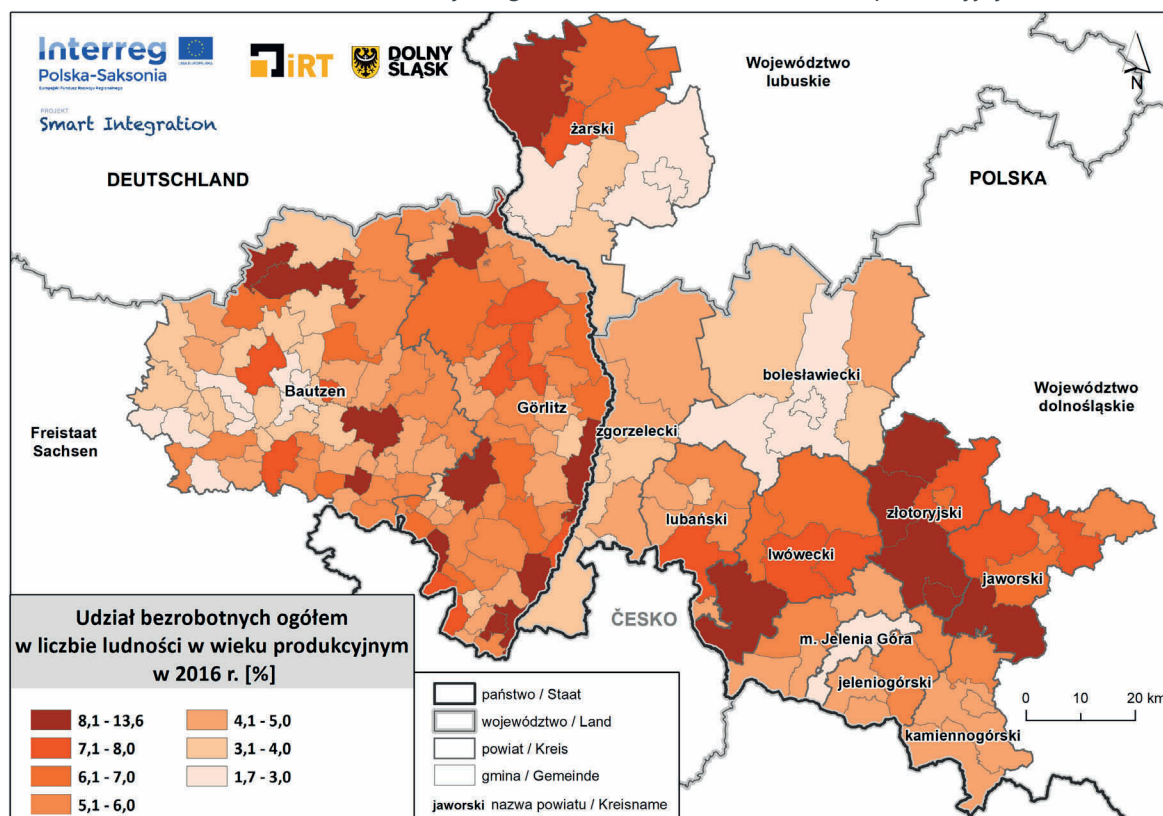
Średni miesięczny dochód brutto wzrastał powoli w ostatnich latach (por. ilustracja 10). Konwergencja dochodów jest prawie niezauważalna, co można wytłumaczyć także słabszą dynamiką wzrostu w polskiej części obszaru analizowanego oraz emigracją wynikającą z dużych różnic dochodowych między Niemcami a Polską.

WYKWALIFIKOWANE KADRY I RYNEK PRACY

Zarówno w podregionie polskim jak i niemieckim panuje niedobór wykwalifikowanych pracowników. Jednocześnie siła robocza w regionie jest dobrze wyszkolona, a wykwalifikowani specjaliści co roku kończą naukę na regionalnych wyższych uczelniach i w placówkach edukacyjnych. Jeśli osoby te mają pozostać w regionie, po ukończeniu kształcenia muszą znaleźć odpowiednie i atrakcyjne oferty pracy.

Ograniczony wybór kierunków studiów na wyższych uczelniach w obszarze analizowanym ma w tym kontekście negatywne oddziaływanie. Jeśli zamiast tego skorzysta się z ofert edukacyjnych na innych uczelniach, ułatwia to decyzję o wyjeździe z regionu.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 11: Anteil der Arbeitslosen an der Anzahl der Bevölkerung im erwerbsfähigen Alter im Jahr 2016 (%) / Udział bezrobotnych ogółem w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2016 r. (%)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 3.6; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und der Bundesagentur für Arbeit / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 3.6; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Federalnej Agencji Pracy

Da viele Langzeitarbeitslose und Arbeitslose Qualifikationen haben, die nicht an die regionale Nachfrage der Unternehmen angepasst sind, kann nur ein Teil des Arbeitskräftebedarfs aus dieser Gruppe gedeckt werden (vgl. Abbildungen 11 und 12).

Ponieważ wielu długotrwale bezrobotnych i bezrobotnych posiada kwalifikacje, które nie są dostosowane do regionalnego popytu przedsiębiorstw, tylko część zapotrzebowania na pracowników może być pokryta przez tę grupę (por. ilustracje 11 i 12).

RESSOURCEN UND ENERGIEWIRTSCHAFT

Die Region ist von einem großen Ressourcenreichtum gekennzeichnet. Neben den Braunkohlevorkommen, die in Deutschland noch bis 2038 zur Nutzung vorgesehen sind und in der Region einen erheblichen Anteil an der regionalen Wertschöpfung haben, betrifft dies insbesondere Lagerstätten von Natursteinen sowie Mineral- und Heilwasservorkommen, einschließlich Thermalwasser (Geothermie).

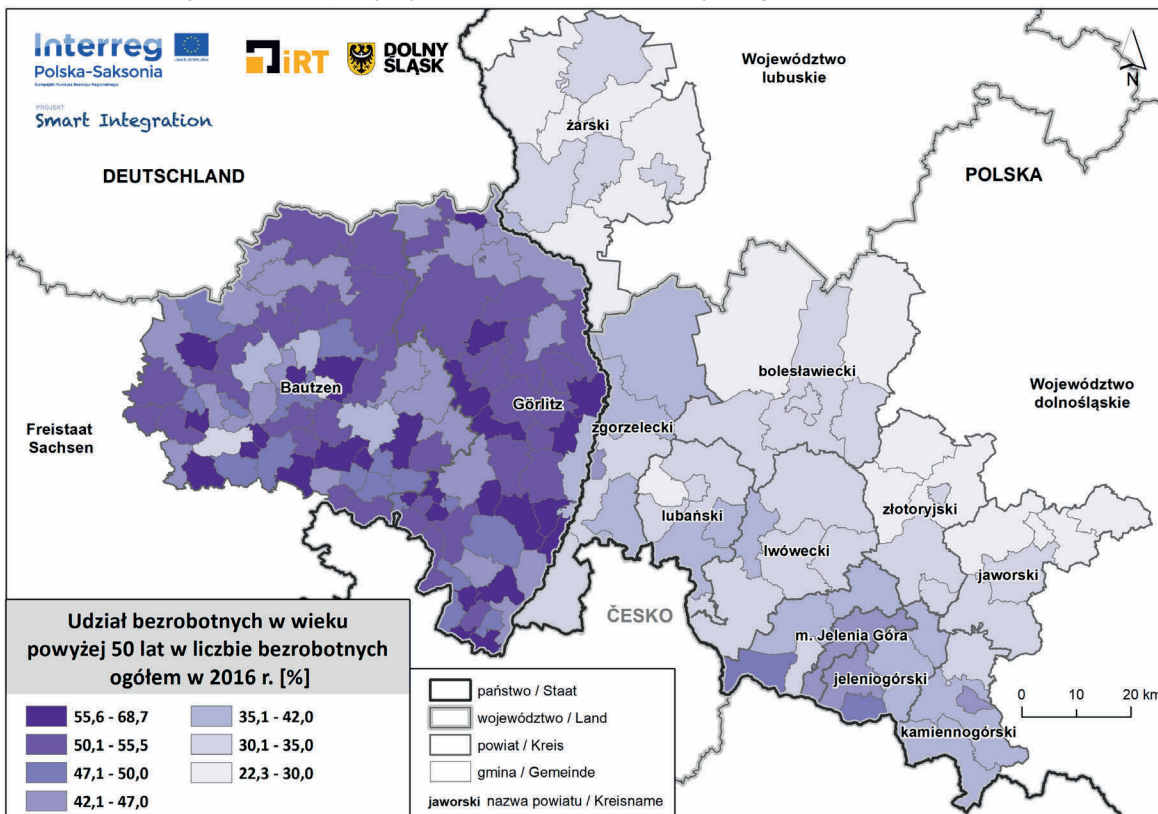
ZASOBY I ENERGETYKA

Region charakteryzuje się dużym bogactwem zasobów. Oprócz złóż węgla brunatnego, które są przeznaczone do wykorzystania w Niemczech jeszcze do 2038 r. i stanowią znaczną część regionalnej wartości dodanej w regionie, dotyczy to w szczególności złóż kamienia naturalnego oraz złóż wody mineralnej i leczniczej, w tym wody termalnej (energia geotermalna).

Die Oberlausitz und Niederschlesien sind beiderseits der Lausitzer Neiße derzeit Standort dreier Braunkohlekraftwerke und dazugehöriger Tagebaue, die wichtige Arbeitgeber in der Region sind: Turów mit dem gleichnamigen Tagebau zwischen Bogatynia und Zittau, Boxberg/O.L./Hamor mit den Tagebauen Nochten und Reichwalde sowie Schwarze Pumpe an der brandenburgisch-sächsi-

Górne Łużyce i Dolny Śląsk po obu stronach Nysy Łużyckiej to obecnie lokalizacja trzech elektrowni opalanych węglem brunatnym i związanych z nimi kopalni odkrywkowych, które są ważnymi pracodawcami w regionie: Turów z kopalnią odkrywkową o tej samej nazwie pomiędzy Bogatynią a Żytawą, Boxberg/O.L. z kopalniami odkrywkowymi Nochten i Reichwalde oraz Schwarze Pumpe na granicy brandenbursko-saksońskiej z kopalnią

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 12: Anteil der über 50-Jährigen an der Anzahl der Arbeitslosen im Jahr 2016 (%) / Udział bezrobotnych w wieku powyżej 50 lat w liczbie bezrobotnych ogółem w 2016 r. (%)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 3.8; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und der Bundesagentur für Arbeit / Analiza społeczno-gospodarcza, mapa 3.8; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Federalnej Agencji Pracy

schen Grenze mit dem in Brandenburg befindlichen Tagebau Welzow-Süd. Alle drei Standorte sind in das grenzüberschreitende Hochspannungsnetz eingebunden, das bei Hagenwerder die Lausitzer Neiße überspannt. In den zugehörigen Übertragungsnetzen sind auf polnischer Seite erhebliche Aus- und Neubaumaßnahmen im Gange, um die Leitungsnetze zu ertüchtigen.

Der derzeit sehr hohe Anteil des Energiesektors und der Braunkohlewirtschaft an der Bruttowertschöpfung der Region ist insofern als problematisch zu bewerten, als er Merkmale einer industriellen Monostruktur in sich trägt. Der mit dem geplanten Ausstieg aus der Braunkohle einhergehende Strukturwandel im deutschen Teil der Lausitz muss in diesem Zusammenhang als Chance gesehen werden, die Wirtschaftsstruktur der Region zu diversifizieren, zu modernisieren und zukunftsfähig auszugestalten.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Im Ergebnis der Regionalanalyse, der sozioökonomischen Analyse und des Austausches mit lokalen und regionalen Akteuren wurden im Handlungsfeld „Wirtschaft & Innovation“ insgesamt fünf Maßnahmenbündel identifiziert, die dazu geeignet sind, gemeinsame Herausforderungen zu bewältigen und die grenzüberschreitenden Verflechtungen zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie zum gegenseitigen Vorteil zu stärken:

- **Fachkräfte sichern und gewinnen** durch Investitionen in die Menschen (3.1)
- **Regionale Potenziale nutzen und aktivieren** durch die Stärkung der Zusammenarbeit zwischen kleinen und mittleren Unternehmen (3.2), die Schaffung eines attraktiven Umfelds für innovative und kreative Akteure (3.3) und die gemeinsame Begleitung des Strukturwandels (3.4)
- **Forschung und Entwicklung stärken** durch die Vernetzung von Hochschulen und Forschungseinrichtungen (3.5)

Die zugehörigen Handlungsbedarfe und Handlungsansätze werden nachfolgend vorgestellt. Synergien mit dem Leitbild für die Strukturentwicklung in der Lausitz ergeben sich insbesondere hinsichtlich der Schaffung einer innovativen und leistungsfähigen Wirtschaftsregion, des Aufbaus einer modernen und nachhaltigen Energieregion und der Ziele in den Bereichen Forschung, Innovation, Wissenschaft und Gesundheitsvorsorge.

odkrywkową Welzow-Süd w Brandenburgii. Wszystkie trzy zakłady są zintegrowane z transgraniczną siecią wysokiego napięcia, która przeplata Nysę Łużycką w pobliżu Hagenwerder. Po stronie polskiej w sieciach przesyłowych prowadzone są znaczące inwestycje w celu modernizacji i rozbudowy sieci.

Bardzo wysoki obecnie udział sektora energetycznego i przemysłu węgla brunatnego w wartości dodanej brutto regionu jest problematyczny o tyle, że posiada cechy monostruktury przemysłowej. W tym kontekście zmiany strukturalne w niemieckiej części Łużyc związane z planowanym wycofaniem się z węgla brunatnego należy postrzegać jako szansę na dywersyfikację, modernizację i ukształtowanie struktury gospodarczej regionu na przyszłość.

WNIOSKI

W wyniku analizy regionalnej, analizy społeczno-gospodarczej oraz dyskusji z podmiotami lokalnymi i regionalnymi zidentyfikowano łącznie pięć zestawów działań w obszarze działań „Gospodarka i innowacyjność”, które nadają się do przewyciężenia wspólnych wyzwań i wzmocnienia powiązań transgranicznych pomiędzy Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim z korzyścią dla obu stron:

- **Zabezpieczenie i pozyskiwanie wykwalifikowanych pracowników** poprzez inwestowanie w ludzi (3.1)
- **Wykorzystanie i aktywizacja potencjałów regionalnych** poprzez wzmocnienie współpracy między małymi i średnimi przedsiębiorstwami (3.2), stworzenie atrakcyjnego środowiska dla podmiotów innowacyjnych i kreatywnych (3.3) oraz wspólne monitorowanie zmian strukturalnych (3.4)
- **Wzmocnienie działań w zakresie badań i rozwoju** poprzez wzmocnienie sieci współpracy pomiędzy uczelniami i instytucjami badawczymi (3.5)

Poniżej przedstawiono związane z tym potrzeby i propozycje działań. Synergie z wizją rozwoju strukturalnego na Łużycach powstają w szczególności w odniesieniu do tworzenia innowacyjnego i wydajnego regionu gospodarczego, rozwoju nowoczesnego i zrównoważonego regionu energetycznego oraz celów w dziedzinie badań, innowacji, nauki i opieki zdrowotnej.

Auszüge aus dem Leitbild zum Lausitzer Revier vom 14. März 2019:

Innovative und leistungsfähige Wirtschaftsregion

Die Rahmenbedingungen für Industrie, Innovationen, Wohlstand und Beschäftigung verbessern

Die Energiewirtschaft stellt die industrielle Basis der Region dar. Diese hat ihr zusammen mit der Textil- und Glasindustrie in der Vergangenheit Wohlstand verschafft. Um die regionale Wertschöpfung zu sichern und zu steigern, sollen anknüpfend an bestehende Kompetenzen industriell geprägte Standorte innovativ revitalisiert und in ihrer Entwicklung gefördert werden. Die industriellen Strukturen, sowohl auf kleinteiliger Ebene als auch auf Ebene der Großbetriebe sollen gestärkt und Neuanstellungen gezielt unterstützt werden. Regionale Wirtschaftsschwerpunkte sind hierbei der Energiesektor, Kreislaufwirtschaft, Mobilität, Bioökonomie, Ressourceneffizienz, Gesundheit und Tourismus sowie die Halbleiter-, Chemie-, Glas-, Metall-, Maschinenbau- sowie die multisektorale Textil- und Kunststoff-Industrie.

Zusätzlich soll sich die Lausitz als fortschrittlicher Standort für zukunftsweisende Antriebssysteme, innovative Verkehrskonzepte, moderne Produktionsverfahren (z.B. additive Fertigung) sowie im Bereich der Kreislaufwirtschaft (u.a. durch die Entwicklung bio-basierter Kunststoffe) etablieren. Der engen Verzahnung von Wirtschaft und Wissenschaft kommt hierbei besondere Bedeutung zu. Grundlage für die Steigerung der Innovations- und Wettbewerbsfähigkeit der Region sind die Sicherung und Anziehung von hoch qualifizierten Fachkräften, der Ausbau tragender Infrastrukturen (Verkehr, Wissenschaft, digitale Netze, Daseinsvorsorge), die Bereitstellung von geeigneten Entwicklungsflächen sowie die Etablierung als Testregion und Reallabor für innovative Verkehrskonzepte (autonomes und vernetztes Fahren, Drohnen/E-Flugzeuge/E-Taxis etc.).

Moderne und nachhaltige Energieregion

Den umfangreichen Erfahrungsschatz für künftige Energiesysteme nutzen

Die Lausitz soll auch nach dem Ausstieg aus der Kohleverstromung Energieregion bleiben. Aufbauend auf der vorhandenen Fachkompetenz und bestehenden Strukturen in den Bereichen Energieerzeugung und -technik wird die Lausitz das Energiesystem umbauen und auch künftig einen wichtigen Beitrag zur Sicherung der Energieversorgung Deutschlands leisten. In enger Zusammenarbeit von Wissenschaft, Forschung und zahlreichen in der Energiebranche beheimateten Unternehmen soll die Region zum Vorreiter werden. Ein zentraler Baustein für die Lausitz auf dem Weg zur weitgehenden Dekarbonisierung der Energieerzeugung wird die Sektorkopplung, also die Nutzung von erneuerbarem Strom mittels Power-to-X-Technologie zur Herstellung von Wärme, Verkehrsleistungen, E-Fuels oder der Produktion von regenerativ erzeugtem „grünem“ Gas (Wasserstoff) sein sowie weitere nachsorgefreie Energiesysteme. Die Power-to-X-Anlagen sollen in der Lausitz auch in industriellem Maßstab produziert werden.

Fragment Wizji Zagłębia łużyckiego [Lausitzer Revier] z 14 marca 2019 r.:

Innowacyjny i wydajny region gospodarczy

Poprawić warunki ramowe dla przemysłu, innowacji, dobrobytu i zatrudnienia

Energetyka stanowi bazę przemysłową regionu. Wraz z przemysłem włókienniczym i szklarskim zapewniła mu w przeszłości dobrobyt. Aby zapewnić i zwiększyć regionalną wartość dodaną, istniejące ośrodki przemysłowe powinny zostać poddane innowacyjnej rewitalizacji, a ich rozwój powinien być promowany w oparciu o istniejące kompetencje. Struktury przemysłowe, zarówno na małą skalę, jak i na poziomie dużych przedsiębiorstw, powinny zostać wzmocnione, a nowe inwestycje w sposób dedykowany wspierane. Regionalne gospodarcze punkty ciężkości to sektor energetyczny, gospodarka cyrkulacyjna, mobilność, biogospodarka, efektywne gospodarowanie zasobami, zdrowie i turystyka, a także przemysł półprzewodnikowy, chemiczny, szklarski, metalowy, maszynowy oraz wielosektorowy przemysł włókienniczy i tworzyw sztucznych.

Ponadto Łużyce mają stać się nowoczesnym miejscem dla przyszłościowych układów napędowych, innowacyjnych koncepcji transportowych, nowoczesnych procesów produkcyjnych (np. wytwarzanie przyrostowe) oraz w zakresie gospodarki cyrkulacyjnej (np. poprzez rozwój tworzyw sztucznych pochodzenia biologicznego). Szczególne znaczenie ma przy tym ścisłe powiązanie gospodarki i nauki. Podstawą zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności regionu jest zapewnienie i przyciągnięcie wysoko wykwalifikowanych specjalistów, rozbudowa infrastruktury wspierającej (transport, nauka, sieci cyfrowe, usługi użyteczności publicznej), zapewnienie odpowiednich terenów rozwoju oraz ustanowienie regionu doświadczalnego i realnego laboratorium dla innowacyjnych koncepcji transportowych (autonomiczna i usieciowiona jazda, drony/samoloty elektryczne/taksówki elektryczne itp.).

Nowoczesny i zrównoważony region energetyczny

Wykorzystać bogate doświadczenia na rzecz przyszłych systemów energetycznych

Łużyce mają pozostać regionem energetycznym również po wycofaniu się z produkcji energii elektrycznej z węgla. W oparciu o istniejące kompetencje specjalistyczne i struktury w dziedzinie wytwarzania energii i technologii energetycznej, Łużyce zrestrukturyzują system energetyczny i w przyszłości będą nadal wносить istotny wkład w zabezpieczenie zaopatrzenia Niemiec w energię. W ścisłej współpracy nauki, badań i licznych przedsiębiorstw z sektora energetycznego region ma stać się prekursorem. Integracja sektorów, czyli wykorzystanie odnawialnej energii elektrycznej z wykorzystaniem technologii Power-to-X do produkcji ciepła, usług transportowych, e-paliw lub produkcji wytwarzanego w sposób odnawialny „zielonego” gazu (wodoru), jak również innych bezobsługowych systemów energetycznych, będzie centralnym elementem dla Łużyc na drodze do daleko idącej dekarbonizacji wytwarzania energii. Instalacje Power-to-X mają być również produkowane na skalę przemysłową w Łużycach.

Forschung, Innovation, Wissenschaft und Gesundheitsvorsorge
Den digitalen Wandel nutzen und neue Wachstumspfade eröffnen

Der digitale Wandel durchzieht alle Lebens- und Gesellschaftsbereiche und ist daher auch in der Lausitz Motor für Wissenschaft, Forschung und Wirtschaft. Der Ausbau von 5G-Netz und Breitbandverbindungen soll vorangetrieben werden. Die Wissenschaftslandschaft soll neben den bestehenden Universitäten und Fachhochschulen insbesondere durch außeruniversitäre Forschungseinrichtungen gestärkt werden. Der Aufbau einer digitalen, nachhaltigen medizinischen Versorgung und Ausbildung wird mit einem Next-Generation-Hospital und einer medizinischen Hochschulausbildung komplementiert. Die auf vorhandenen Kompetenzen aufbauenden Forschungsschwerpunkte wie die Entwicklung von Energie(speicher)systemen, alternativen und klimafreundlichen Antriebstechniken, Rekultivierung sowie künstliche Intelligenz werden ausgebaut, Wissens- und Technologietransfer intensiviert und das Gründungsgeschehen gestärkt. Der Ausbau der bestehenden Hochschuleinrichtungen in Görlitz und Zittau sowie der bereits bedeutsamen BTU Cottbus-Senftenberg wird nachhaltig regional neue Impulse zu setzen.

Anknüpfungspunkte aus dem Entwurf des Strukturstärkungsgesetzes Kohleregionen vom 27. August 2019:

- Aufbau und Einrichtung von Kompetenzzentren und hochrangigen Forschungsinstitutionen in den Bereichen Innovation, Energiewende und Klimaschutz (z.B. DLR-Institut für Dekarbonisierte Industrieprozesse und Innovationscampus Elektronik und Mikrosensorik (i-Campus) in Cottbus, Center for Advanced Systems Understanding (CASUS) in Görlitz, Kompetenzzentrum für die nachhaltige Erzeugung und Nutzung von PtX)
- Erweiterung und Einrichtung von Förderprogrammen und Initiativen des Bundes, unter anderem in den Bereichen Digitalisierung, alternative Antriebe und Kraftstoffe, Elektromobilität, Nachhaltigkeit, Klimaschutz, Innovation, Arbeit und Bildung, Unternehmensberatung, Ansiedlung und Anwerbung von Investitionen, innovative Wasser- und Abwassertechnik

Badania, innowacyjność, nauka i profilaktyka zdrowotna

Wykorzystać cyfrową transformację i otwierać nowe ścieżki wzrostu

Transformacja cyfrowa przenika wszystkie dziedziny życia i społeczeństwa, a zatem jest również motorem nauki, badań i gospodarki na Łużycach. Należy promować rozbudowę sieci 5G i połączeń szerokopasmowych. Oprócz istniejących uniwersytetów i wyższych szkół zawodowych, krajobraz naukowy powinien zostać wzmocniony w szczególności przez pozauniwersyteckie instytucje badawcze. Rozwój cyfrowej, zrównoważonej opieki medycznej i edukacji medycznej zostanie uzupełniony przez szpital nowej generacji i uniwersytecką edukację medyczną. Priorytety badawcze oparte na istniejących kompetencjach, takich jak rozwój systemów magazynowania energii, alternatywne i przyjazne dla klimatu technologie napędowe, rekultywacja oraz sztuczna inteligencja, zostaną rozszerzone, transfer wiedzy i technologii zintensyfikowany, a proces zakładania podmiotów gospodarczych zostanie wzmocniony. Rozbudowa istniejących szkół wyższych w Görlitz i Żytawie oraz ważny już BTU Cottbus-Senftenberg zapewnią nowe, zrównoważone impulsy regionalne.

Odniesienia z projektu Ustawy w sprawie wzmocnienia struktur gospodarczych regionów węglowych z dnia 27 sierpnia 2019 r.:

- Rozwój i tworzenie centrów kompetencji i wysokiej rangi instytucji badawczych w dziedzinie innowacji, transformacji energetycznej i ochrony klimatu (np. Instytut Zdekarbonizowanych Procesów Przemysłowych oraz Campus Innowacji w Elektronice i Mikrosensoryce (i-Campus) w Cottbus, Center for Advanced Systems Understanding (CASUS) w Görlitz, Centrum Kompetencji dla Zrównoważonego Wytwarzania i Użytkowania PtX)
- Rozszerzenie i ustanowienie federalnych programów wsparcia i inicjatyw, między innymi w obszarach cyfryzacji, alternatywnych napędów i paliw, elektromobilności, zrównoważonego rozwoju, ochrony klimatu, innowacji, pracy i edukacji, doradztwa dla firm, lokalizacji inwestycji i pozyskiwania inwestorów, innowacyjnej technologii wodno-ściekowej

3.1

FACHKRÄFTE SICHERN UND GEWINNEN
ZABEZPIECZENIE I POZYSKIWANIE WYKWALIFIKOWANYCH PRACOWNIKÓW**In die Menschen investieren**

- » Aufbau eines positiven Images der regionalen Wirtschaft, des Arbeitsplatzangebotes und des Lohnniveaus; Vernetzung aller regionalen Aktivitäten zur Gewinnung von Arbeitskräften
- » Entwicklung einer gemeinsamen Strategie zur Bekämpfung der (Langzeit-) Arbeitslosigkeit und zur Aktivierung der lokalen Arbeitsmärkte
- » Anerkennung der Ausbildungs- und Studienabschlüsse aus den Nachbarländern
- » Förderung gemeinsamer bzw. teilweise gemeinsam absolvierter Ausbildung mit beidseitig anerkannten Abschlüssen, grenzübergreifender Austausch (z.B. durch Praktika) von Bildungsteilnehmenden, Auszubildenden, Beschäftigten und Führungskräften
- » Förderung modularisierter und innovativer Bildungs- und Weiterbildungskonzepte („lebenslanges Lernen“), die den Aufbau kreativer Fähigkeiten unterstützen
- » Förderung von MINT-Berufen und handwerklichen Berufen, gezielte Ansprache und Förderung junger Frauen
- » Ausrichtung der Bildungsangebote auf Bedürfnisse des ländlichen und grenzüberschreitenden Raumes, systematische Einbindung von Angeboten zum Spracherwerb in die Berufsausbildung

Inwestowanie w ludzi

- » Zbudowanie pozytywnego wizerunku gospodarki w regionie, zakresu oferowanych miejsc pracy i poziomu wynagrodzeń; powiązanie wszystkich regionalnych działań na rzecz rekrutacji pracowników
- » Opracowanie wspólnej strategii zwalczania (długotrwałego) bezrobocia i aktywizacji lokalnych rynków pracy
- » Uznawanie wykształcenia i kwalifikacji akademickich uzyskanych w krajach sąsiadujących
- » Promowanie wspólnego lub częściowo wspólnego wykształcenia z wzajemnie uznawanymi kwalifikacjami edukacyjnymi, wymiana transgraniczna (np. w ramach praktyk zawodowych) uczestników szkoleń, stażystów, pracowników i kadry kierowniczej
- » Promowanie modułowych i innowacyjnych koncepcji edukacyjnych („kształcenie ustawiczne“), które wspierają rozwój umiejętności kreatywnych
- » Promocja zawodów STEM i zawodów rzemieślniczych, aktywizacja i wsparcie młodych kobiet
- » Dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb obszarów wiejskich i transgranicznych, systematyczne włączanie możliwości nauki języków obcych do kształcenia zawodowego

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

zuständige Fachverwaltungen, Ministerien und Agenturen in den Bereichen Arbeitsmarkt, Wirtschaftsförderung und Bildung / właściwe jednostki administracyjne, ministerstwa i agencje w zakresie rynku pracy, rozwoju gospodarczego i edukacji

Kammern und Branchenverbände / izby i zrzeszenia branżowe

Hochschulen und Bildungseinrichtungen / uczelnie i instytucje edukacyjne

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Regionale Fachkräfteallianzen in Görlitz und Bautzen / Regionalne Pakty na rzecz Kwalifikacji Zawodowych w Görlitz i Budziszynie

TRAILS – Mobile Innovationslabore und -services / Mobilne Laboratoria Innowacyjności i Usług

Neisse University

Nächste Schritte

Analyse und Auswertung verfügbarer Bildungsangebote, Abgleich mit Mangelberufen
Erfahrungsaustausch zu Strategien zur Fachkräftesicherung und zur Aktivierung lokaler Arbeitsmärkte

Następne kroki

Analiza i ocena dostępnych ofert edukacyjnych, porównanie z brakującymi kwalifikacjami
Wymiana doświadczeń w zakresie strategii zabezpieczania wykwalifikowanych pracowników i aktywizacji lokalnych rynków pracy

3.2

REGIONALE POTENZIALE NUTZEN UND AKTIVIEREN
WYKORZYSTANIE I AKTYWACJA POTENCJAŁÓW REGIONALNYCH**Stärkung der Zusammenarbeit zwischen kleinen und mittleren Unternehmen (KMU)**

- » Aufbau und Pflege von Netzwerken und Plattformen für Kommunikation und Wissenstransfer zwischen Unternehmerinnen und Unternehmern, Vernetzung der bestehenden Einrichtungen zur Wirtschaftsförderung
- » Förderung der Innovationskraft kleiner und mittlerer Unternehmen, Aufbau einer regionalen Innovationskultur
- » Förderung der (grenzüberschreitenden) Zusammenarbeit zwischen KMU, Hochschulen und Forschungseinrichtungen
- » Aufbau von gemeinsamen Initiativen zur Erschließung externer Märkte

Wzmocnienie współpracy między małymi i średnimi przedsiębiorstwami (MŚP)

- » Tworzenie i utrzymanie sieci i platform komunikacji i transferu wiedzy pomiędzy przedsiębiorcami, tworzenie sieci istniejących instytucji rozwoju gospodarczego
- » Wzmocnienie zdolności innowacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw, rozwój regionalnej kultury innowacji
- » Promowanie (transgranicznej) współpracy między MŚP, uczelniami wyższymi i instytucjami badawczymi
- » Stworzenie wspólnych inicjatyw zdobycia rynków zewnętrznych

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

zuständige Fachverwaltungen, Ministerien und Agenturen in den Bereichen Wirtschaftsförderung und Innovation / właściwe jednostki administracyjne, ministerstwa i agencje w zakresie rozwoju gospodarczego i innowacyjności
Kammern und Branchenverbände / izby i zrzeszenia branżowe

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Wirtschaftsinitiative Lausitz e.V. – regionale Aktions- und Netzwerkplattform von und für Unternehmen und Organisationen in der Lausitz / regionalna platforma działań i sieciowej współpracy od i dla firm i organizacji na Łużycach
InnoCoopPolSax – Unterstützung grenzüberschreitender und innovationsfördernder Kooperationen im sächsisch-polnischen Grenzraum / Wsparcie transgranicznej i wspierającej innowację współpracy na polsko-saksońskim pograniczu

Nächste Schritte

Identifizierung regionaler Stärken und Innovationspotenziale
Aufbau von Weiterbildungsangeboten für KMU in den Bereichen Innovation und Digitalisierung
Verstetigung von Kooperationsbörsen und Stammtischen deutscher und polnischer Unternehmerinnen und Unternehmer
regelmäßige Arbeitstreffen der Wirtschaftsförderer der Kommunen, Landkreise und Woiwodschaften

Następne kroki

Identyfikacja mocnych stron regionu i potencjału innowacyjnego
Opracowanie oferty edukacyjnej dla MŚP w dziedzinie innowacji i cyfryzacji
Kontynuacja giełd kooperacyjnych i spotkań nieformalnych przedsiębiorców niemieckich i polskich
Regularne spotkania robocze instytucji rozwoju gospodarczego gmin, powiatów i województw

3.3

REGIONALE POTENZIALE NUTZEN UND AKTIVIEREN
WYKORZYSTANIE I AKTYWACJA POTENCJAŁÓW REGIONALNYCH**Schaffung eines attraktiven Umfelds für innovative und kreative Akteure**

- » Entwicklung als innovativer Lebensraum mit „Probiermöglichkeiten“ für neue Wohn- und Arbeitsformen
- » Förderung der Kultur- und Kreativwirtschaft, Nutzbarmachung ehemaliger industrieller Räume für sozio- und industriekulturelle Projekte
- » Aufbau von Anreizsystemen für Nachfolger und Neugründung von (Kleinst-) Betrieben, Institutionen und weiteren Organisationen

Stworzenie atrakcyjnego środowiska dla podmiotów innowacyjnych i kreatywnych

- » Rozwój regionu jako przestrzeń innowacyjności z „możliwością testowania“ nowych form życia i pracy
- » Promocja przedsiębiorstw z branży kultury i sektora kreatywnego, wykorzystanie terenów przemysłowych dla projektów społeczno-kulturalnych i projektów związanych z kulturą przemysłową
- » Rozwój systemów motywujących następców i zachęcających do tworzenia nowych (mikro-) przedsiębiorstw, instytucji i innych organizacji

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

zuständige Fachverwaltungen, Ministerien und Agenturen in den Bereichen Arbeitsmarkt und Wirtschaftsförderung / właściwe jednostki administracyjne, ministerstwa i agencje w zakresie rynku pracy i rozwoju gospodarczego

Hochschulen und Bildungseinrichtungen / uczelnie i instytucje edukacyjne

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Klein- und Mittelstädte, regionale Zentren / miasta małe i średnie, ośrodki regionalne

ländliche Räume / obszary wiejskie

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Gründerakademie der Hochschule Zittau/Görlitz – Qualifizierung und Betreuung potenzieller Gründerinnen und Gründer / Akademia Przedsiębiorczości Szkoły Wyższej Żytawa/Görlitz – kwalifikacje i opieka dla potencjalnych założycielek i założycieli firm

Lausitzer Technologiezentrum LAUTECH GmbH – Förderung von Existenzgründern und Jungunternehmern / Wspieranie założycieli firm i młodych przedsiębiorców

Gründernetzwerk Neugeister e.V. – Oberlausitzer Netzwerk zum Gründen, Bleiben, Wachsen / Górnołużycka sieć – załóż firmę, zostań tu i rośnij

Görlitz.Works – Gründungs- und Co-Working-Center in Görlitz / Centrum założycielskie i współpracy typu co-working w Görlitz

Projekt „Stadt auf Probe – Wohnen und Arbeiten in Görlitz“ / Projekt „Miasto na próbę – mieszkanie i praca w Görlitz“

Nächste Schritte

Durchführung eines regionalen „Innovationsaudits“
Identifizierung von Projekten und Ansatzpunkten zur Förderung eines kreativen Umfelds
„Jahr der Industriekultur 2020“ in Sachsen

Następne kroki

Przeprowadzenie regionalnego „audytu innowacyjności“
Identyfikacja projektów i punktów wyjścia w celu promowania środowiska twórczego
„Rok Dziedzictwa Przemysłowego 2020“ w Saksonii

3.4

REGIONALE POTENZIALE NUTZEN UND AKTIVIEREN
WYKORZYSTANIE I AKTYWACJA POTENCJAŁÓW REGIONALNYCH**Gemeinsame Begleitung des Strukturwandels**

- » Initiierung eines grenzüberschreitenden Dialogs zum Strukturwandel und zur Energiewende in der Lausitz
- » Diskussion der grenzüberschreitenden Wirkungen der Veränderungsprozesse, Identifizierung von Chancen und Risiken
- » Entwicklung komplementärer Strategien zum Umgang mit dem Strukturwandel und der Energiewende
- » Gemeinsame Nutzung des Know-how im Bergbau-, Energie- und Rekultivierungsbereich; Wissenstransfer

Wspólne monitorowanie zmian strukturalnych

- » Rozpoczęcie dialogu transgranicznego na temat zmian strukturalnych i transformacji energetycznej na łożycach
- » Dyskusja nad transgranicznymi skutkami procesów zmian, identyfikacja szans i zagrożeń
- » Opracowanie komplementarnych strategii radzenia sobie ze zmianami strukturalnymi i transformacją energetyczną
- » Dzielenie się know-how w sektorach górnictwa, energetyki i rekultywacji; transfer wiedzy

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Sächsische Staatskanzlei, Staatskanzlei des Landes Brandenburg / Kancelaria Stanu Saksonii, Kancelaria Stanu Kraju Związkowego Brandenburgia

Zukunftswerkstatt Lausitz / Warsztaty przyszłości łożyc

Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien, Regionale Planungsgemeinschaft Lausitz-Spreewald / Regionalny Związek Planowania Górne łożyce-Dolny Śląsk, Regionalna Wspólnota Planistyczna łożyce-Spreewald

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien – Institut für Territoriale Entwicklung (IRT) / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie – Instytut Rozwoju Terytorialnego (IRT)

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Abschlussbericht der Kommission „Wachstum, Strukturwandel und Beschäftigung“ / Raport końcowy Komisji Wzrostu Gospodarczego, Zmian Strukturalnych i Zatrudnienia

Entwurf des Strukturstärkungsgesetzes Kohleregionen / Projekt Ustawy w sprawie wzmocnienia struktur gospodarczych regionów węglowych

Nächste Schritte

Aufbereitung und Abgleich der regionalen Entwicklungsstrategien im deutschen und polnischen Teil des Untersuchungsraumes

Następne kroki

Analiza i porównanie strategii rozwoju regionalnego w polskiej i niemieckiej części obszaru analizowanego

3.5

FORSCHUNG UND ENTWICKLUNG STÄRKEN
WZMOCNIENIE DZIAŁAŃ W ZAKRESIE BADAŃ I ROZWOJU**Weitere Vernetzung von Hochschulen und Forschungseinrichtungen**

- » Stärkung der Zusammenarbeit zwischen Schulen, Hochschulen und Forschungseinrichtungen
- » Vorbereitung und Umsetzung gemeinsamer Forschungsprojekte, gegenseitige Unterstützung bei der Projektanbahnung
- » Stärkung der regionalen Hochschulen als Standorte von Forschung und Bildung, Ausbau gemeinsamer Bildungsangebote

Wzmocnienie sieci współpracy pomiędzy uczelniami i instytucjami badawczymi

- » Wzmocnienie współpracy między szkołami, uniwersytetami i instytucjami badawczymi
- » Przygotowanie i realizacja wspólnych projektów badawczych, wzajemne wsparcie w procesie inicjowania projektów
- » Wzmocnienie regionalnych uniwersytetów jako miejsc badań i edukacji, rozszerzenie wspólnej oferty edukacyjnej

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Hochschulen und Forschungseinrichtungen / uczelnie i instytucje badawcze
zuständige Fachverwaltungen, Ministerien und Agenturen in den Bereichen Bildung, Wissenschaft und Forschung / właściwe jednostki administracyjne, ministerstwa i agencje w zakresie edukacji, nauki i badań

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Hochschulen und Forschungseinrichtungen im deutsch-polnischen Verflechtungsraum und in angrenzenden Regionen / uczelnie i instytucje badawcze w polsko-niemieckim obszarze powiązań oraz w sąsiednich regionach

Nächste Schritte

Aufbereitung und Abgleich der regionalen und überregionalen Kompetenzen im Bereich Forschung & Entwicklung
Austausch (Gastaufenthalte) von Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern, Durchführung (kleiner) gemeinsamer Projekte & Seminare

Następne kroki

Analiza i porównanie kompetencji regionalnych i ponadregionalnych w zakresie badań i rozwoju
Wymiana (wizyty gościnne) naukowców, realizacja (małych) wspólnych projektów i seminariów

4

HANDLUNGSFELD 4 OBSZAR DZIAŁAŃ 4

Tourismus, Kultur & natürliche Umwelt Turystyka, kultura & środowisko naturalne

Natur und Landschaft – Kultur und kulturelles Erbe – Sorbische Kultur und Sprache – Tourismus – Umweltschutz und Umweltqualität

Przyroda i krajobraz – Kultura i dziedzictwo kulturowe – Kultura i język serbołużycki – Turystyka – Ochrona środowiska i jakość środowiska

NATUR UND LANDSCHAFT

Der sächsisch-niederschlesische Grenzraum ist von vielfältigen und wertvollen Naturräumen und Landschaften geprägt (vgl. Anlage, Thematische Karte IV). Zu den attraktiven Natur- und Kulturlandschaften der Region gehören unter anderem die beiden UNESCO-Biosphärenreservate Oberlausitzer Heide- und Teichlandschaft und Riesengebirge (Karkonosze/Krkonoše, zugleich Nationalpark), der grenzübergreifende UNESCO-Geopark Muskauer Faltenbogen und der Naturpark Zittauer Gebirge. Weiterhin prägen den Raum ausgedehnte Wälder im Norden, Hügelland in der Mitte und Mittelgebirge im Süden, wie z.B. das Lausitzer Bergland, das Zittauer Gebirge, das Isergebirge, das Riesengebirge, der Landeshuter Kamm und das Bober-Katzbach-Gebirge.

Der Naturraum wird von zahlreichen Fließgewässern durchzogen, die die Landschaft gliedern und wertvolle ökologische Korridore bilden. Die Flüsse der Region sind entweder Teil des Flußbezugsgebiets der Elbe (z.B. Große Röder, Pulsnitz, Schwarze Elster und Spree) oder Teil des Flußbezugsgebiets der Oder (z.B. Mandau, Lausitzer Neiße, Wittig, Queis, Bober, Katzbach und Wütende Neiße). Ursprünglich arm an natürlichen Stillgewässern, weist die Region eine Reihe künstlicher Gewässer auf. Dazu zählen die Teichlandschaften der Fischwirtschaft, vor allem aber Stauseen und Tagebaurestseen wie z.B. die Seen im Lausitzer Seenland, der Berzdorfer See, der Olbersdorfer See, der Niedów-Stausee und die Talsperre Bautzen.

Viele Gebirgsorte im Süden der Region erfreuen sich schon seit über einem Jahrhundert einer hohen Popularität als Kur- und Erholungsorte. Zu den staatlich anerkannten Kur- und Erholungsorten zählen aktuell Cunewalde, Halbau, Schönberg, Obercunnersdorf, Waltersdorf, Kurort Jonsdorf, Świeradów-Zdrój mit Czarniawa-Zdrój sowie Cieplice Śląskie-Zdrój in der Stadt Jelenia Góra. Bad Muskau ist der einzige Kurort außerhalb der Gebirgsregion.

KULTUR UND KULTURELLES ERBE

Die grenzübergreifende Region zeichnet sich durch ein reichhaltiges kulturelles und materielles Erbe aus. Grenzüberschreitende Netzwerke und Festivals im Kulturbereich haben teilweise eine überregionale Ausstrahlung. Die Oberlausitz zwischen den Flüssen Pulsnitz und Queis (Kwisa) bildet eine historisch-kulturelle Klammer zwischen Sachsen und Niederschlesien. Angesichts der kulturellen Unterschiede und der sprachlichen Barriere ent-

PRZYRODA I KRAJOBRAZ

Pogranicze dolnośląsko-saksońskie charakteryzuje się zróżnicowanymi i cennymi obszarami przyrodniczymi i krajobrazowymi (por. załącznik, mapa tematyczna IV). Do atrakcyjnych krajobrazów przyrodniczych i kulturowych regionu należą między innymi dwa rezerwaty biosfery UNESCO: Górnośląska Kraina Wrzosowisk i Stawów oraz Karkonosze (jednocześnie Park Narodowy), transgraniczny Geopark UNESCO Łuk Mużakowa oraz Park Przyrody Góry Żytawskie (Naturpark Zittauer Gebirge). Obszar ten charakteryzuje się również rozległymi lasami na północy, pagórkowatym krajobrazem w centrum i średnimi pasmami górkimi na południu, jak np. Pogórze Łużyckie, Góry Żytawskie, Góry Izerskie, Karkonosze, Rudawy Janowickie i Góry Kaczawskie.

Środowisko naturalne przecinają liczne ciekі wodne, które dzielą krajobraz i tworzą cenne korytarze ekologiczne. Rzeki w regionie są częścią dorzecza Łaby (np. Große Röder, Pulsnitz, Czarna Elster i Sprewa) lub częścią dorzecza Odry (np. Mandau, Nysa Łużycka, Witka, Kwisa, Bóbr, Kaczawa i Nysa Szalona). Pierwotnie ubogi w naturalne wody stojące region może pochwalić się szeregiem sztucznych zbiorników wodnych. Należą do nich kompleksy stawów rybackich, ale przede wszystkim jeziora zaporowe i poodkrywkowe, takie jak jeziora Pojezierza Łużyckiego, Berzdorfer See, Olbersdorfer See, zbiornik Niedów (Jezioro Witka) i zapora w Budziszynie.

Wiele górskich miejscowości na południu regionu już od ponad wieku cieszy się dużą popularnością jako uzdrowiska i ośrodki wypoczynkowe. Do miejscowości uzdrowiskowych i wypoczynkowych zatwierdzonych przez państwo należą obecnie Cunewalde, Halbau, Schönberg, Obercunnersdorf, Waltersdorf, uzdrowisko Jonsdorf, Świeradów-Zdrój z Czarniawą-Zdrój oraz Cieplice Śląskie-Zdrój w Jeleniej Górze. Bad Muskau jest jedynym uzdrowiskiem poza regionem górskim.

KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE

Region transgraniczny charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kulturowym i materialnym. Transgraniczne sieci i festiwale kulturalne posiadają częściowo oddziaływanie ponadregionalne. Górne Łużyce pomiędzy rzekami Pulsnitz i Kwisą stanowią historyczno-kulturową klamrę spinającą Saksonię i Dolny Śląsk. Ze względu na różnice kulturowe i barierę językową wzdłuż Nysy Łużyckiej jest to jednak dotychczas

lang der Lausitzer Neiße ist dies bisher aber nur ansatzweise im regionalen Bewusstsein verankert.

In der Region gibt es eine Vielzahl kultureller Einrichtungen und Attraktionen, unter denen sich mit dem Muskauer Park/Park Mużakowski und den Friedenskirchen in Jawor und Świdnica auch zwei Stätten des UNESCO-Weltkulturerbes befinden. Mit dem Umgebendehaus gibt es in der Region einen besonderen Haustyp, der Blockbau-, Fachwerk- und Massivbauweise miteinander verbindet und länderübergreifend verbreitet ist. Zum kulturell vielfältigen Umfeld zählt außerdem eine einmalige Religionslandschaft, deren Highlights wie die Zisterzienserinnenabteien St. Marienstern und St. Marienthal oder die Kirche Wang durch die grenzübergreifende Kulturroute Via Sacra miteinander verbunden sind. Initiativen wie der Europäische Parkverbund Lausitz, der Gartenkulturpfad beiderseits der Neiße, die Stiftung Umgebendehaus und die Kulturrouten Via Regia und Via Sacra knüpfen an dieses Erbe an.

Auf der deutschen Seite agieren mit dem Gerhart-Hauptmann-Theater Görlitz-Zittau, dem Sorbischen Nationalensemble Bautzen (Serbski ludowy ansambl Budyšin) und dem Deutsch-Sorbischen Volkstheater Bautzen (Němsko-Serbske ludowe dźiwadło Budyšin) drei namhafte kulturelle Einrichtungen mit überregionaler Ausstrahlung. Dazu kommen auf der polnischen Seite das Norwid-Theater und die Niederschlesische Philharmonie in Jelenia Góra als weitere hochrangige Einrichtungen. Überregional bedeutsame Museen der Region konzentrieren sich als weitere Attraktionen in aktuellen und ehemaligen Kreisstädten, an Standorten von Burgen (Bolków, Leśna) sowie in Erholungsgebieten im Süden der Region (z.B. in Karpacz, Szklarska Poręba, Großschönau, Herrnhut und Kottmar).

SORBISCHE KULTUR UND SPRACHE

Das sorbische Siedlungsgebiet mit den beiden sorbischen Schriftsprachen, sorbischer Kultur und Überlieferung und daraus resultierender Mehrsprachigkeit und interkultureller Kompetenz stellt ein Alleinstellungsmerkmal der Lausitz dar. Die obersorbische Sprache sowie sorbische Bräuche und Traditionen werden vor allem in der katholischen sorbischen Region zwischen Bautzen/Budyšin, Kamenz/Kamjenc und Hoyerswerda/Wojerecy gepflegt, aber z.B. auch im evangelischen Kirchspiel Schleife/Slepo, das im Übergangsbereich zur niedersorbischen Niederlausitz gelegen ist.

Während die obersorbische Sprache viele Gemeinsamkeiten mit dem Tschechischen hat, schlägt die niedersorbische Sprache eine Brücke zur polnischen Sprache.

jedynie w niewielkim stopniu zakorzenione w świadomości regionalnej.

W regionie istnieje wiele podmiotów i atrakcji w dziedzinie kultury, wśród których wraz z Parkiem Mużakowskim i kościołami pokoju w Jaworze i Świdnicy znajdują się też dwa obiekty światowego dziedzictwa kultury UNESCO. W postaci domu przysłupowego istnieje w regionie szczególny typ domu, który łączy w sobie konstrukcję szkieletową, ryglową i budownictwo tradycyjne, i który rozpowszechniony jest w skali transgranicznej. Różnorodne kulturowo środowisko obejmuje również unikalny krajobraz religijny, którego atrakcje, takie jak opactwa cysterek St. Marienstern i St. Marienthal czy kościół Wang, połączone są transgranicznym szlakiem kulturowym Via Sacra. Takie inicjatywy jak Europejski Związek Parków Łużyckich, Szlak parków i ogrodów po obu stronach Nysy, Fundacja Domów Przysłupowych (Stiftung Umgebendehaus) oraz szlaki kulturowe Via Regia i Via Sacra nawiązują do tego dziedzictwa.

Po stronie niemieckiej Teatr Gerharta Hauptmanna Görlitz-Żytawa, Serbołużycki Zespół Narodowy w Budziszynie oraz Niemiecko-Łużycki Teatr Ludowy w Budziszynie to trzy znamienite instytucje kulturalne o znaczeniu ponadregionalnym. Do tego dochodzą po stronie polskiej Teatr Norwida i Filharmonia Dolnośląska w Jeleniej Górze jako kolejne instytucje wysokiej rangi. Muzea o znaczeniu ponadregionalnym w regionie koncentrują się jako kolejne atrakcje w obecnych i byłych miastach powiatowych, w lokalizacjach zamków (Bolków, Leśna) oraz na terenach rekreacyjnych na południu regionu (np. w Karpaczu, Szklarskiej Porębie, Großschönau, Herrnhut i Kottmar).

KULTURA I JĘZYK SERBOŁUŻYCKI

Serbołużycki obszar osadniczy z dwoma serbołużyckimi językami pisanymi, serbołużycką kulturą i tradycją oraz wynikającą z tego wielojęzycznością i kompetencjami międzykulturowymi stanowi unikalny atut Łużyc. Język górnołużycki oraz serbołużyckie zwyczaje i tradycje kultywowane są przede wszystkim w katolickim regionie serbołużyckim pomiędzy Budziszynem, Kamenz i Hoyerswerdą, ale na przykład także w parafii protestanckiej Schleife/Slepo, znajdującej się na obszarze przejściowym do Dolnych Łużyc.

Podczas gdy język górnołużycki ma wiele wspólnego z językiem czeskim, język dolnołużycki stanowi pomost do języka polskiego.

TOURISMUS

In der Region existieren ganzjährig Angebote für den Aktiv-, Kultur-, Gesundheits- und Naturtourismus, die regional sehr unterschiedlich verteilt sind. Eine gut entwickelte touristische Infrastruktur und attraktive touristische Produkte ziehen insbesondere in den klassischen Urlaubsgebieten in den Gebirgsregionen viele Gäste an.

Entsprechend konzentrieren sich die Übernachtungsmöglichkeiten im südlichen Teil des Untersuchungsraums, mit ausgeprägten räumlichen Schwerpunkten insbesondere im Zittauer Gebirge und rund um Świeradów-Zdrój, Szklarska Poręba und Karpacz (vgl. Abbildung 13, auf der deutschen Seite sind die räumlichen Unterschiede zwischen Nord und Süd aufgrund des Zuschnitts der verwendeten Daten nicht erkennbar).

Diese Konzentration verweist auf die Herausforderung, die touristische Nutzung attraktiver Kultur- und Naturlandschaften verträglich zu gestalten, vielfältige touristische Angebote zu entwickeln und touristisch bisher weniger stark genutzte Teilräume besser einzubinden, so wie dies z.B. bereits im Lausitzer Seenland geschieht.

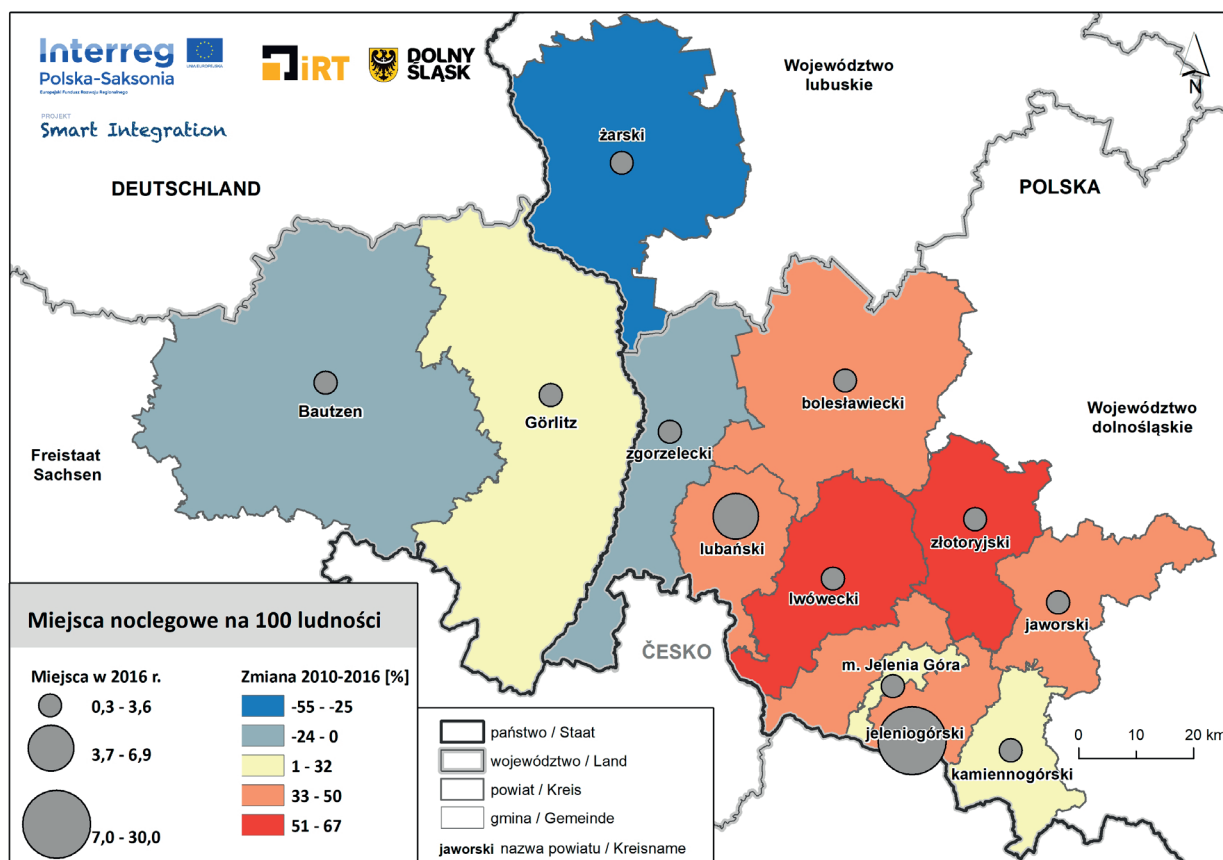
TURYSTYKA

W różnych częściach regionu istnieją całoroczne oferty turystyki aktywnej, kulturalnej, zdrowotnej i przyrodniczej. Dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna i atrakcyjne produkty turystyczne przyciągają wielu gości, zwłaszcza w klasycznych regionach wypoczynkowych w obszarach górskich.

W związku z tym oferty noclegowe koncentrują się w południowej części badanego obszaru, z wyraźnymi geograficznymi punktami ciężkości, zwłaszcza w Górach Żytawskich oraz w okolicach Świeradowa-Zdroju, Szklarskiej Poręby i Karpacza (por. ilustracja 13, po stronie niemieckiej różnice przestrzenne między północą a południem nie są dostrzegalne ze względu na układ wykorzystanych danych).

Koncentracja ta wskazuje na wyzwanie, jakim jest zrównoważone wykorzystanie atrakcyjnych krajobrazów kulturowych i przyrodniczych do celów turystycznych, rozwój szerokiej gamy ofert turystycznych oraz lepsza integracja podregionów, które dotychczas w mniejszym stopniu wykorzystywane były do celów turystycznych, jak to już ma miejsce na przykład w przypadku Pojezierza Łużyckiego.

ABBILDUNG / ILUSTRACJA 13: Übernachtungsplätze je 100 Einwohner (Plätze 2016 / Änderung 2010-2016 in %) / Miejsca noclegowe na 100 ludności (Miejsca w 2016 r. / Zmiana 2010-2016 w %)

Quelle / źródło: Sozioökonomische Analyse, Karte 2.7; eigene Darstellung auf Grundlage von Daten des Statistischen Hauptamtes und des Statistischen Landesamtes des Freistaates Sachsen / Analiza społeczno-gospodarcza, wykres 2.7; opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego i Krajowego Urzędu Statystycznego Saksonii

Neben den Kur- und Erholungsorten üben weitere Zentren des Aktivtourismus entlang der Gebirgszüge eine hohe Attraktivität auf Erholungssuchende aus. Die Angebote an diesen Orten sind weit gefächert und reichen vom ganzjährigen Wellness-Tourismus bis zu saisonalen Aktivitäten wie Wandern, Radfahren und Wintersport.

Außerhalb der Gebirgsregionen haben sich im Lausitzer Seenland und an einzelnen Standorten wie dem Halbendorfer See, dem Berzdorfer See und dem Olbersdorfer See Angebote im Wassersport etabliert. Außerdem werden Flussläufe für das Wasserwandern und durch Radwege erschlossen. So gibt es auf der deutschen Seite bereits seit längerem Radwege entlang der größeren Fließgewässer (z.B. Röderradroute, Spree-Radweg, Oder-Neiße-Radweg). Auf der polnischen Seite sind entsprechende Routen in Planung (Trasa Doliny Nysy Łużyckiej, Trasa Doliny Bobru).

Auf der deutschen Seite gibt es darüber hinaus thematische Radwege mit begleitender touristischer Infrastruktur (z.B. Mittellandroute, Sächsische Städteroute, Fürst-Pückler-Radweg, Froschradweg). Auch hier befinden sich auf der polnischen Seite entsprechende Radwege in Vorbereitung, die teilweise bereits nutzbar sind (z.B. Szlak Kolejowo-Górnicy).

Jenseits der Entwicklung touristischer Angebote und der Nutzarmachung regionaler Attraktionen gibt es eine Vielzahl von Herausforderungen, die für die weitere Entwicklung touristischer Angebote von Bedeutung sind. Dazu zählen – neben dem vergleichsweise niedrigen Einkommensniveau und dem Mangel an Arbeitskräften – insbesondere

- die Bereitstellung grenzübergreifender und mehrsprachiger Informationen zu touristischen Angeboten und kulturellen Ereignissen in der Region,
- die Mehrsprachigkeit des Servicepersonals,
- gemeinsame Standards für die Qualität der touristischen Infrastruktur und bei touristischen Dienstleistungen,
- die gemeinsame Vermarktung ausgewählter, überregional bedeutsamer Angebote,
- die Erreichbarkeit von Attraktionen auch mit dem öffentlichen Verkehr.

Obok uzdrowisk i miejscowości wypoczynkowych szereg ośrodków turystyki aktywnej wzdłuż pasm górskich cieszy się dużą popularnością wśród poszukujących wypoczynku. Oferty w tych miejscach są bardzo zróżnicowane i sięgają od całorocznej turystyki wellness aż po aktywności sezonowe, takie jak turystyka piesza, jazda na rowerze czy sporty zimowe.

Poza regionami górskimi, na Pojezierzu Łużyckim oraz w poszczególnych miejscach, takich jak jeziora Halbendorfer See, Berzdorfer See czy Olbersdorfer See, rozwinęły się oferty sportów wodnych. Ponadto koryta rzek wykorzystywane są nie tylko do turystyki wodnej, ale także przez szlaki rowerowe. Na przykład po stronie niemieckiej od dłuższego czasu istnieją szlaki rowerowe wzdłuż większych cieków wodnych (np. szlak rowerowy Röderradroute, Trasa Rowerowa Sprewy, Trasa Rowerowa Odra-Nysa) Po stronie polskiej odpowiednie trasy są planowane (Trasa Doliny Nysy Łużyckiej, Trasa Doliny Bobru).

Po stronie niemieckiej istnieją ponadto tematyczne szlaki rowerowe z towarzyszącą infrastrukturą turystyczną (np. Mittellandroute, Sächsische Städteroute, Fürst-Pückler-Radweg, Froschradweg). Również tutaj po polskiej stronie przygotowywane są odpowiednie szlaki rowerowe, z których część jest już w użyciu (np. Szlak Kolejowo-Górnicy).

Oprócz rozwoju oferty turystycznej i wykorzystania atrakcji regionalnych istnieje szereg wyzwań, które są istotne dla dalszego rozwoju oferty turystycznej. Należą do nich – oprócz stosunkowo niskiego poziomu dochodów i braku siły roboczej – w szczególności:

- udostępnianie transgranicznych i wielojęzycznych informacji o ofertach turystycznych i wydarzeniach kulturalnych w regionie,
- wielojęzyczność personelu obsługi,
- wspólne standardy jakości infrastruktury turystycznej i usług turystycznych,
- wspólna promocja wybranych ofert o znaczeniu ponadregionalnym,
- osiągalność atrakcji również środkami publicznego transportu zbiorowego.

UMWELTSCHUTZ UND UMWELTQUALITÄT

Die Wasser- und Luftqualität hat sich im Untersuchungsraum in den letzten Jahrzehnten grundlegend verbessert. Insbesondere auf der polnischen Seite gibt es allerdings weiterhin teilweise ungelöste Probleme bei der Abwasserentsorgung, der Luftreinhaltung (Smog-Problematik) und der Abfallwirtschaft.

Die mangelnde Kohärenz der Systeme des Natur- und Umweltschutzes beiderseits der Lausitzer Neiße sowie unterschiedliche Regelungen und Bewertungsmaßstäbe im Natur- und Umweltschutz erschweren die grenzübergreifende Zusammenarbeit bei der Bewältigung dieser und weiterer Probleme. Zu diesen gehören z.B. auch der Umgang mit der Grundwasserabsenkung und mit Nährstoffeinträgen aus der Landwirtschaft, das Auftreten invasiver Pflanzenarten entlang von Flüssen, die Rückkehr von Wildtieren wie dem Wolf und der Umgang mit den Folgen des Klimawandels.

Zu den besonderen Herausforderungen im Natur- und Umweltschutz zählen die Überformung und Zerstörung von Natur und Landschaft durch die Rohstoffgewinnung und Tagebaue und die Notwendigkeit einer Rekultivierung devastierter Landschaften, zu denen auch vormals militärisch genutzte Gebiete gehören. Dabei besteht die Chance, Bergbaufolgelandschaften auch für touristische Zwecke nutzbar zu machen, wie dies die Beispiele Lausitzer Seenland, Berzdorfer See und Olbersdorfer See zeigen.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Im Ergebnis der Regionalanalyse, der sozioökonomischen Analyse und des Austausches mit lokalen und regionalen Akteuren wurden im Handlungsfeld „Tourismus, Kultur & natürliche Umwelt“ insgesamt neun Maßnahmenbündel identifiziert, die dazu geeignet sind, gemeinsame Herausforderungen zu bewältigen und die grenzüberschreitenden Verflechtungen zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie zum gegenseitigen Vorteil zu stärken:

- **Das regionale Bewusstsein vertiefen** durch die gemeinsame Beschäftigung mit dem natürlichen, landschaftlichen und kulturellen Erbe und die Förderung zivilgesellschaftlicher Initiativen (4.1)
- **Die Zusammenarbeit im Tourismus weiter ausbauen** durch die gemeinsame und mehrsprachige Kommunikation der regionalen Stärken und kultureller und touristischer Angebote und Produkte (4.2) und die Verknüpfung touristischer Angebote zu grenzüber-

OCHRONA ŚRODOWISKA I JAKOŚĆ ŚRODOWISKA

Jakość wody i powietrza w badanym obszarze uległa zasadniczej poprawie w ostatnich dziesięcioleciach. Jednak szczególnie po stronie polskiej nadal istnieją pewne nierozwiązane problemy z odprowadzaniem ścieków, kontrolą zanieczyszczeń powietrza (problem smogu) i gospodarką odpadami.

Brak spójności systemów ochrony przyrody i środowiska po obu stronach Nysy Łużyckiej oraz różne regulacje i standardy oceny w zakresie ochrony przyrody i środowiska utrudniają współpracę transgraniczną w rozwiązywaniu tych i innych problemów. Należy do nich na przykład też podejście do obniżania poziomu wód gruntowych i wprowadzania składników biogenych z rolnictwa, występowanie inwazyjnych gatunków roślin wzdłuż rzek, powrót dzikich zwierząt, takich jak wilki, oraz zajęcie się konsekwencjami zmian klimatycznych.

Szczególne wyzwania w zakresie ochrony przyrody i środowiska obejmują przekształcanie i niszczenie przyrody i krajobrazu poprzez wydobywanie surowców i górnictwo odkrywkowe oraz potrzebę rekultywacji zdewastowanych krajobrazów, w tym obszarów wcześniej wykorzystywanych do celów wojskowych. Istnieje przy tym szansa wykorzystania krajobrazów pogórnicych także do celów turystycznych, jak pokazują przykłady Pojezierza Łużyckiego, jezior Berzdorfer See i Olbersdorfer See.

WNIOSKI

W wyniku analizy regionalnej, analizy społeczno-gospodarczej oraz dyskusji z podmiotami lokalnymi i regionalnymi zidentyfikowano łącznie dziewięć zestawów działań w obszarze działań „Turystyka, kultura & środowisko naturalne”, które nadają się do przezwyciężenia wspólnych wyzwań i wzmocnienia powiązań transgranicznych pomiędzy Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim z korzyścią dla obu stron:

- **Pogłębienie świadomości regionalnej** poprzez wspólne zajmowanie się dziedzictwem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym oraz promowanie inicjatyw społeczeństwa obywatelskiego (4.1)
- **Dalszy rozwój współpracy w dziedzinie turystyki** poprzez wspólną i wielojęzyczną promocję regionalnych mocnych stron oraz ofert i produktów turystycznych i kulturalnych (4.2) oraz łączenie ofert turystycznych w pakiety transgraniczne i wypracowanie polsko-niemieckich turystycznych marek i produktów w układzie sieciowym (4.3)

greifenden Paketen und die Entwicklung netzwerkbasierter deutsch-polnischer touristischer Marken und Produkte (4.3)

- **Die landschaftlichen Ressourcen nutzen und schützen** durch die Förderung des Tourismus im ländlichen Raum (4.4), die Entwicklung und den Ausbau grenzüberschreitender touristischer Wege und Routen (4.5), die Nutzung der naturräumlichen und touristischen Potenziale der Flüsse (4.6) und die Entwicklung gemeinsamer Strategien für den Umgang mit Bergbaufolgelandschaften (4.7)
- **Die Umwelt- und Lebensqualität sichern** durch das Monitoring und die Lösung noch bestehender Probleme bei der Umweltqualität (4.8) und die Entwicklung gemeinsamer Strategien für den Klimaschutz, die Klimaanpassung und die Risikoversorgung (4.9)

Die zugehörigen Handlungsbedarfe und Handlungsansätze werden nachfolgend vorgestellt. Synergien mit dem Leitbild für die Strukturentwicklung in der Lausitz ergeben sich insbesondere hinsichtlich des Ziels einer Region mit hoher Lebensqualität und kultureller Vielfalt.

Auszug aus dem Leitbild zum Lausitzer Revier vom 14. März 2019:

Region mit hoher Lebensqualität und kultureller Vielfalt
Kultur-, Natur- und Tourismuspotenziale hervorheben und die regionale Identität stärken

Die Lausitz bietet eine hervorragende Lebensqualität für Bewohner und Besucher. Touristisch und kulturell ist die Lausitz durch eine facettenreiche Tradition, insbesondere durch die sorbisch-wendische Kultur, die Bergbau- und Industriekultur sowie historische Schloss- und Parkanlagen geprägt. Zusammen mit den ausgedehnten Bergbaufolgelandschaften, ihren zahlreichen Seen und multifunktionalen Wäldern bietet sie hohe Lebensqualität und vielfältige Freizeitmöglichkeiten. Wellness, Gesundheitssektor und Tourismus verbinden sich in der Lausitz mit der Kultur- und Kreativwirtschaft und schaffen so Arbeitsplätze. [...]

Anknüpfungspunkte aus dem Entwurf des Strukturstärkungsgesetzes Kohleregionen vom 27. August 2019:

- Erweiterung und Einrichtung von Förderprogrammen und Initiativen des Bundes, unter anderem zum Erhalt und zur Umgestaltung herausragender Industriegebäude und -anlagen, zur Förderung von Investitionen in die kulturelle Infrastruktur und zur Förderung von Kultureinrichtungen und -projekten mit gesamtstaatlich-repräsentativer Bedeutung

- **Wykorzystanie i ochrona zasobów krajobrazowych** poprzez promowanie turystyki na obszarach wiejskich (4.4), rozwój i rozbudowę transgranicznych szlaków turystycznych (4.5), wykorzystanie potencjałów przyrodniczych i turystycznych rzek (4.6) oraz opracowanie wspólnych strategii podejścia do krajobrazów pogórnicych (4.7)
- **Zabezpieczenie jakości środowiska i jakości życia** poprzez monitorowanie i rozwiązanie istniejących jeszcze problemów jakości środowiska (4.8) oraz opracowanie wspólnych strategii na rzecz ochrony klimatu, adaptacji do zmian klimatycznych i zapobiegania ryzyku (4.9)

Poniżej przedstawiono związane z tym potrzeby i propozycje działań. Synergie z wizją rozwoju strukturalnego w Łużycach powstają w szczególności w odniesieniu do celu regionu o wysokiej jakości życia i różnorodności kulturowej.

Fragment Wizji Zagłębia Łużyckiego [Lausitzer Revier] z 14 marca 2019 r.:

Region o wysokiej jakości życia i różnorodności kulturowej
Podkreślanie potencjałów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych oraz wzmacnianie tożsamości regionalnej

Łużyce oferują doskonałą jakość życia mieszkańców i odwiedzających. Łużyce charakteryzują się wieloaspektową tradycją turystyczną i kulturową, w szczególności kulturą dolno- i górnołużycką, kulturą górniczą i przemysłową oraz historycznymi pałacami i parkami. Wraz z rozległymi krajobrazami pogórnicych, ich licznymi jeziorami i wielofunkcyjnymi lasami oferuje wysoką jakość życia i różnorodne możliwości spędzania wolnego czasu. Wellness, sektor zdrowia i turystyka łączą się w Łużycach z branżą kulturalną i sektorem kreatywnym, tworząc w ten sposób miejsca pracy. [...]

Odniesienia z projektu Ustawy w sprawie wzmocnienia struktur gospodarczych regionów węglowych z dnia 27 sierpnia 2019 r.:

- Rozszerzenie i utworzenie federalnych programów i inicjatyw finansowania, między innymi na rzecz zachowania i przekształcenia wybitnych budynków i obiektów przemysłowych, promowanie inwestycji w infrastrukturę kulturalną oraz promowanie instytucji i projektów kulturalnych o reprezentatywnym znaczeniu ogólnokrajowym

4.1

DAS REGIONALE BEWUSSTSEIN STÄRKEN
POGŁĘBIENIE ŚWIADOMOŚCI REGIONALNEJ**Gemeinsame Befassung mit dem natürlichen, landschaftlichen und kulturellen Erbe, Förderung zivilgesellschaftlicher Initiativen**

- » Vertiefung der Zusammenarbeit von Einrichtungen der kulturellen Bildung, gemeinsame Befassung mit der regionalen Kulturgeschichte und der regionalen Kulturlandschaft
- » Förderung des interkulturellen Austausches, darunter auch traditioneller polnisch-sorbischer kultureller Kontakte
- » Herausarbeitung gemeinsamer handwerklicher Traditionen und Produkte, Pflege des gemeinsamen baukulturellen Erbes
- » gemeinsame Aktivitäten im Bereich des Natur- und Landschaftsschutzes

Wspólne zajmowanie się dziedzictwem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym, promowanie inicjatyw społeczeństwa obywatelskiego

- » Pogłębienie współpracy instytucji edukacji kulturalnej, wspólne zajmowanie się regionalną historią kulturą i regionalnym krajobrazem kulturowym
- » Promocja wymiany międzykulturowej, w tym tradycyjnych polsko-serbołużyckich kontaktów kulturalnych
- » Uwypuklenie wspólnych tradycji i produktów rzemieślniczych, pielęgnacja wspólnego dziedzictwa kultury budownictwa
- » Wspólne działania w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

lokale und regionale Institutionen und Initiativen, Fachverbände / lokalne i regionalne instytucje i inicjatywy, organizacje branżowe

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty, Kulturräum Oberlausitz-Niederschlesien / Obszar Kulturowy Górny Łużyce-Dolny Śląsk

Sorbisches Institut in Bautzen / Serbski institut Budyšin / Instytut Serbołużycki w Budziszynie, Stiftung Umgebendehaus / Fundacja Domów Przysłupowych

zuständige Fachverwaltungen, Ministerien und Agenturen in den Bereichen Umwelt, Natur- und Landschaftsschutz / właściwe jednostki administracyjne, ministerstwa i agencje w zakresie ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu

Umweltbildungszentren / ośrodki edukacji ekologicznej

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Lausitz / Łużyca / Łużyca / Łużyce

Niederschlesien / Dolny Śląsk

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

1000 Jahre Oberlausitz – Menschen, Burgen, Städte / 1000 lat Górnych Łużyc – ludzie, grody, miasta

REVIVAL! – Revitalisierung der historischen Städte in Niederschlesien und Sachsen / Rewitalizacja historycznych miast Dolnego Śląska i Saksonii

Nächste Schritte

Austausch und Wissenstransfer zwischen Organisationen, Vereinen, Verbänden und Einrichtungen, die im Kulturbereich und im Bereich des Natur- und Landschaftsschutzes aktiv sind

Durchführung von Workshops und Studienreisen, Vorbereitung gemeinsamer Ausstellungen

Następne kroki

Wymiana i transfer wiedzy między organizacjami, stowarzyszeniami, federacjami i instytucjami działającymi w sektorze kultury oraz w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu

Realizacja warsztatów i wyjazdów studyjnych, przygotowanie wspólnych wystaw

4.2

DIE ZUSAMMENARBEIT IM TOURISMUS WEITER AUSBAUEN
DALSZY ROZWÓJ WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE TURYSTYKI**Gemeinsame und mehrsprachige Kommunikation der regionalen Stärken und kultureller und touristischer Angebote und Produkte**

- » Bereitstellung mehrsprachiger Informationsangebote, Austausch von Daten zu kulturellen und touristischen Angeboten und Produkten
- » Aufbau gemeinsamer Datenbanken und Austausch von Daten zu Fremdenverkehr und Kultur
- » Sprachliche und interkulturelle Qualifikation der im Tourismus und im Umfeld des Tourismus tätigen Personen, darunter:
  - Vermittlung der Fachsprache
  - Angebote zur kontinuierlichen Weiterbildung, auch für Einzelpersonen
  - (bezahlte) gegenseitige Praktika mit Spracherwerb

Wspólna i wielojęzyczna promocja regionalnych mocnych stron oraz ofert i produktów turystycznych i kulturalnych

- » Świadczenie wielojęzycznych usług informacyjnych, wymiana danych na temat ofert i produktów kulturalnych i turystycznych
- » Rozwój wspólnych baz danych i wymiana danych o turystyce i kulturze
- » Podnoszenie poziomu kwalifikacji językowej i międzykulturowej osób pracujących w dziedzinie turystyki oraz w otoczeniu sektora turystyki, w tym:
  - nauka języka branżowego
  - możliwość stałej edukacji, także dla osób indywidualnych
  - (płatne) staże wzajemne z nauką języka

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

regionale Tourismusverbände und -organisationen / regionalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Urlaubsregion Oberlausitz, Kulturraum Oberlausitz-Niederschlesien / Region Urlopowy Górne Łużyce, Obszar Kulturowy Górne Łużyce-Dolny Śląsk

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Informationsportale <https://www.oberlausitz.com> und <http://www.kulturwegweiser-ol.de/>

Portale informacyjne <https://www.oberlausitz.com> i <http://www.kulturwegweiser-ol.de>

Dreiländermagazin <https://3mag.eu> (dreisprachig) / Magazyn trzykrajowy <https://3mag.eu> (trójjęzyczny)

Nächste Schritte

Analyse, Auswertung und Vergleich vorhandener Informationssysteme
Abstimmung zu Möglichkeiten des Datenaustausches
Ergänzung vorhandener Informationsangebote um Informationen in den Nachbarsprachen
Marktforschung und Identifikation von Zielgruppen in den Nachbarländern

Następne kroki

Analiza, ocena i porównanie istniejących ofert informacyjnych
Badanie możliwości wymiany danych
Uzupełnienie istniejących ofert informacyjnych o informacje w językach sąsiadów
Badania rynku i identyfikacja grup docelowych w krajach sąsiadujących

4.3

DIE ZUSAMMENARBEIT IM TOURISMUS WEITER AUSBAUEN
DALSZY ROZWÓJ WSPÓŁPRACY W DZIEDZINIE TURYSTYKI**Verknüpfung touristischer Angebote zu grenzübergreifenden Paketen, Entwicklung netzwerkbasierter deutsch-polnischer touristischer Marken und Produkte**

- » Förderung des Kulturtourismus, insbesondere bezüglich der regionalen und nationalen Traditionen, des Handwerks und des baukulturellen Erbes, der regionalen Küche und lokaler Produkte, durch Entwicklung kulturtouristischer Produkte
- » Stärkung von Schlüsselprojekten durch Investitionen, Absatzförderung, Schulungen und die Entwicklung von Vermarktungsstrategien
- » Verknüpfung der Kulturrouten Via Regia und Via Sacra mit regionalen Attraktionen; Herausarbeitung der Verknüpfungen mit dem öffentlichen Verkehr und Hervorhebung von Verbindungen zu weiteren thematischen Routen von regionaler Bedeutung
- » Gemeinsame Vermarktung ausgewählter Marken und Produkte auf den Märkten beider Regionen und des Auslands (Messen, soziale Medien, thematische Informationsportale)

Łączenie ofert turystycznych w pakiety transgraniczne, wypracowanie polsko-niemieckich turystycznych marek i produktów w układzie sieciowym

- » Promocja turystyki kulturowej, w tym szczególnie dziedzictwa tradycji regionalnych i narodowych, rzemiosła i dziedzictwa kultury budownictwa, kulinariów i produktów lokalnych, poprzez wypracowanie produktów turystyki kulturalnej
- » Wzmacnianie projektów kluczowych poprzez inwestycje, promocję, kształcenie kadr i opracowanie strategii komercjalizacji produktu
- » Powiązanie szlaków kulturowych Via Regia i Via Sacra z atrakcjami regionu; pokazanie powiązań szlaków z transportem publicznym, uwypuklenie odnóg do innych tras tematycznych o znaczeniu regionalnym
- » Wspólna promocja wybranych marek i produktów na rynkach obu regionów oraz na rynkach zagranicznych (targi, media społecznościowe, tematyczne portale informacyjne)

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

lokale und regionale Institutionen und Kooperationsnetzwerke / lokalne i regionalne instytucje i inicjatywy współpracy
lokale und regionale Tourismusverbände und -organisationen, Tourismustercluster und Produktkonsortien / lokalne i regionalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne, klastry turystyczne i konsorcja produktowe

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

Lausitz / Łużyca / Łużyca / Łużyce
Niederschlesien / Dolny Śląsk

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Europäischer Parkverbund Lausitz / Europejski Związek Parków Łużyckich
Gartenkulturpfad beiderseits der Neiße / Szlak parków i ogrodów po obu stronach Nysy
Tal der Schlösser und Gärten / Dolina Pałaców i Ogrodów
Stiftung Umgebendehaus / Fundacja Domów Przysłupowych
UNESCO-Geopark Muskauer Faltenbogen / UNESCO Geopark Łuk Mużakowa
Europäische Kulturhauptstadt Zittau / Europejska Stolica Kultury Żytawa
Oberlausitzer Sechsstädtebund / Górnołużycki Związek Sześciu Miast
Kulturrouten Via Regia und Via Sacra / Szlaki kulturowe Via Regia i Via Sacra

Nächste Schritte

Umsetzung von Pilotprojekten für die Vermarktung gemeinsamer Marken und Produkte auf Auslandsmärkten
Auswertung bisheriger Erfahrungen mit gemeinsamen Vermarktungsstrategien

Następne kroki

Realizacja projektów pilotażowych w zakresie marketingu wspólnych marek i produktów na rynkach zagranicznych
Ocena dotychczasowych doświadczeń ze wspólnymi strategiami marketingowymi

4.4

DIE LANDSCHAFTLICHEN RESSOURCEN NUTZEN UND SCHÜTZEN
WYKORZYSTANIE I OCHRONA ZASOBÓW KRAJOBRAZOWYCH**Förderung des Tourismus im ländlichen Raum**

- » Förderung des Ökotourismus, Agrotourismus und anderer Formen des Tourismus im ländlichen Raum
- » Vermarktung lokaler und regionaler Produkte, Entwicklung von Themendörfern
- » Aufbau eines grenzüberschreitenden Portals zur Vermarktung und Buchung agrotouristischer Angebote
- » Verbesserung der Qualität verfügbarer Angebote, einschließlich eines gemeinsamen Systems zur Kategorisierung von Angeboten
- » Verknüpfung mit Strategien zur Förderung der Naherholung, zum Natur- und Umweltschutz und zur Pflege von Kulturlandschaften

Promowanie turystyki na obszarach wiejskich

- » Promocja ekoturystyki, agroturystyki i innych form turystyki na obszarach wiejskich
- » Marketing produktów lokalnych i regionalnych, rozwój „wiosek tematycznych”
- » Zbudowanie transgranicznego portalu promocji i rezerwacji usług agroturystycznych
- » Podnoszenie jakości bazy agroturystycznej, w tym wspólny system kategoryzacji ofert
- » Powiązanie ze strategiami rozwoju ofert rekreacyjnych, ochrony przyrody i środowiska oraz pielęgnacji krajobrazów kulturowych

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Lokale Aktionsgruppen (LAG) / Lokalne Grupy Działania (LGD)

Ökologische und agrotouristische Verbände, Produktkonsortien, Landfrauenverbände, lokale Tourismusvereine / stowarzyszenia ekologiczne i agroturystyczne, konsorcja produktowe, koła gospodyń wiejskich, lokalne organizacje turystyczne regionale Tourismusverbände und -organisationen / regionalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

LEADER-Regionen / regiony LEADER

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

LEADER-Entwicklungsstrategien / Lokalne Strategie Rozwoju LEADER

Themendörfer in Sachsen / „Wioski tematyczne” w Saksonii

Nächste Schritte

Abstimmung von Strategien zur Förderung des Agrotourismus
Entwicklung gemeinsamer Standards für agrotouristische Angebote

Następne kroki

Koordinacja strategii promowania agroturystyki
Opracowanie wspólnych standardów dla ofert agroturystycznych

4.5

DIE LANDSCHAFTLICHEN RESSOURCEN NUTZEN UND SCHÜTZEN
WYKORZYSTANIE I OCHRONA ZASOBÓW KRAJOBRAZOWYCH**Entwicklung und Ausbau grenzüberschreitender touristischer Wege und Routen**

- » Ausbau touristischer Wege, insbesondere Rad- und Wanderwege
- » Abstimmung grenzüberschreitender Verknüpfungen
- » Aufbau gemeinsamer Datenbanken zu Attraktionen und Angeboten entlang der Routen, gemeinsame Informationsangebote (Karten und Reiseführer, Informationsportale und Werbematerialien)
- » Verbesserung der Zugänglichkeit für Menschen mit Behinderungen
- » Abstimmung und Vereinheitlichung der Beschilderung (mehrsprachig)
- » Vermarktung von Wegen und Routen durch thematische Veranstaltungen mit grenzüberschreitendem Charakter
- » Verbesserung und Anpassung der Qualität der begleitenden touristischen Infrastruktur, Aufbau von abgestimmten Systemen der Qualitätskontrolle

Rozwój i rozbudowa transgranicznych szlaków turystycznych

- » Rozwój szlaków turystycznych, w szczególności szlaków rowerowych i pieszych
- » Uspójnienie przebiegu przez granicę
- » Stworzenie wspólnych baz danych o atrakcjach i ofertach na szlakach, wspólne oferty informacyjne (mapy i przewodniki, portale informacyjne i materiały promocyjne)
- » Poprawa dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
- » Uspójnienie i ujednoczenie oznakowania (wielujęzyczne)
- » Promocja szlaków poprzez wydarzenia tematyczne o charakterze transgranicznym
- » Poprawa i dostosowanie jakości towarzyszącej infrastruktury turystycznej, rozwój skoordynowanych systemów kontroli jakości

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Themen- und Fachverbände, lokale Produktinitiativen / organizacje tematyczne i branżowe, lokalne inicjatywy produktowe
regionale Tourismusverbände und -organisationen / regionalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne
Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien – Institut für Territoriale Entwicklung (IRT) / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie – Instytut Rozwoju Terytorialnego (IRT)
Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

touristische Wege und Routen / trasy i szlaki turystyczne

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Niederschlesische Radverkehrsstrategie / Dolnośląska Polityka Rowerowa

Nächste Schritte

Abstimmung prioritärer Routen und infrastruktureller Standards
Vervollständigung der Infrastruktur entlang der prioritären Routen

Następne kroki

Wyznaczenie tras priorytetowych i standardów infrastrukturalnych
Uzupełnienie infrastruktury wzdłuż tras priorytetowych

4.6

DIE LANDSCHAFTLICHEN RESSOURCEN NUTZEN UND SCHÜTZEN
WYKORZYSTANIE I OCHRONA ZASOBÓW KRAJOBRAZOWYCH**Nutzung der naturräumlichen und touristischen Potenziale der Flüsse**

- » Abstimmung ökologischer und touristischer Anforderungen an Gewässer, unter Berücksichtigung der Auswirkungen des Klimawandels
- » Aufbau touristischer Netzwerkprodukte entlang von Flüssen und Wasserläufen, die durch touristische Wege und Routen verknüpft sind (Wasserwandern, Rad- und Wanderwege)
- » Vermarktung der Netzwerkprodukte durch thematische Veranstaltungen

Wykorzystanie potencjałów przyrodniczych i turystycznych rzek

- » Koordynacja wymogów ekologicznych i turystycznych dla rzek i cieków wodnych, przy uwzględnieniu skutków zmian klimatycznych
- » Tworzenie sieciowych produktów turystycznych wzdłuż rzek i cieków wodnych, połączonych szlakami turystycznymi (szlaki wodne, rowerowe i piesze)
- » Promocja produktów sieciowych poprzez wydarzenia tematyczne

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Themen- und Fachverbände, lokale Produktinitiativen / organizacje tematyczne i branżowe, lokalne inicjatywy produktowe regionale Tourismusverbände und -organisationen / regionalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne
Umweltverwaltungen, grenzüberschreitende Kommissionen / jednostki administracyjne ds. ochrony środowiska, komisje transgraniczne
Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

landschaftsprägende Gewässer / rzeki i ciek wodne kształtujące krajobraz regionu

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Abenteuer Neiße - touristische Erschließung des deutsch-polnischen Grenzgebiets / Przygoda z Nysą – zagospodarowanie turystyczne pogranicza polsko-niemieckiego

Kleinstudie zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit im Nachbarschaftsraum Berzdorfer See-Tagebau Turów / Małe studium współpracy transgranicznej w regionie sąsiedzkim jeziora Berzdorfer See i kopalni odkrywkowej Turów

Nächste Schritte

Aufbau touristischer Netzwerkprodukte entlang der Lausitzer Neiße, des Bober und des Queis

Następne kroki

Tworzenie sieciowych produktów turystycznych wzdłuż Nisy Łużyckiej, Bobru i Kwisy

4.7

DIE LANDSCHAFTLICHEN RESSOURCEN NUTZEN UND SCHÜTZEN
OCHRONA I WYKORZYSTANIE ZASOBÓW KRAJOBRAZOWYCH**Entwicklung gemeinsamer Strategien für den Umgang mit Bergbaufolgelandschaften**

- » Erschließung der Potenziale im Bereich Rekultivierung, Sanierung und Folgenutzung von Tagebauen
- » Gemeinsame Vermarktung aktiver Tagebaue und der Entwicklung von Folgenutzungen

Opracowanie wspólnych strategii podejścia do krajobrazów pogórnicznych

- » Wykorzystanie potencjałów w dziedzinie rekultywacji, rewitalizacji i użytkowania terenów pokopalnianych
- » Wspólna promocja aktywnych kopalń i rozwoju nowych funkcji krajobrazów pokopalnianych

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Lausitzer und Mitteldeutsche Bergbau-Verwaltungsgesellschaft (LMBV), LEAG / Polska Grupa Energetyczna (PGE)
Sächsisches Oberbergamt, Oberbergamt Kattowitz, Bezirksbergamt Breslau / Saksoński Wyższy Urząd Górniczy,
Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach, Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu

Zweckverband Lausitzer Seenland, Tourismusverband Lausitzer Seenland / Związek Celowy Pojezierza łużyckiego,
Związek Turystyki Pojezierza łużyckiego

Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien / Regionalny Związek Planowania Górne Łużyce-Dolny Śląsk
Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie
Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

aktive und rekultivierte Tagebaue / tereny kopalni aktywnych i rekultywowanych

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

MineLife – Leben mit dem Bergbau / Życie z górnictwem

Tagebau Turów / Kopalnia odkrywkowa Turów

Berzdorfer und Olbersdorfer See / Jeziora Berzdorfer See i Olbersdorfer See

ehemalige Braunkohlengrube „Babina“ im Geopark Muskauer Faltenbogen / dawna kopalnia odkrywkowa „Babina“ w Geoparku Łuk Mużakowa

Lausitzer Seenland / Pojezierze łużyckie

Nächste Schritte

Austausch und Wissenstransfer zu den Themen Rekultivierung und Folgenutzung von Tagebauen

Następne kroki

Wymiana i transfer wiedzy na temat rekultywacji i ponownego wykorzystania terenów dawnych kopalń odkrywkowych

4.8

DIE UMWELT- UND LEBENSQUALITÄT SICHERN
ZABEZPIECZENIE JAKOŚCI ŚRODOWISKA I JAKOŚCI ŻYCIA**Monitoring und Lösung noch bestehender Probleme bei der Umweltqualität**

- » Entwicklung trinationaler Strategien zur Bewältigung ökologischer Herausforderungen:
  - Grundwasserabsenkung, Verbesserung der Grundwasserqualität durch Minderung des Nitratreintrags aus der Landwirtschaft, Schutz der Ressourcen und der Qualität der Oberflächengewässer und des Grundwassers, Bewältigung der Neophytenproblematik
  - Verbesserung der Luftqualität, Förderung der Zusammenarbeit bei der Erschließung und Nutzung erneuerbarer Energiequellen
  - Abfallwirtschaft (Aufrechterhaltung der Zusammenarbeit) und Abfalltrennung, effizientere Ressourcennutzung
  - Rekultivierung umgenutzter und devastierter Flächen
- » Monitoring und gemeinsame Analyse der Veränderung von Indikatoren
- » Durchführung grenzüberschreitender Projekte zum Umweltmanagement und zum Erfahrungsaustausch

Monitoring i rozwiązanie istniejących jeszcze problemów jakości środowiska

- » Opracowanie polsko-niemiecko-czeskich strategii radzenia sobie z wyzwaniami ekologicznymi:
  - obniżenie poziomu wód gruntowych, poprawa jakości wód gruntowych poprzez zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych, ochrona zasobów oraz jakości wód powierzchniowych i podziemnych, radzenie sobie z problematyką inwazyjnych gatunków roślin
  - czystość powietrza, promowanie współpracy w zakresie rozwoju i wykorzystania odnawialnych źródeł energii
  - gospodarka odpadowa (utrzymanie współpracy) i segregacja odpadów, bardziej efektywne wykorzystanie zasobów
  - rekultywacja przekształconych i zdewastowanych obszarów
- » Monitoring i wspólna analiza zmiany wskaźników
- » Realizacja transgranicznych projektów służących zarządzaniu środowiska i wymianie doświadczeń

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Umweltverwaltungen, grenzüberschreitende Kommissionen / jednostki administracyjne ds. ochrony środowiska, komisje transgraniczne

Lausitzer und Mitteldeutsche Bergbau-Verwaltungsgesellschaft (LMBV), LEAG / Polska Grupa Energetyczna (PGE)

Sächsisches Oberbergamt, Oberbergamt Kattowitz, Bezirksbergamt Breslau / Saksoński Wyższy Urząd Górniczy, Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach, Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu / Česká geologická služba

Kommunen und Landkreise / gminy i powiaty

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

funktionale Abgrenzung / delimitacja funkcjonalna

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

trinationale Arbeitsgruppen / trójstronne grupy robocze

Nächste Schritte

Fortführung und Verstetigung trinationaler Arbeitsstrukturen
Abstimmung und Aktualisierung gemeinsamer Arbeitsschwerpunkte

Następne kroki

Kontynuacja trójstronnych struktur roboczych
Uzgodnienie i aktualizacja wspólnych priorytetów

4.9

DIE UMWELT- UND LEBENSQUALITÄT SICHERN
ZABEZPIECZENIE JAKOŚCI ŚRODOWISKA I JAKOŚCI ŻYCIA**Entwicklung gemeinsamer Strategien für den Klimaschutz, die Klimaanpassung und die Risikovorsorge**

- » Entwicklung trinationaler Strategien zur Bewältigung ökologischer Herausforderungen – Klimaschutz und Klimaanpassung, Hochwasserschutz
- » Intensivierung der Zusammenarbeit der Fachkräfte der Gefahrenabwehr, Schaffung der legislativen Rahmenbedingungen für gemeinsame Einsätze

Opracowanie wspólnych strategii na rzecz ochrony klimatu, adaptacji do zmian klimatycznych i zapobiegania ryzyku

- » Opracowanie polsko-niemiecko-czeskich strategii radzenia sobie z wyzwaniami ekologicznymi – ochrona klimatu i adaptacja do zmian klimatycznych, ochrona przeciwpowodziowa
- » Pogłębienie współpracy między specjalistami w dziedzinie bezpieczeństwa, stworzenie ram prawnych dla wspólnych operacji

Federführende Akteure / Podmioty wiodące

Umweltverwaltungen, grenzüberschreitende Kommissionen / jednostki administracyjne ds. ochrony środowiska, komisje transgraniczne

Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien / Regionalny Związek Planowania Górne Łużyce-Dolny Śląsk

Woiwodschaft Lubuskie, Woiwodschaft Niederschlesien – Institut für Territoriale Entwicklung (IRT) / Województwo Lubuskie, Województwo Dolnośląskie – Instytut Rozwoju Terytorialnego (IRT)

Kommunen und Landkreise, zuständige Fachverwaltungen und Ministerien im Bereich Gefahrenabwehr / gminy i powiaty, właściwe jednostki administracyjne i ministerstwa w zakresie bezpieczeństwa

Räumliche Dimension / Wymiar przestrzenny

funktionale Abgrenzung / delimitacja funkcjonalna

Anknüpfungspunkte / Odniesienia

Regionales Energie- und Klimaschutzkonzept für die Planungsregion Oberlausitz-Niederschlesien /

Regionalna koncepcja Energetyczno-Klimatyczna dla Górnołużycko-Dolnośląskiego Regionu Planowania

Vulnerabilitätsanalyse Oberlausitz-Niederschlesien / Analiza podatności na zagrożenia Górne Łużyce-Dolny Śląsk

KLAPS – Klimawandel, Luftverschmutzung und Belastungsgrenzen von Ökosystemen im polnisch-sächsischen Grenzraum / Zmiany klimatu, zanieczyszczenia powietrza i przekroczenia ładunków krytycznych w regionie granicznym Polska-Saksonia

NEYMO – Lausitzer Neiße/Nysa Łużycka – Klimatische und hydrologische Modellierung, Analyse und Prognose / Modelowanie klimatyczne i hydrologiczne, analiza i prognoza

CIFAD II – Grenzüberschreitende Prävention und Bewältigung von Hochwasser und Krisensituationen / Transgraniczne zapobieganie i zwalczanie powodzi i klęsk żywiołowych

Nächste Schritte

Erfahrungsaustausch zu Strategien im Bereich Klimaschutz und Klimaanpassung

Erfahrungsaustausch zu den Auswirkungen des Klimawandels auf Wasserwirtschaft, Land- und Forstwirtschaft, Infrastrukturen und wirtschaftliche Aktivitäten

Aufbau gemeinsamer Frühwarnsysteme für Katastrophenlagen und Gefahren

Następne kroki

Wymiana doświadczeń w zakresie strategii ochrony klimatu i adaptacji do zmian klimatu

Wymiana doświadczeń w zakresie wpływu zmian klimatycznych na gospodarkę wodną, rolnictwo i leśnictwo, infrastrukturę i działalność gospodarczą

Opracowanie wspólnych systemów wczesnego ostrzegania przed katastrofami i zagrożeniami

Ausblick Perspektywa

Die Grenzraumstudie für den Sächsisch-Niederschlesischen Grenzraum beschreibt, wie die Verflechtungen zwischen dem Freistaat Sachsen, der Woiwodschaft Niederschlesien und der Woiwodschaft Lubuskie aus der Perspektive des Grenzraumes heraus weiter gestärkt und wie gemeinsame Herausforderungen durch gegenseitige Unterstützung und gegenseitigen Austausch bewältigt werden können.

Die Umsetzung der gemeinsamen Vorhaben, die in der Grenzraumstudie umrissen werden, liegt in den Händen der lokalen und regionalen Akteure. Sie werden dazu auch zukünftig die Interreg-Programme nutzen, die die grenzüberschreitende Zusammenarbeit fördern und unterstützen. Zugleich gibt es insbesondere bei komplexeren und strategischen Vorhaben den Bedarf zu einer intensiveren Zusammenarbeit und zu einem intensiven Austausch, der die Möglichkeiten der Interreg-Programme übersteigt. Dazu gehört nicht zuletzt die Auseinandersetzung mit dem strukturellen Wandel, den es vor dem Hintergrund vielfältiger Herausforderungen beiderseits der Lausitzer Neiße zu bewältigen gilt.

Vor diesem Hintergrund bietet die Grenzraumstudie für den Sächsisch-Niederschlesischen Grenzraum eine Grundlage für den grenzüberschreitenden Dialog, die von vielen Akteuren genutzt werden kann. Denn ob es um die Programmierung von Förderinstrumenten, den lebendigen Austausch in der Euroregion Neiße-Nisa-Nysa, die Suche nach Partnern für gemeinsame Vorhaben oder die weitere Ausgestaltung der guten Zusammenarbeit zwischen dem Freistaat Sachsen und der Woiwodschaft Niederschlesien geht – es ist das Zusammenwirken vieler Menschen und Institutionen, das dabei hilft, noch bestehende Hemmnisse der Zusammenarbeit und des Austausches zu beseitigen und die Potenziale und Entwicklungsmöglichkeiten des gemeinsamen Verflechtungsraumes wirkungsvoll zu nutzen.

Es ist geplant, die Umsetzung der Inhalte der Grenzraumstudie durch den Austausch mit lokalen und regionalen Akteuren und zwischen den Partnern des Projektes Smart Integration weiter zu begleiten. Dabei sind alle Akteure eingeladen, diesen Prozess mitzugestalten und durch ihre Impulse zur Fortentwicklung einer gemeinsamen Agenda für den grenzüberschreitenden Verflechtungsraum beizutragen.

Saksońsko-Dolnośląskie Studium Pogranicza opisuje, jak z perspektywy pogranicza mogą być dalej wzmacniane powiązania między Saksonią, Województwem Dolnośląskim i Województwem Lubuskim oraz jak można pokonywać wspólne wyzwania poprzez wzajemne wsparcie i wzajemną wymianę.

Implementacja wspólnych przedsięwzięć zarysowanych w Studium Pogranicza leży w kompetencji podmiotów lokalnych i regionalnych, które również w przyszłości będą w tym celu korzystać z programów Interreg, utworzonych w celu wspierania i dofinansowania współpracy transgranicznej. Jednocześnie, w szczególności w przypadku przedsięwzięć bardziej kompleksowych i strategicznych, istnieje potrzeba intensywniejszej współpracy i intensywnej wymiany, która przekracza możliwości programów Interreg. Obejmuje to na przykład wyzwania gospodarczej restrukturyzacji po obu stronach Nysy Łużyckiej.

W tym kontekście Saksońsko-Dolnośląskie Studium Pogranicza może stanowić podstawę ponadgranicznego dialogu, z której może skorzystać wiele lokalnych i regionalnych podmiotów. Ponieważ niezależnie, czy chodzi o programowanie instrumentów wsparcia finansowego, o żywą wymianę w Euroregionie Neiße-Nisa-Nysa, o poszukiwanie partnerów do wspólnych projektów, czy też o dalsze kształtowanie owocnej współpracy między Województwem Dolnośląskim i Saksonią – to współdziałanie wielu ludzi instytucji pomaga pokonywać istniejące jeszcze bariery we współpracy i wymianie oraz skutecznie wykorzystywać potencjały i możliwości rozwoju wspólnego obszaru powiazań.

Planowane jest dalsze monitorowanie implementacji Studium Pogranicza poprzez dialog z podmiotami lokalnymi i regionalnymi oraz między partnerami projektu Smart Integration. Wszystkie zainteresowane podmioty są zaproszone do współkształtowania tego procesu oraz wniesienia swojego wkładu do prac nad aktualizacją wspólnej agendy dla transgranicznego obszaru powiazań.

Leadpartner

Sächsisches Staatsministerium des Innern
Wilhelm-Buck-Str.2
01097 Dresden
www.sachsen.de

Projektpartner / Partnerzy projektu

Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
ul. Wybrzeże Słowackiego 12-14
50-411 Wrocław
www.dolnyslask.pl

Instytut Rozwoju Regionalnego
ul. Dawida 1a
50-527 Wrocław
www.irt.wroc.pl